

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Antisemitismus v Československu v období tzv. druhé
republiky (1938 – 1939)**

Bc. Jan Kutílek

Diplomová práce

2019

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jan Kutílek**
Osobní číslo: **H16353**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Soudobé dějiny**
Název tématu: **Antisemitismus v Československu v období tzv. druhé republiky (1938-1939)**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Student/ka komplexně popíše a analyzuje projevy antisemitismu v období tzv. Druhé republiky. Zaměří se na různé podoby protizidovské agitace v tisku, politické debaty o tzv. židovské otázce a snahy o omezování občanských práv židovského obyvatelstva. Důležitou součástí práce bude srovnání poměrů v Českých zemích a na Slovensku. Vycházet bude z dobových úředních dokumentů (záznamy parlamentních jednání, legislativa), tisku, případně pramenů osobní povahy.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BEDNAŘÍK, Petr - JIRÁK, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara, Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. Praha 2011. ČAPKOVÁ, Kateřina - FRANKL, Michal, Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938. Praha 2008. ČAPKOVÁ, Kateřina. Češi, Němci, Židé: národní identita Židů v Čechách: 1918-1938. 2., přeprac. vyd. Praha 2013. FRANKL, Michal. "Emancipace od židů": český antisemitismus na konci 19. století. Praha 2007. FRANKL, Michal - SZABÓ, Miloslav, Budování státu bez antisemitismu. Násilí, diskurz lojality a vznik Československa, Praha 2015. GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha: Paseka, 2004, 315 s. JANČÍK, Drahomír a Eduard KUBŮ. Nacionalismus zvaný hospodářský: střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945). Praha 2011. JUNEK, Václav. Druhá republika: nultá hodina. Brno 2011. KŘEN, Jan. Bílá místa v našich dějinách?. Praha 1990. NIŽŇANSKÝ, Eduard, ed. Holokaust na Slovensku: obdobie autonómie (6.10.1938-14.3.1939): dokumenty. Bratislava 2001. POJAR, Miloš - SOUKUPOVÁ, Blanka - ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (edd.) Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007. Praha 2007. RATAJ, Jan. O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938?1939. Praha, 1997. TOMÁŠEK, Dušan. Deník druhé republiky. Praha: Naše vojsko, 1988. ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky. Praha 2016.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D.**
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2018**

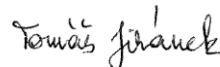
Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2019**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2018

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Třemošnici dne 10. června 2019

Bc. Jan Kutílek

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce Mgr. Zbyňku Vydrovi, Ph.D. za pomoc s výběrem tématu a veškeré rady a připomínky. Velký dík patří mé rodině, partnerce a přátelům za neutuchající podporu.

Anotace

Cílem předkládané diplomové práce je podat zprávu o antisemitismu za druhé republiky. Autor se na základě analytického rozboru pramenů (stenografických záznamů z poslanecké sněmovny, dobových periodik, dobové literatury a pramenů zpracovaných formou edic) pokouší rozklíčovat antisemitské počínání pražské centrální a slovenské autonomní vlády. Důležitou součástí práce je popsání snah o omezení občanských práv židovského obyvatelstva.

Klíčová slova

Antisemitismus – nacionalismus – Mnichovská dohoda - druhá republika – autonomní Slovensko - Česko-Slovensko

Annotation

The aim of this thesis is to deliver the message about anti-Semitism in the era of The Second Republic. The author of this work tries to resolve the anti-Semitic actions of the Prague central government and the Slovak autonomous government based on the analysis of the stenographic records from the Chamber of Deputies, periodicals, period literature and also volumes of documents. Further, the description of the restrictive tendencies towards the civil rights of Jewish citizens plays an immensely important part of the thesis.

Key words

Anti-Semitism – nationalism – Munich Agreement – the post-Munich era - The Second Republic – autonomous Slovakia - Czecho-Slovakia

Obsah

ÚVOD	1
ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY	10
Rozbor pramenů a literatury pro druhorepublikové období na území českých zemí	10
Rozbor pramenů a literatury pro druhorepublikové období na Slovensku	17
RANĚ POMNICOVSKÉ OBDOBÍ	21
EMIL HÁCHA – ZTĚLESNĚNÍ PEVNÉHO PRÁVNÍHO ŘÁDU	30
STRANA NÁRODNÍ JEDNOTY - ŽIDŮM VSTUP ZAKÁZÁN	35
NÁRODNÍ STRANA PRÁCE V ROLI STÁTOTVORNÉ OPOZICE	46
ŽIDOVSKÁ MINORITA V ROLI OBĚTNÍHO BERÁNKA	49
VÝVOJ NAŘÍZENÍ TÝKAJÍCÍCH SE TISKU A CENZURA	53
KLÍČOVÁ ROLE TISKU V ROZDMÝCHÁVÁNÍ NENÁVISTI VŮČI ŽIDŮM	57
OPORTUNISTICKY PRAGMATICKÝ POSTUP ČESKO-SLOVENSKÉ ADVOKACIE	61
REFLEXE NÁZORŮ KATOLICKÝCH INTELEKTUÁLŮ NA DUCHOVNÍ, KULTURNÍ A IDEOLOGICKÉ SMĚŘOVÁNÍ ČESKO-SLOVENSKA	66
SITUACE NA AUTONOMNÍM SLOVENSKU	77
EXKURZ K POČÁTKŮM MODERNÍHO ANTISEMITISMU NA SLOVENSKU	78
AUTONOMISTICKÁ POLITIKA HSES	82
TURBULENTNÍ OBDOBÍ PO MNICOVSKÉ DOHODĚ – SITUACE NA SLOVENSKU	87
KONEC LIBERÁLNĚ-PLURALISTICKÉ DEMOKRACIE NA SLOVENSKU	90
ŽIVELNÉ NÁSILÍ NA ŽIDECH	99

DŮSLEDKY VÍDEŇSKÉ ARBITRÁŽE	103
RETROSPEKTIVNÍ ÚSTAVNÍ SCHVÁLENÍ SLOVENSKE AUTONOMIE	109
ZÁKAZ ŽIDOVSKÉ STRANY	116
ZÁKAZ SJEDNOCENEJ SOCIALISTICKO SIONISTICKEJ STRANY ROBORNICKEJ	119
ZÁKAZ TĚLOVÝCHOVNÉHO SPOLKU MAKABI V BRATISLAVĚ	121
ZÁSAH DO NÁBOŽENSKÉ SVOBODY	122
KDO BY MĚL ZASTUPOVAT PRÁVA ŽIDOVSKÉ MENŠINY NA SLOVENSKU?	124
KONEČNÁ ETAPA VÝVOJE DRUHÉ REPUBLIKY	126
ZÁVĚR	135
RESUMÉ	147
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	149

Úvod

Antisemitské nálady a opatření proti Židům nebyly na denním pořádku pouze za Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského štátu, ale již za druhé republiky, respektive v období slovenské autonomie. Ve své magisterské práci se zabývám projevy xenofobie a antisemitismu spojenými s vyčleňováním Židů ze společnosti právě za druhé republiky a v období slovenské autonomie, tj. od 1. října 1938 do 15. března 1939, respektive od 6. října 1938 do 15. března 1939. V případě českých zemí byly zmíněná xenofobie a antisemitismus vyvolány nejasnou budoucností, depresí ze ztráty českého území, ruku v ruce jdoucí s hospodářským útlumem a hromadným přílivem imigrantů, kteří způsobovali zvýšenou pracovní konkurenci.¹ Situace na Slovensku byla značně odlišná. Politický život zde ovládla *Hlinkova slovenska ľudová strana*, pro kterou Mnichovská dohoda neznamenal oslabení Slovenska, naopak jí Jozef Tiso a další představitelé HSĽS využili k vyhlášení autonomie. Nicméně i na území Slovenska došlo k uchycení státem podporovaného antisemitismu, který v mnoha případech dosahoval horších podob nežli na území Čech, Moravy a Slezska.

Je obecně známo, že nejtěžší mravní zkoušky přicházejí v dobách krize. Za krizové období můžeme po právu označit širokou veřejností nepříliš známou fázi českých a slovenských dějin - druhou republiku, respektive slovenskou autonomii, kdy bylo Československo přetvořeno na federativní stát, a proto je jistě na místě zabývat se tímto raději opomíjeným českým a slovenským dějinným úsekem.

Mnichovská dohoda byla tvrdou ranou, která zasáhla celý český národ. Dnes je Mnichovská dohoda českou společností primárně vnímána jako zrada, kterou nám uštedřili západní spojenci. Nejvýstižněji tyto události vyjadřuje tolik užívané sousloví “o nás bez nás“. Avšak bezprostředně po verdiktu vynesném nad Československem, označovaném za jednu z největších tragédií moderních českých dějin, byl za způsobenou situaci viněn hlavně český předmnichovský režim, nikoli nacisté či západní politika.²

Předmnichovský režim zaručující stejná práva všem svým občanům byl odsuzován, nastoupila doba totalitarizace společenského a kulturního života, doba nenávisti a hledání viníků vlastní krize. Za hlavní viníky a strůjce českého úpadku byli označeni Židé,

¹ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 14.

² Tamtéž.

nerozlišovalo se, zda šlo o sionisty, židovské emigranty nebo tzv. české židy.³ Perzekuce Židů také souvisí s novou politikou pokračovatelky První republiky. Nově se měla česko-slovenská politika orientovat na Německou říši jako na hegmona ve střední Evropě. Vzorem se Německo stalo i ve vnímání národního zájmu, který měl jak v české, tak slovenské části federace vyčnívat nade vše. Národ a jeho zájem se měl stát *“nejsvětějším příkazem.”*⁴ Čerstvě jmenovaní vrchní představitelé centrální pražské vlády nesprávně kalkulovali s tím, že když Česko-Slovensko naváže přátelské vztahy s Německem, bude ušetřeno dalších německých nároků. Přátelské vztahy měly být mimo jiné budovány zaujetím stejného postoje k *“židovské otázce.”*⁵ Židovští studenti byli vylučováni z německých škol, židovští státní úředníci byli propouštěni atd.⁶

Slovenský antisemitismus v období autonomie vyvěral z mnoha faktorů. Jedním z nich bylo ztotožnění Židů s na Slovensku nenáviděnými Maďary.⁷ Další z příčin antisemitismu na Slovensku spatřujeme v ideologickém směřování HSLS, jejíž představitelé chovali velký obdiv k fašistickým režimům napříč Evropou a také k režimu nacistickému.⁸ Židé byli optikou politiků HSLS považováni za nositele myšlenky marxismu a bolševismu, ideologií přirozeně nepřátelských v postavení k fašismu a nacismu. Silná vlna protižidovského násilí organizovaná státem přišla po slovenské verzi Mnichovské dohody – Vídeňské arbitráži.⁹ Skrz antisemitské počínání slovenský režim odpoutával pozornost od své první politické blamáže v podobě bolestné ztráty slovenského území. Avšak ještě bolestivější byla ztráta značné části obyvatelstva.¹⁰ Národ, který se hrdě přičinil o své právo na sebeurčení, nyní musel spolknout hořkou pilulku v podobě spočinutí velké části svého obyvatelstva na území cizího státu. Rovněž jako v případě české vlády, také slovenská autonomní vláda

³ Tamtéž, 103.

⁴ VAJTAUER, Emanuel. Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?. Praha: Melantrich, 1939. Svět v přerodu, knihovna nových politických obzorů. Strana 22.

⁵ *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007.* Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007. ISBN 978-80-86889-52-8. Strana 16.

⁶ Tamtéž, s. 19.

⁷ KUBÁTOVÁ, Hana. Nepokradeš!: nálady a postoje slovenské společnosti k židovské otázce, 1938-1945. Praha: Academia, 2013. Historie. ISBN 978-80-200-2230-1. Strana 55.

⁸ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 141.

⁹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2. Strana 39.

¹⁰ Tamtéž, s. 8.

uzpůsobovala politiku Německu, které bylo hospodářskou velmocí ve střední Evropě.¹¹ Ono uzpůsobení se bylo doprovázeno antisemitskou politikou.

Antisemitismus nevypovídá pouze o nenávisti vůči židovské minoritě. Obecně jsou státem organizované výpady vůči kterékoli minoritě velice důležitým ukazatelem, pomocí kterého můžeme určit, v jakém stupni rozkladu se nachází parlamentní demokracie, jelikož jsou tyto akty bezpráví vedeny mnohem razantněji nežli proti většinovému obyvatelstvu.¹²

Téma druhé republiky je i téměř po osmdesáti letech stále aktuální. I v dnešní době se najdou lidé hlásící se ke krajně pravicové, rasově zabarvené myšlence, popírající ty nejhrůznější zločiny proti lidskosti, jež se skutečně udály. Teoretická možnost, že by tyto zrušné ideje mohly být v důsledku jakékoliv větší krize znovu realizovány tu stále je, proto by se měly tyto události neustále připomínat a měly by být veřejně známy. Jedině poznáním dřívějších chyb, se společnost může poučit.

Nyní je namístě vysvětlit terminologii a definice, které jsou v předkládané studii užívány. Co se týče podstatného jména Žid, v diplomové práci bude užíváno tohoto slova s velkým písmenem, jelikož autor zastává stejnou tezi jako Eduard Nižňanský, který Židy chápe jako národ, respektive jako etnikum, jež směřovalo ke zformování židovského národa. Pouze v případech, kdy se budeme zmiňovat o židech jako o vyznavačích židovského náboženství, bude ve studii užíváno malé písmeno.

Autor v diplomové práci rovněž často užívá slovního spojení pomnichovské události či období po mnichovských událostech. Délku trvání éry po mnichovských událostech lze interpretovat různě. Autor tímto obdobím rozumí období mezi 30. 10. 1938 až 15. 3. 1939, jinými slovy se jedná o období druhé republiky.

Mnichovskou dohodu využila *Hlinkova slovenská ľudová strana* k vyhlášení autonomie. To pro Československo znamenalo, že se v praktické rovině transformovalo ve federativní stát Česko-Slovensko.¹³ Ústavně byl vznik federativního uspořádání potvrzen až později, avšak s retrospektivní platností. Z tohoto důvodu bude v diplomové práci využíván název státu Česko-Slovensko, pokud budeme hovořit o období druhé republiky, respektive o

¹¹ FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 45.

¹² NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999, s. 293. ISBN 80-967753-3-2. Strana 12.

¹³ KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. Praha: NLN, 1998. Dějiny států. ISBN 80-7106-267-7. Strana 210.

období autonomie. Názvu Československo bude užíváno pro předmnichovské období, tedy První republiku.

Titulem předkládané studie je *Antisemitismus v období tzv. druhé republiky (1938 – 1939)*. Pokud však chceme pochopit dobové celospolečenské klima, ve kterém se antisemitismus uchytil, je nutné přistoupit také k rozboru vnitropolitických změn. Díky popsání vnitropolitických činitelů tematiku antisemitismu zasadíme do kontextu druhorepublikového dění.

Vzhledem k tomu, že se diplomová práce zabývá antisemitismem na území českých zemí a Slovenska, je rozčleněna do dvou částí. První část se zabývá antisemitismem na českém území a druhá na území Slovenska. Předkládaná diplomová práce není věnována antisemitismu v Podkarpatské Rusi.

Diplomová práce si nevytyčuje za cíl podat celistvou zprávu o druhorepublikovém období. Nejedná se ani o syntetizující výklad problematiky antisemitismu v tomto období. Studie je pokusem o sondu do období druhé republiky se zaměřením na antisemitismus. Autor se ve všech případech nepřidrží chronologické posloupnosti, jelikož se kapitoly diplomové práce zabývají jednotlivými klíčovými fenomény. Dodržení chronologické linie není možné ani z dalšího důvodu, kterým je členění magisterské práce na dvě části. Přičemž časová linka obou částí, které se zabývají situací v českých zemích a na Slovensku, je paralelní.

V této kapitole věnované úvodu do problematiky již bylo stroze nastíněno dobové společensko-politické klima a v podstatě jsme částečně zodpověděli některé otázky, kterými se práce zabývá. Nicméně snahou autora je zodpovědět čtenářovy otázky detailněji. Za tímto účelem je nutné badatelské otázky nejdříve zformulovat. Otázky, na které se autor prostřednictvím diplomové práce pokouší v jednotlivých kapitolách zodpovědět, jsou následující. Jakou vnitropolitickou cestou se vydalo pomnichovské Česko-Slovensko? K jakým změnám došlo, co se týče mezinárodní orientace Česko-Slovenska? Jakým způsobem se do česko-slovenské celospolečenské atmosféry promítla frustrace ze ztráty československého území? Okupace území Sudet vyvolala masovou migraci do česko-slovenského vnitrozemí. Část uprchlíků tvořili Židé. Stěžejní otázky, kterou si autor pokládá, jsou. Jak byli příchozí židovští uprchlíci vnímáni? Jakou politiku Česko-Slovensko zastávalo v přístupu k hojně přicházejícím uprchlíkům? Jak se k emigrantům stavěla nejsilnější prvorepubliková strana – agráři? Prezentace postoje agráříků vůči židovským emigrantům

byla účelová. Co agrárníci prezentací svého postoje vůči židovským emigrantům sledovali? Právě formulovanými otázkami se zabývá první kapitola.

V pomnichovském období bylo přistoupeno k výměně některých prvorepublikových státních představitelů. Druhá kapitola se věnuje konkrétně změně v prezidentském úřadu. Otázka, kterou si autor položil, zní, došlo k přehodnocení pohledu na přední prvorepublikové představitele Československé republiky? Pokud ano, jak byli v druhorepublikovém období vnímáni? Tato část práce rovněž odpovídá na otázky související s dobovými požadavky na prezidentského kandidáta.

Třetí kapitola se zabývá ustavením *Strany národní jednoty*. Podstatnou otázkou, jejíž zodpovězení vypoví mnohé o povaze druhé republiky, je, jaké postavení měla židovská minorita v rámci vládní strany, která byla prezentována jako strana pro všechny lid? Další otázky se týkají přijetí zmocňovacího zákona. Za jakým účelem bylo přistoupeno k jeho přijetí? K čemu tento zákon vládu a prezidenta opravňoval?

Na rozdíl od První republiky, v případě jejíhož politického systému se jednalo o parlamentní demokracii, druhá republika od systému parlamentní demokracie ustoupila a stala se tzv. autoritativní demokracií. Jednalo se o autoritativní politické zřízení, které mělo zůstat pluralitní demokracií. Stěžejní otázky čtvrté kapitoly, jsou následující. Jak se k založení opoziční strany vůči *Straně národní jednoty* stavěla politická partaj, která měla hlavní slovo v budování pomnichovského zřízení – agrárníci? Měla tato opoziční strana skutečný podíl na moci? Jinými slovy, byla tzv. autoritativní druhorepubliková demokracie, skutečně pluralitně demokratickým státním zřízením, kde docházelo k politické soutěži? Zodpověděním těchto otázek, čtenáři dokreslíme charakter politického klimatu druhé republiky, které se odrazilo na přístupu k židovské minoritě.

Pátá kapitola se zabývá percepcí židovské menšiny za druhé republiky. Tato kapitola zodpovídá na otázky týkající se povahy židovskou minoritou nechtěné role, jež byla tomuto etniku přiřknuta po Mnichovské dohodě. Otázku, kterou si autor pokládá, zní, jak je možné, že za druhé republiky bujel antisemitismus v tak agresivní a celospolečensky rozšířené podobě? Pokud si uvědomíme, že První republika byla od antisemitismu téměř naprosto “očistěna,“ může se zdát překvapující, že za druhé republiky byl antisemitismus na denním pořádku. V této kapitole se rovněž krátce navrátíme k problematice židovských uprchlíků.

Následující kapitola se zabývá problematikou vývoje nařízení dopadajících na tisk a tiskovou cenzurou. Otázky, kterými se budeme zabývat, jsou klíčové nejen pro rozšíření čtenářova poznání v oblasti problematiky druhorepublikových tištěných masmédií, nýbrž také k pochopení antisemitismu, se kterým se druhá republika potýkala. Otázky znějí následovně. Kdy začalo vydávání opatření, která měla vliv na periodický tisk za druhé republiky? Jaký měla vliv na v tisku bující antisemitismus česko-slovenská vládní garnitura? K zodpovězení těchto otázek je třeba obšírnějšího vnímání problematiky, která nebyla ovlivňována pouze vnitropolitickou situací, ale také vnějšími vlivy. V říjnu 1938 došlo k diplomatické schůzce ministra zahraničí Chvalkovského s Hitlerem. Tato návštěva neměla vliv pouze na utváření diskursu v tisku. Stala se klíčovou pro vývoj druhé republiky. V podstatě se jednalo o druhorepublikovou dějinnou křižovatku, která zásadně ovlivnila další dění v Česko-Slovensku.

Zodpovězení právě položených otázek nám otevře cestu ke snaze rozklíčovat, jakou úlohu hrál při zprostředkovávání informací autorem zkoumaný periodický tisk – agrární deníky *Venkov* a *Večer*. Naprosto klíčové otázky, na které se prostřednictvím této kapitoly pokusíme zodpovědět, jsou následující. V jakém postavení se tato periodika nacházela? Existovala vazba zmíněných deníků na druhorepublikové státní zřízení? Jaký vliv měly na šíření antisemitských nálad?

Druhorepublikový antisemitismus měl mnohé podoby. Jednou z nich byl ekonomicky motivovaný antisemitismus. Konkrétním tématem další kapitoly je popsání snah české advokacie o zbavení se židovské pracovní konkurence. Otázky položené při formování této kapitoly zní následovně. Jakým způsobem byly vyjádřeny obavy českých advokátů z židovské konkurence? Respektive jaké kroky čeští advokáti podnikli za účelem omezení vlivu Židů v této profesi? Jak své kroky, které vedly k zamezení možnosti Židům působit v české právnické obci, ospravedlňovali? Klíčová otázka kapitoly zní, čím byla snaha o omezení židovské pracovní konkurence v právnické profesi motivována?

Jednou z hlavních opor etablovaného režimu se stala katolická církev. Tématu vlivu katolických intelektuálů na duchovní, kulturní a ideologické směřování Česko-Slovenska se věnuje další kapitola. V této kapitole bude zodpovězeno na následující otázky. Jakou důležitost v nových hodnotových poměrech republiky zaujímala svatováclavská tradice? K jakému účelu bylo navázání na svatováclavskou tradici druhorepublikovou vládou využito? Jak bylo optikou katolických intelektuálů nahlíženo na prvorepublikové období? Jak katoličtí

intelektuálové, kteří se stali oporou druhé republiky, přistupovali k židovské menšině? Součástí kapitoly je také diskurzivní analýza tisku, pomocí které poodkrýváme na první pohled nezřetelnou funkci druhorepublikové antisemitské propagandy.

Druhá část diplomové práce je věnována bádání o antisemitismu na autonomním Slovensku. V první kapitole druhé části diplomové práce autor pouze stručně nastiňuje situaci na Slovensku, které zásluhou HSĽS získalo kýženou autonomii. Druhá kapitola druhé části předkládané studie je exkurzem k počátkům moderního antisemitismu na Slovensku. Otázky, které si prostřednictvím kapitoly pokládáme, znějí následovně. Z čeho pramenila nenávisť vůči Židům na Slovensku? Jak slovenský antisemitismus ovlivnilo spojování židovského etnika s maďarským etnikem? Jakou roli v problematice nenávisť vůči Židům hrálo zrození moderního nacionalismu?

Ve třetí kapitole druhé části diplomové práce se zabýváme vývojovou linkou autonomistických snah HSĽS. Kapitola zodpovídá na otázky týkající se ideologií, ke kterým představitelé HSĽS inklinovali. Klíčová otázka kapitoly zní, jaký postoj HSĽS zaujímal vůči Židům?

Mnichovská dohoda z 30. září znamenala výrazné oslabení pozic pražské vlády při vyjednávání o otázce Slovenska. Ve čtvrté kapitole je popsána dějová linka pomnichovských vyjednávání o autonomii Slovenska. Autor se rovněž zabývá diplomatickými styky, které zástupci HSĽS navazovali nejen na oficiální úrovni s českou vládou, nýbrž také neoficiálně s vládami Polska a Německa. Kapitola zodpovídá následující otázky. Jak se bude v následujícím období profilovat politika státu, který se zasloužil o své sebeurčení? Jaký vztah zaujme autonomní Slovensko vůči židovské minoritě?

V kapitole příznačně nazvané *Konec liberálně-pluralistické demokracie na Slovensku* se zabýváme zásahy do demokratických pořádků, které HSĽS provedla ihned po převzetí moci. Stěžejní otázkou této kapitoly je, jak tyto antidemokratické změny probíhaly? Důležitá otázka rovněž zní, jak se antidemokratické změny dotkly Židů na Slovensku?

V šesté kapitole druhé části diplomové práce se zabýváme násilím na židovské minoritě. Otázky, na které se tážeme, jsou následující. Jaké typy živelného násilí na Židech na autonomním Slovensku pozorujeme? Jakou taktiku zvolili zástupci židovské komunity na Slovensku ve snaze zajistit si ochranu slovenské vlády?

Jako klíčové pojímáme v našem bádání události nastalé po Vídeňské arbitráži. Otázky, které si v souvislosti s touto problematikou pokládáme, jsou následující. K jakým událostem v důsledku Vídeňské arbitráže došlo? Jakou záminku slovenský autonomní režim využil k označení Židů za strůjce slovenské tragédie? Co události, ke kterým došlo v důsledku Vídeňské arbitráže, vypovídají o politické vyspělosti představitelů HSLS? Co vypovídají o povaze slovenského autonomního režimu? Na ty to otázky bude zodpovězeno v právě prezentované sedmé kapitole druhé části diplomové práce.

V osmé kapitole druhé části diplomové práce se krátce navrátíme do října 1938, kdy byla vyhlášena autonomie Slovenska. Následně popíšeme proces ústavního schválení slovenské autonomie česko-slovenským parlamentem. Na tomto místě zodpovíme na následující otázky. V jaké pozici se nacházela pražská vláda? Vyjednávala se svým slovenským protějškem z pozice síly? Jaké příčiny pražskou autonomní vládu vedly k uzákonění autonomie, ke které Slovensko nedospělo cestou, jež respektovala ústavní řád? Z jakého důvodu je možné pražskou vládu označit za částečně zodpovědnou za protižidovské a protičeské represe na Slovensku?

V dalších dvou kapitolách se věnujeme zákazu *Židovské strany a Sjednocenej socialisticko sionistickej strany robornickej*. Zodpovíme na tyto otázky. Jak bylo zakázání nejvlivnějších židovských stran na Slovensku ospravedlňováno slovenskou autonomní vládou? Jak bylo při zákazu těchto stran postupováno? Jak bylo postupováno při snaze autonomní vlády zajistit všechny klíčové dokumenty, které by mohly posloužit například k diskreditaci těchto politických stran?

Zákazům se nevyhnuly pouze židovské politické strany. Zákaz činnosti se týkal také židovských spolků. V jedenácté kapitole druhé části se autor zabývá zákazem *Židovské tělovýchovné jednoty Makabi*. Otázka, kterou si pokládáme, jako v předešlém případě zní, jak bylo zakázání tohoto sportovního spolku ospravedlňováno slovenskou autonomní vládou? Další otázka, na kterou zodpovídáme je následující. Jak bylo při zákazu spolku postupováno?

Po vyhlášení autonomie byla pomyslná ruka režimu vztažena také na specifické tradice židovské komunity související s její náboženskou vírou. Jedním ze zásahů spadajících do této kategorie byl zákaz Eruv-drátů. Otázka, kterou si pokládáme je následující. Jaký byl skutečný účel zákazu této židovské náboženské praktiky?

V následující kapitole se pozastavíme u problematiky židovských práv, která byla pošlapávána. Za jakým účelem slovenská vláda přistoupila k rušení slovenských židovských organizací? Jak probíhaly snahy o vytvoření organizace, která by zastupovala práva Židů na Slovensku?

V poslední kapitole se autor zabývá průběhem voleb do snemu Slovenské krajiny. Otázky, na které se prostřednictvím kapitoly táže, jsou následující. Jak volby probíhaly? Jaký byl význam přípravy více volebních úřadů pro jednotlivé národnosti obývajících Slovensko? Jak se k těmto volbám postavila židovská komunita na Slovensku? Poslední kapitola se nevěnuje pouze situaci na Slovensku. Pozornost je upřena také na situaci v českých zemích. Otázky, které se snažíme zodpovědět, jsou. Jak se do antisemitského postupu české vlády promítla druhá diplomatická návštěva ministra zahraničí Chvalkovského u Adolfa Hitlera? Zároveň si pokládáme otázku, jaký vliv měla tato návštěva, co se týče totalitarizace českých zemí?

V závěru práce je přistoupeno k rekapitulaci klíčových výstupů práce. Rovněž je závěrečná kapitola věnována typologizaci jevů, které byly v diplomové práci podrobeny analýze. Důležitou součástí závěru diplomové práce je komparace poměrů v českých zemích a na Slovensku.

Rozbor pramenů a literatury

Ve zpracování výše nastíněné problematiky existuje dostatečné množství potenciálně využitelných pramenů. Vzhledem k tomu, že je práce dělena na dvě samostatné části, přičemž první část je věnována území Čech, Moravy, Slezsku a druhá část území Slovenska, je nutné také pramennou základnu, ze které autor čerpal, rozčlenit na dvě části.

Rozbor pramenů a literatury pro druhorepublikové období na území českých zemí

K analýze politického zřízení, jež si počínalo antisemitsky, nám pro území Čech, Moravy a Slezska jako stěžejní pramen poslouží stenografické záznamy z Poslanecké sněmovny. V práci tedy budou reflektovány postoje, jež zaujímala vrcholná politická scéna reprezentující český národ. Analýze budou podrobeny následující periodika vycházející v dané době, které do značné míry určovaly české veřejné mínění – *Venkov*, *Večer* a *Národní listy*. V novém režimu sehrála žurnalistika významnou roli. Respektován byl pouze takový tisk, který podporoval státní zájmy. Tisk se v nově nastalé situaci rychle zorientoval a začal podporovat státní antisemitskou politiku.¹⁴ Jedním z autorových cílů, kterého chce dosáhnout, je vyobrazení rétoriky, jakou bylo referováno o židovské minoritě.

Co se týče rozboru zkoumaného tisku, nebylo přistoupeno k hromadnému výčtu článků dokládajících antisemitský charakter druhorepublikového diskursu v tisku. Články, které v textu zmiňujeme, jsou většinou detailně popsány a rozklíčovány formou kritické interpretace. Jednotlivé články plní zástupnou roli, vypovídají o celkovém tónu, chcete-li diskursu. Narativ je tedy mimo jiné založený na popsání charakteru článků. K hromadnému výčtu článku s antisemitskou tematikou nebylo přistoupeno také z důvodu, že problematika antisemitismu za druhé republiky byla z této perspektivy více než dostatečně zpracována. Většina badatelů se při bádání o pomnichovském období spoléhala na tisk jako na jeden z hlavních pramenů.

Důležitou součástí diplomové práce je snaha o nastínění působení druhorepublikového tisku na čtenáře. Samozřejmě můžete argumentovat, že snaha dokázat vliv médií, v našem

¹⁴ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 47.

případě tisku, na svého konzumenta, je v podstatě zbytečná, jelikož vliv medií na společnost je naprosto neoddiskutovatelný. Avšak vyvození pouze tohoto závěru nám nestačí. Neomezujeme se pouze na vyřčení verdiktu, ke kterému pohodlně dojdeme okamžitě bez jakýchkoli potíží. Naše zkoumání bude založeno na snaze rozklíčovat předloženou výpověď – konkrétně novinový článek. Nespokojíme se pouze s tím, že určíme na první pohled patrnou sdělovací funkci. Pokusíme se odhalit sdělení, které ke čtenáři promlouvá “tíše“ – zahaleno pod alespoň zdánlivě hlavní výpovědí – a ve svém důsledku ovlivňuje čtenářovo přemýšlení. Ve snaze dojít ke zdárnému cíli v podobě rozklíčování na první pohled nerozpoznatelného vlivu tisku na čtenáře, se autor inspiroval teoretickým uchopením popsáním v knize z pera Rolanda Barthes nazvané *Mytologie*.¹⁵ Nicméně autor při psaní diplomové práce nečerpá z této knihy, pouze se inspiroval teoretickým rámcem, který ve své knize Roland Barthes velice poutavě propracoval. Jedná se o přístup, jenž dosud nebyl v bádání o druhorepublikovém období využit.

Významným pramenem pro naši badatelskou činnost je kniha Emanuela Vajtauera (1892 - ?)¹⁶ *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem? V knize napsané jedním z předních ideologů druhorepublikového režimu spatřujeme snahu o podporu druhorepublikové politiky, která se vymezovala vůči politice její předchůdkyně – První republiky. Podpora je v knize vyjádřena také mezinárodní orientací Česko-Slovenska, jehož zahraniční politika se začala ubírat směrem k nacistickému Německu. Vajtauer ve své knize, otištěné se souhlasem předsedy vlády Rudolfa Berana, přichází s argumenty, které mají za cíl přesvědčit čtenáře o dějinné české předurčenosti ke spolupráci Čechů s Němci. Jednoznačně se jedná o dílo, které vyšlo s propagandistickým účelem. Za propagandistickými účely vyšla také brožura *O novou českou kulturu*¹⁷ sepsaná Bohumilem Staškem (1886 – 1948).¹⁸ V podstatě se jedná o zformulované myšlenky přednesené na plenární schůzi pracovníků Kulturní rady. Kniha*

¹⁵ BARTHES, Roland. *Mytologie*. Praha: Dokořán, 2004, 170 s. Bod. ISBN 80-86569-73-X.

¹⁶ Emanuel Vajtauer byl československým novinářem, politikem, spisovatelem, překladatelem a publicistou. V rané fázi svého života zastával krajně levicové názory. Roku 1920 se zúčastnil sjezdu Kominterny, kde se setkal s V. I. Leninem. V roce 1921 spoluzaložil KSČ. Posléze se přiklonil k národně socialistické politické orientaci. V protektorátním období kolaboroval s nacisty. Stal se jednou z vůdčích osobností tehdejší české žurnalistické kolaborace.

¹⁷ STAŠEK, Bohumil. *O novou českou kulturu: projev na plenární schůzi pracovníků Kulturní rady pořádané dne 7. března 1939*. Praha: Strana národní jednoty, 1939, 18 s.

¹⁸ Bohumil Stašek byl českým římskokatolickým knězem, politikem a jedním z hlavních představitelů Československé strany lidové. Vystudoval plzeňské gymnázium a Katolickou teologickou fakultu na Univerzitě Karlově. Krátce před první světovou válkou se stává jedním z představitelů katolického politického života v Čechách. V roce 1934 založil nakladatelství Vyšehrad. Po založení Strany národní jednoty se stal předsedou kulturní sekce této strany. Na počátku protektorátního období byl roku 1939 zatčen a do konce války vězněn v koncentračním táboře Dachau.

sepsaná představitelem katolické politiky načrtává nejen kulturní, ale také ideologické směřování druhorepublikového autoritativního režimu. K oběma právě zmíněným pramenům autor přistoupí formou kritické analýzy.

Za pozornost stojí paměti Ladislava Karla Feierabenda (1891 – 1969),¹⁹ které nám podávají zprávu o celkovém ovzduší ve společnosti druhé republiky. Vzpomínky ministra Syrového a později Beranovy vlády vydané knižně pod názvem *Politické vzpomínky*²⁰ obsahující zmínky o antisemitismu trefně vystihují atmosféru ve společnosti v období druhé republiky.

Jak již bylo zmíněno, diplomová práce se zabývá pro českou širokou veřejnost nepřiliš známým dějinným úsekem. Druhá republika je historiky již od 90. let 20. století neustále označována za 13. komnatu českých dějin. Nicméně problémem není nedostatečné probádání pomnichovské kapitoly českých dějin. Odborných prací, které se plnohodnotně nebo okrajově zabývají tímto tématem, vzniklo od 90. let velké množství. Kamenem úrazu je nedostatečná popularizace tématu.

Vzhledem k tomu, že na námi studovanou problematiku vzniklo především v době relativně nedávné velké množství studií, bude v diplomové práci využito sekundární literatury. Literaturu zabývající se druhou republikou lze rozdělit do dvou kategorií – před rokem 1989 a po roce 1989. Z dob komunistického režimu je záhodno poukázat na následující historiografickou produkci. Jedná se o studie Miloše Hájka - *Od Mnichova k 15. březnu*,²¹ Františka Lukeše - *Podivný mír*,²² Miloslava Moulise - *Osudný 15. březen 1939*²³ a Dušana Tomáška - *Deník druhé republiky*.²⁴

Do druhé kategorie – tedy polistopadové produkce - řadíme knihu Viléma Hejla *Rozvrat: Mnichov a náš osud*,²⁵ která je dedikována nejen druhé republice, ale také analýze třech klíčových porážek československé demokracie v letech 1938, 1948 a 1968. Velice

¹⁹ Ladislav Karel Feierabend československým meziválečným národohospodářem a představitelem družstevnictví. Stal se vrchním ředitelem Kooperativy (obchodního ústředí hospodářských družstev) a předsedou Československé obilní společnosti. Po Mnichovské dohodě byl jmenován ministrem zemědělství. Přibližně polovinu svého dospělého života strávil Ladislav Karel Feierabend v exilu, kam odešel v letech 1940 a 1948.

²⁰ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994, 475 s. ISBN 80-7108-071-3.

²¹ HÁJEK, Miloš. *Od Mnichova k 15. březnu: příspěvek k politickému vývoji českých zemí za pomnichovské republiky*. Praha: SNPL, 1959, 179 s.

²² LUKEŠ, František. *Podivný mír*. Praha: Svoboda, 1968, 369 s. Knižnice moderních dějin.

²³ MOULIS, Miloslav. *Osudný 15. březen*. Praha: Mladá fronta, 1979, 214 s.

²⁴ TOMÁŠEK, Dušan. *Deník druhé republiky*. Praha: Naše vojsko, 1988, 241 s. Dokumenty

²⁵ HEJL, Vilém. *Rozvrat: Mnichov a náš osud*. Praha: Universum, 1990, 242 s. ISBN 80-85207-03-6.

významnou prací věnující se období druhé republiky, tedy námi zkoumanému dějinnému úseku, je studie *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*²⁶ od Jana Rataje. Tento historik zabývající se výzkumem československých politických a kulturních dějin 19. a 20. století ve své knize popisuje, jak již z názvu vyplývá, situaci po nastolení autoritativního zřízení. Další významným dílem je *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*²⁷ sepsaná autorským duem, specializujícím se na období Mnichovské krize a Protektorátu Čechy a Morava, Janem Gebhartem a Janem Kuklíkem. Rovněž velkého ohlasu se dostalo práci z pera Václava Junka, jenž nese název *Druhá republika: nultá hodina*.²⁸

Knihou popisující každodennost za druhé republiky je studie autorského kolektivu skládajícího se z historiků Jana Jiráka, Petra Bednaříka, Barbory Köpplové a zbytku kolektivu pojmenovaná *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe*.²⁹ Tato kniha se na rozdíl od mnohých ostatních zaměřuje spíše na každodenní problémy, které nastaly po 30. září 1938, nežli na politiku na mezinárodní či domácí půdě. Studie je také klíčová z důvodu orientace na dobová média a jejich zapojení v antisemitské politice státu.

Poměrně nedávno spatřila světlo světa i další publikace zabývající se druhou republikou a konkrétně židovskou tematikou v tomto období. Jedná se o kolektivní monografii sepsanou historiky, kteří mají poměrně odlišná pole působnosti, zatímco Jiří Holý soustřeďuje svou badatelskou činnost na českou literaturu 20. století, tak další z autorů, Jaroslav Šebek, se zabývá politickými, kulturními a konkrétně v tomto díle církevními dějinami. Odlišně zaměřen je i zbytek autorského kolektivu, ale tato nesourodost není na škodu, jelikož dala vzniknout dílu, které na téměř třech stech stránkách představuje odlišné přístupy, kterými lze pohlížet na antisemitismus za druhé republiky, a to od antisemitismu v tisku po “souboj“ nežidovské advokacie s tou židovskou. Studie nese název *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*.³⁰

²⁶ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997, 251 s. ISBN 80-7184-516-7.

²⁷ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004, 315 s. ISBN 80-7185-626-6.

²⁸ JUNEK, Václav. *Druhá republika: nultá hodina*. Brno: Computer Press, 2011, 223 s. ISBN 978-80-251-3723-9.

²⁹ JIRÁK, Jan, Petr BEDNAŘÍK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016, 198 s. ISBN 978-80-246-3586-6.

³⁰ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016, 301 s. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5.

Velký ohlas vzbudil také sborník přednášek *Židovská menšina za druhé republiky*³¹ z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu a červnu 2007, jenž uspořádali historikové Miloš Pojar, Blanka Soukupová a Marie Zahradníková. Sborník je významný i z toho důvodu, že se zde nachází nejen české, ale také slovenské studie zabývající se antisemitismem za druhé republiky na území Slovenska.

Velmi přínosnou studií je kniha Kateřiny Čapkové a Michala Frankla *Nejisté útočiště. Československo a uprchlíci před nacismem 1933 – 1938*.³² Tato práce pojednávající o uprchlících směřujících do Československa, tedy i těch židovských, skvěle vypovídá o prvních týdnech druhé republiky a židovských uprchlících, kteří do Česko-Slovenska utíkali z Německem obsazených území. Práce, které rovněž významně přispěly k bádání o druhé republice, potažmo o antisemitismu za druhé republiky, jsou také např. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách: 1918 – 1938*³³ či *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*.³⁴

Neméně důležitou prací sloužící k pochopení vztahů mezi Židy a novým státním zřízením je studie nazvaná *Nacionalismus zvaný hospodářský*,³⁵ jež byla sepsaná dvojicí historiků - Eduard Kubů a Drahomír Jančík. Tato publikace výtečně vysvětluje obsah a podstatu ekonomického nacionalismu.

Diplomová práce se rovněž věnuje reflexi pohledu katolických intelektuálů na duchovní, kulturní a ideologické směřování druhé republiky. Katolická církev se stala jednou z hlavních opor etablovaného režimu, a proto nelze tak zásadní téma vynechat. Sekundární literatura věnující se tématu katolictví za druhé republiky, kterou musíme zmínit, je následující. Klíčové dílo, které se zabývá problematikou antidemokratických a nacionalistických tendencí v prostředí nejen českého, ale také německého katolicismu v Československu v meziválečném období, se nazývá *Za Boha, národ, pořádek*.³⁶ Kniha vzešla z pera historika Jaroslava Šebka, který svou badatelskou činnost zasvětil politickým, ideovým

³¹ *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, 183 s.

³² ČAPKOVÁ, Kateřina a Michal FRANKL. *Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Praha: Paseka, 2008, 421 s. ISBN 978-80-7185-840-9.

³³ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách: 1918 -1938*. 2., přeprac. vyd. Praha: Paseka, 2013, 367 s.

³⁴ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. Praha: Libri, 2016, 257 s.

³⁵ JANČÍK, Drahomír a Eduard KUBŮ. *Nacionalismus zvaný hospodářský: střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2011, 735 s.

³⁶ ŠEBEK, Jaroslav. *Za Boha, národ, pořádek*. Praha: Academia, 2016. Novověk. ISBN 978-80-200-2576-0.

a církevním dějinám, velkou pozornost však také věnuje bádání o historii evropských autoritativních hnutí. Další významnou studií je *Literární život ve stínu Mnichova (1938-1939)*,³⁷ ve které se literární historik Jaroslav Med zabývá českou literaturou v období druhé republiky. Vskutku rozsáhlým počinem je takřka čtrnáct set stránková kniha literárního historika Martina C. Putny nesoucí název *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*.³⁸ Autor ve studii zmapoval českou katolickou literaturu od První republiky přes druhorepublikový dějinný úsek až po období Protektorátu Čechy a Morava.

Pokud se blíže věnujeme tématu antisemitismu za druhé republiky, zjistíme, že napříč vědeckými pracemi nedochází ke konsenzu, co se týče pohledu na druhorepublikovou vládní garnituru. S touto otázkou rovněž souvisí rozdílný postoj k druhorepublikové vládní garnituře, která je buď vnímána značně kriticky, nebo je k ní zaujímán smířlivější postoj. Historiky zabývající se touto tematikou můžeme rozdělit do dvou táborů. První tábor reprezentuje Jan Rataj, který se k druhorepublikové vládní garnituře staví značně kriticky. Nevybírává slova užívá nejen na adresu předsedy *Strany národní jednoty* (SNJ) – Rudolfa Berana, ale rovněž prezidenta Emila Háchy. Pro Rataje postava pomnichovského prezidenta představuje neiniciativního byrokrata se schopností vyplnit příkazy, se kterými sám nesouhlasil. Pokud budeme citovat Ratajovu charakteristiku Emila Háchy, byl to ‘‘*vysoký právní byrokrat*,‘‘ který ‘‘*úzkostlivě a mechanicky dodržoval právní formy, a to i za situace, kdy se právo stalo politickým instrumentem diktátu totalitní moci*.‘‘³⁹ Obsazením postu předsedy agrární strany Rudolfem Beranem v roce 1935 dle Rataje započalo sdružování republikánů s většinou protiliberálně a protidemokraticky zaměřených politických proudů. Beran dle jeho slov již ve 30. letech požadoval vstřícný obrat československé zahraniční politiky k Hitlerem vedenému Německu.⁴⁰

Druhý tábor reprezentují historici Jaroslav Rokoský, Tomáš Pasák a Martin C. Putna. Na rehabilitaci Rudolfa Berana se značným dílem zasloužil zmíněný Jaroslav Rokoský, který ve své devíti set stránkové publikaci nazvané *Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád*

³⁷ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938-1939)*. Praha: Academia, 2010. Novověk. ISBN 978-80-200-1823-6.

³⁸ PUTNA, Martin C. a Martin BEDŘICH. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Praha: Torst, 2010, 1390 s.

³⁹ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 45.

⁴⁰ Tamtéž, s. 26.

agrární strany⁴¹ navrácí čest tomuto politikovi, kterému komunisté přiřkli nálepku kolaboranta. Rokoský na základě rozsáhlého výzkumu podloženého širokou pramennou základnou shledává, že *“Beran byl přesvědčeným demokratem,“* který *“prosazoval stanovisko, že koalice je jediná možná forma vlády.“*⁴² Rokos je rovněž zastáncem tvrzení, že v Beranových projevech nelze nalézt sebemenší sklony k politické totalitě.⁴³

Za smířlivý můžeme označit postoj historika Tomáše Pasáka vůči druhorepublikovému prezidentovi Emilu Háchovi. Své stanovisko prezentuje ve studii pojmenované *JUDr. Emil Hácha (1938-1945)*,⁴⁴ prostřednictvím které klade důraz na nutnost znalosti celého období, ve kterém Hácha svůj úřad zastával. *“Bez znalosti tohoto období nemůžeme pochopit Háchovu postavu ve všech jejích složitostech, formách odporu, ústupcích, lavírování, loajality, aktivismu a duševní deprese,“*⁴⁵ zdůrazňuje komplikovanost přístupu k této postavě československých dějin sám Pasák.

Optikou Martina C. Putny, který se ve své knize, jež nese název *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*, krátce věnuje také pomnichovskému období, je velkým problémem bádání o druhé republice to, že *“mnozí historikové, publikující v devadesátých letech o druhé republice, sami přistupují k tématu z dosti vyhraněné názorové pozice, tj. z hlediska své komunistické minulosti, ze které se postupně přesunuli na demokratické, ‘masarykovské‘ pozice.“*⁴⁶ Putna dodává, že *“všechno, co je ‘napravo‘ od ní,“* zmínění historikové nazývají *“fašismem.“*⁴⁷ Tento literární historik v zásadě zastává smířlivý postoj k Rudolfovi Beranovi i Emilu Háchovi. Osobu druhorepublikového prezidenta považuje za patriota *“konzervativního ražení,“* stoupence *“národní pravice“* a skutečně věřícího katolíka.⁴⁸

Autor diplomové práce netíhne ani k jednomu z názorově vyhraněných pohledů na období druhé republiky, pokusí se zaujmout objektivní pohled na studovanou problematiku.

⁴¹ ROKOSKÝ, Jaroslav. Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, 901 s.

⁴² Tamtéž, s. 323.

⁴³ ROKOSKÝ, Jaroslav. Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-7429-067-1. Strana 323.

⁴⁴ PASÁK, Tomáš. JUDr. Emil Hácha (1938-1945). Praha: Horizont, 1997. ISBN 80-7012-088-6.

⁴⁵ Tamtéž, s. 258.

⁴⁶ PUTNA, Martin C. a Martin BEDŘICH. Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-391-6. Strana 320.

⁴⁷ Tamtéž, s. 321.

⁴⁸ Tamtéž, s. 324.

Co se týče pramenů a literatury, zmíněné v této kapitole, lze tyto zdroje samozřejmě využít také při bádání o období autonomie na Slovensku, nejen při výzkumu v českých zemích.

Rozbor pramenů a literatury pro druhorepublikové období na Slovensku

Autor při formování textu zabývajícího se situací na Slovensku čerpal z následující pramenné základny. Kapitola je protkána záznamy z jednání Poslanecké sněmovny. Autor přistoupil k podrobnému rozboru tohoto pramene, jehož interpretací můžeme zodpovědět mnohé otázky. Velmi přínosný je tento pramen, pokud jde o rozklíčování postupu vedoucího ke zpětnému ústavnímu schválení autonomie Slovenska. Retrospektivní ústavní schválení de facto legalizovalo nově nastolený autonomní režim, který ve svém počínání jednal antisemitsky, postupně omezoval práva židovské menšiny, což vedlo k pozdějším událostem souhrnně označovaným jako řešení židovské otázky na Slovensku. Na skutečnost, že sic autonomní Slovensko nikdy nevydalo souhrnný zákoník omezující práva židovské menšiny, ale přesto svým jednáním připravovalo půdu pro jeho vydání, ve svých pracích upozorňují Eduard Nižňanský,⁴⁹ Ivan Kamenec⁵⁰ či Hana Kubátová.⁵¹ Začne-li totiž stát, vnímaný jako zákonodárná instituce zastřešující výkonnou složku moci, vydávat zákony, které omezují práva některé z menšin, v našem případě židovské menšiny, jsou spuštěny mechanismy vedoucí k čím dál důslednější segregaci a závěrečnému aktu namířenému právě proti cílové menšinové skupině obyvatel. V případě protižidovské politiky autonomního Slovenska se tedy jednalo o jakési intermezzo před následným tvrdším úderem, který se měl odehrát po vyhlášení Slovenského štátu.⁵² Proto se v našem výzkumném snažení fokusovaným na situaci na Slovensku nemůžeme nezaobírat pro naše bádání tak významným pramenem, jakým jsou stenografické záznamy z Poslanecké sněmovny, které nás informují o legalizaci autonomního režimu na Slovensku. Autonomní režim svou regulací aktivit židovské menšiny připravil půdu pro pozdější řešení tzv. židovské otázky v období Slovenského štátu, které vedlo k holokaustu Židů na Slovensku.

⁴⁹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku. Obdobie autonómie. Porovnanie s vtedajšími udalosťami v Rakúsku. Bratislava: Inštitút judaistiky Univerzity Komenského, 2000, 142. s. ISBN:80-88997-03-8.

⁵⁰ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragedie. Bratislava: Archa, 1991, 285 s. ISBN 80-7115-015-0.

⁵¹ KUBÁTOVÁ, Hana. Nepokradeš!: nálady a postoje slovenské spoločnosti k židovskej otázke, 1938-1945. Praha: Academia, 2013, 266 s. Historie. ISBN 978-80-200-2230-1.

⁵² Tamtéž, s. 61.

Většina stenografických záznamů z jednání Poslanecké sněmovny ani neobsahuje zmínku o Židech a tudíž se zdánlivě netýká židovské problematiky. Není tomu tak. Pravdou je, že oficiální politika namířená vůči Židům provázela každodenní život po celé období druhé republiky, a to jak v českých zemích, tak na Slovensku. Interpretace jakéhokoli záznamu z jednání na vrcholné politické scéně nám může pomoci porozumět dobové atmosféře. Z mnohých jednání, která se zdaleka netýkala Židů, lze vyvodit zajímavé poznatky, které nám pomohou lépe pochopit druhou republiku a antisemitismus, s kterým se potýkala.

Velká důležitost je při výzkumu přisouzena pramenné edici *Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty*,⁵³ jejímž editorem je Eduard Nižňanský. Jedná se o edici pramenů týkajících se zásahů proti židovské komunitě na Slovensku v období autonomie. Dalším editovaným svazkem tohoto autora, na kterém pracoval společně s kolektivem historiků, je kniha *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch. 1, Od Mníchova k vojne proti ZSSR = Slowakisch-deutsche Beziehungen 1939-1941 in Dokumenten. 1, Von München bis zum Krieg gegen die UdSS*. V případě této edice se jedná o shromáždění pramenů vypovídajících, jak už sděluje název edice, o diplomatických vztazích mezi Slovenskem a Německem mezi lety 1938 – 1941.

Formou edic nám tento slovenský historik zprostředkovává nespočetné množství pramenů, které mají nejvyšší výpovědní hodnotu. Mapují celé autonomní období na Slovensku. Množství a hlavně pak klíčovitost pramenů, které nám Eduard Nižňanský předkládá, badatele v podstatě připravují o možnost nalézt ve slovenských archívech “nové,“ jinými slovy Nižňanskému neznámé, vysoce důležité dokumenty týkající se zásahů proti židovské minoritě v autonomním období. K práci s prameny nacházejícími se v těchto editovaných svazcích autor diplomové práce přistoupí metodou narativní a kritické analýzy.

Co se týče zmapování problematiky deportací židovského obyvatelstva ze Slovenska po Vídeňské arbitráži, je nutné zmínit osobu Ivana Kamence, který se problematice věnoval hlavně ve dvou svých studiích. Jedná se o knihy *Židovská otázka a sposoby jej riešenia v čase autonómie Slovenska*⁵⁴ a *Po stopách tragédie*.⁵⁵ Dalším historikem, který se věnoval ve svých odborných pracích širší problematice židovské otázky na Slovensku, je Ladislav Lipscher, a

⁵³ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty*. ISBN 80-968620-5-7.

⁵⁴ KAMENEC, Ivan. *Židovská otázka a sposoby jej riešenia v čase autonómie Slovenska*. In: *Nové obzory*, 10, 1968.

⁵⁵ KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragédie*. Bratislava: Archa, 1991, 285 s.

to konkrétně v práci *Židia v Slovenskom štátě*.⁵⁶ Dalším historikem, který se zabýval touto problematikou, je Miroslav Kárný. Téma zpracoval ve studiích *Politické a ekonomické aspekty "židovské otázky" v pomnichovském Československu*.⁵⁷

Prvním historikem, kterého v souvislosti s touto problematikou nelze nezmínit, jenž určil počet deportovaných, blíže zmapoval dění v jednotlivých slovenských okresech a objevil souvislosti deportací s Vídeňskou arbitráží, byl Eduard Nižňanský. Mezi knižní výstupy jeho odborné práce řadíme studie *Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte*⁵⁸ nebo *Politika antisemitizmu a holokaust na Slovensku v rokoch 1938-1945*.⁵⁹

V diplomové práci nelze opomenout otázku vztahů Čechů a Slováků, jejichž vzájemná koexistence v jednom státě byla po Mnichovské dohodě narušena snahou slovenských – antisemitsky smýšlejících - autonomistů o slovenské národní sebeurčení. Koexistenci Čechů a Slováků ve společném státě se ve studii *Češi a Slováci ve 20. Století. Spolupráce a konflikty 1914 – 1992*⁶⁰ věnuje Jan Rychlík, který se ve svém odborném textu mimo jiné zaměřuje na vztahy pražské centrální a slovenské autonomní vlády v pomnichovském období.

Poměrně nedávno vyšla studie Jamese Mace Warda nazvaná *Jozef Tiso: kněz, politik, kolaborant*,⁶¹ ve které tento americký historik zasazuje postavu Jozefa Tisa do mezinárodních okolností, které do značné míry ovlivňovaly Tisovo jednání.

Velice přínosnou knihou zabývající se dějinami Slovenska je dílo Dušana Kováče *Dějiny Slovenska*.⁶² I přesto, že se tato práce věnuje otázce antisemitismu v úzce vymezeném časovém úseku druhé republiky, respektive slovenské autonomie, je zajisté vhodné zmínit díla dedikovaná problematice antisemitismu v dějinách, která autorovi i čtenáři slouží k uvedení do tématu a širšímu zasazení do kontextu antisemitského smýšlení, jež bylo a je součástí života odnepaměti. Antisemitské nálady a opatření, které byly všudypřítomné za druhé

⁵⁶ LIPSCHER, L. *Židia v Slovenskom štátě 1939 – 1945*. Bratislava, 1992.

⁵⁷ KÁRNÝ, Miroslav *Politické a ekonomické aspekty "židovské otázky" v pomnichovském Československu*. In: Zborník historický, 36, 1989. Strana 171 – 212.

⁵⁸ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte*. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2.

⁵⁹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Politika antisemitizmu a holokaust na Slovensku v rokoch 1938-1945*. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2016, 495 s. ISBN 978-80-89514-40-3.

⁶⁰ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012, 677 s. ISBN 978-80-7429-133-3

⁶¹ WARD, James Mace. *Jozef Tiso: kněz, politik, kolaborant*. Přeložil Zdeněk HUML. V Praze: Slovart, 2018, 416 s. ISBN 978-80-7391-875-0.

⁶² KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. Praha: NLN, 1998. *Dějiny států*. ISBN 80-7106-267-7.

republiky, respektive slovenské autonomie, zajisté nepřišly z čista jasna, a proto je důležité mít přehled o předešlém dění. Znalost antisemitismu v dějinách nám pomůže pochopit antisemitské ovzduší za druhé republiky. Významnými pracemi, které se zabývají antisemitismem, jsou například *Obecné dějiny antisemitismu*⁶³ od Geralda Messadié či *Rasismus, antisemitismus, holocaust*⁶⁴ od Miroslava Kryla.

⁶³ MESSADIÉ, Gerald. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*. Praha: Práh, 2000, 317 s. ISBN 80-7252-038-5.

⁶⁴ KRYL, Miroslav. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2011, 256 s. Studijní texty. ISBN 978-80-7414-389-2.

Raně pomnichovské období

V předkládané kapitole se zabýváme situací v Československu nastalou bezprostředně po Mnichovské dohodě. Československo na základě mnichovských ujednání přišlo o 29 000 km² svého území, které připadlo Třetí říši. K poměrům, které nastaly po Mnichovské dohodě, se v rozhlasovém projevu z 30. září vyjádřil ministerský předseda Jan Syrový. *‘‘Budeme sice v hranicích užších, ale budeme sami mezi sebou. Mnohé překážky, jež stály v cestě dobré a pokojné správě státu, nyní odpadnou. Také dohoda se sousedy bude snazší.’’*⁶⁵ Jeho proslav naznačil tendence smýšlení, s jakými bude k novým poměrům přistupováno – máme na mysli okleštění území Československa, tedy vznik druhé republiky. Ve dnech ohraničených Mnichovskou dohodou (30. 10. 1938) a okupací německou armádou (15. 3. 1939) budou vyzdvihovány výhody státu budovaného na čistě národním charakteru, státu, kde budou Čechoslováci *‘‘sami mezi sebou’’*.

Německé požadavky následovaly postuláty severního souseda – Polska, které již 30. září 1938 doručilo československé vládě ultimátum k odstoupení části území Těšínska. Vláda Československé republiky ve své snaze o zabránění ještě většímu hospodářskému oslabení svého státu, ke kterému by nepochybně vedlo válkou s Polskem, polskému ultimátu ustoupila. Deník *Národní listy* se k československému akceptování polského ultimáta vyslovil smířlivě se slovy pochopení. *‘‘Po všestranné úvaze a zkoumání této žádosti, uvažujíc těžkou situaci mezinárodní a jsouc přinucena okolnostmi, vyšlými z mnichovského rozhodnutí, nemohla vláda rozhodnouti jinak, než přijmouti polské proposice.’’*⁶⁶ O dva dny později, tedy 2. října, došlo k obsazení třetiny Těšínska, společně s územím na Spiši a Oravě, polskou armádou. Polským zábohem bylo Československu odňato 1000 km².⁶⁷

O měsíc později na své požadavky dosáhlo také Maďarsko. Rozhodnutím arbitrážní komise, v čele s německým ministrem zahraničních věcí Joachimem von Ribbentrop a italským ministrem zahraničních věcí Galeazzem Cianem (1903 – 1944),⁶⁸ která zasedala 2.

⁶⁵ *Národní listy*, 1938, roč. 78, č. 269, s. 1.

⁶⁶ *Tamtéž*, č. 270, s. 1.

⁶⁷ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 11.

⁶⁸ Gian Galeazzo Ciano byl italským diplomatem a ministrem zahraničních věcí. Vystudoval filozofickou a právnickou fakultu a později započal svou diplomatickou kariéru. Pracoval jako atašé na italské ambasádě v Rio de Janeiru, jeho další kroky vedly do Šanghaje, kde se stal konzulem. V roce 1930 se oženil s Eddou Mussoliniovou, stal se tedy členem diktátorovy rodiny. Po svém návratu z diplomatické mise v Číně byl roku 1935 jmenován ministrem tisku a propagandy. Roku 1936 byl jmenován ministrem zahraničních věcí. Prosazoval úzkou alianci s nacistickým Německem. V době jeho nástupu do úřadu ministra zahraničí byla Itálie v důsledku své agresivní politiky v mezinárodní izolaci. Za jeho úřadu vznikla Osa Berlín-Řím, což Itálii postavilo do

listopadu 1938 ve vídeňském Belvederu, Maďarsku na úkor Československa připadlo jižní Slovensko a rovněž tak jižní Podkarpatská Rus, a to včetně hlavního města Užhorodu. Verdiktem Vídeňské arbitráže Československo ztratilo 12 000 km², které připadly právě maďarskému agresorovi. Jediným ze sousedů, který vůči Československé republice nevzněl územní požadavky, bylo Rumunsko, se kterým mělo Československo společnou hranici na jihovýchodě.⁶⁹

Československo ztratilo na 30% svého původního území. Nová rozloha státu čítala 98 912 km² a klesla ze třinácté pozice, co se týče rozlohy států v Evropě, na pozici sedmnáctou. Celá jedna třetina obyvatel Československa se ocitla za hranicemi vlastního liberálně demokratického národnostního státu a stala se národnostní menšinou, žijící v nejistotě ve státech autoritářských. Počet obyvatel republiky zaznamenal náhlý pokles z 15 milionů obyvatel na 9 milionů obyvatel.⁷⁰ Do hospodářsky oslabeného Československa přicházely desetitisíce uprchlíků z obsazených území, které hledaly útočiště. Z území nově připadlého Německu do druhé republiky uprchlo 122 000 Čechů, 15 000 Židů a 18 000 německých antifašistů. Z Polskem zabraného území odešlo 30 000 Čechů. Češi neodcházel pouze z území zabraných Německem a Polskem, nýbrž také z nově autonomního Slovenska, které pod vládou HSLŠ brojilo proti českému živlu na území Slovenska. Slovensko bylo nuceno opustit 130 000 Čechů. Nicméně o této problematice budeme hovořit později.⁷¹

Mnichovské události pro Československo neznamenal „pouze“ ztrátu území či snížení počtu obyvatel, ale také zhroucení parlamentní demokracie. To, jakým způsobem postupovali západní demokratičtí spojenci Československa, otřáslo důvěrou v sílu a spravedlnost demokracie, stejně tak jako důvěrou ve spravedlnost v mezinárodních vztazích.⁷² Ladislav Karel Feierabend ve svých pamětech k mnichovské dohodě poznamenal: *‘Mnichov byl pro nás katastrofou mravní, politickou, hospodářskou, kulturní i sociální.’*⁷³ Nově se k úloze řízení státu dostala nacionalistická pravice, stavící na katolické tradici, která umožnila

opozice proti Francii a Anglii. Itálie v této době také vystoupila ze Společnosti národů a přidala se k Paktu proti Kominterně. V roce 1943 podpořil rezoluci vyžadující Mussoliniho sesazení, načež uprchl do Německa. Později byl přepraven zpět do Itálie, kde byl za svou zradu odsouzen k trestu smrti a popraven.

⁶⁹ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 11.

⁷⁰ Tamtéž, s. 12.

⁷¹ Tamtéž, s. 14.

⁷² Tamtéž, s. 11.

⁷³ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 23.

fašisticky smýšlející inteligenci zaujmout nejvyšší úřady a významně se tak podílet na řízení státu.⁷⁴

V nejistotě a poměrech nastalých po zářiových a říjnových událostech byla započata nová politika. Namísto Benešovy politiky, která byla veřejností vnímána jako abstraktní politika destrukce postrádající realistický cíl, měla nastoupit politika realismu. Vyjádřením proklamované politiky realismu bylo “narovnání“ vztahů s vnějšími odpůrci Československa. Postoje vlády v otázce zahraniční politiky vystihuje v oněch dnech její předseda Jan Syrový: “*V nových hranicích státu jsme upřímně odhodláni žít v míru, který jsme tak těžce vykoupili, se všemi státy. Platí to především o největším našem sousedu, o říši Německé a o všech ostatních. Chceme jít vpřed s hledím otevřeným a získati ke všem dosavadním přátelům co největší počet přátel nových.*”⁷⁵ Otázkou bylo, kam bude usměrněn hněv českých občanů nakumulovaný průběhem podzimu 1938. Kdo bude oním svodníkem? Pokud nemůže být za viníka označen viník skutečný – nacistické Německo, kdo to tedy bude? Bylo by naivní myslet si, že tak velká frustrace jen tak vymizí. Zvláště pak v republice, do které se valila pracovní konkurence v podobě migrantů z pohraničí.

Politika realismu měla být uskutečněna pomocí změny státního zřízení. Touhu po nové formě správy věcí veřejných okomentoval vedoucí agrárního tisku Rudolf Halík (1876 - 1961)⁷⁶ slovy: “*Novou demokracii, autoritativní, tvrdou a přísně ukázněnou ke všem a pro všechny, pohotovou a nepřešlapující, očištěnou radikálně ode všech kazů, od korupčnictví, protekcionářství, prostou všeho, co z demokracie dělalo nemožný režim diktátu jedné nebo několika osob s pouhým demokratickým nátěrem.*”⁷⁷ Posléze se ukázalo, že podobné proklamace vyzdvihující spravedlnost nastolované autoritativní demokracie zůstanou jen pouhými slovy, které nebudou naplněny. Zvláště pak židovské obyvatelstvo na vlastní kůži pozná, jaká je ona autoritativní demokracie “pro všechny“.

Autoritativní demokracie zbavená přemíry politických subjektů, to byl ideál říjnových dní roku 1938. Nespočet prvorepublikových politických stran substituují partaj sdružující celé

⁷⁴ Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007. ISBN 978-80-86889-52-8. Strana 29.

⁷⁵ Národní shromáždění republiky Československé 1935–1938: Poslanecká sněmovna: Stenoprotokol ze 151. schůze [online]. 1938 – 11 - 17 [cit. 2018 – 11 - 19]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/151schuz/s151001.htm>>.

⁷⁶ Rudolf Halík byl vedoucím agrárního tisku, dlouholetým přítelem Rudolfa Berana a členem předsednictva agrární strany. Šéfredaktorem agrárního tisku byl od dubna roku 1938.

⁷⁷ Venkov, 1938, roč. 33, č. 249, s. 1.

politické spektrum, takový byl cíl politické garnitury. Vedoucí úlohu při vyjednávání o novém politickém subjektu, který měl pohltit dosavadní politické strany, vedla strana agrární. Dominantní role agráriků při formování druhorepublikové vládní strany je pochopitelná. Jednalo se o stranu s nejpočetnější voličskou základnou. Zkrátka a dobře se Agrární strana jako nejvlivnější koaliční strana přihlásila o svůj podíl na budování nového státu.⁷⁸ Tento důvod však nebyl jediným. Agráři také získali jistý, v pomnichovských dnech velice cenný, politický kapitál za své postoje v průběhu 30. let 20. století. V tomto období politickou scénu rozděloval ve dvě postoj k emigraci. Německá a rakouská emigrace byla po celá 30. léta ožehavým tématem. Uprchlíká politika Hradu a levicových kruhů byla v druhorepublikové nacionalistické atmosféře frustrace podrobena ostré kritice. Hrad a zástupci levice totiž v průběhu 30. let poskytovali uprchlým německým a rakouským Židům, komunistům, socialistům a demokratům politickou pomoc a nezřídka kdy azyl. Postoj agráriků byl v této problematice zdrženlivější. Agráři zastávali pragmatický postoj – nedráždit na moci nabývající nacistické Německo. Politika agráriků vůči emigraci tedy nebyla nijak zvlášť přívětivá, což bylo za druhé republiky shledáno jako velké pozitivum.⁷⁹

Pokud shledáváme postoj agráriků vůči emigraci v průběhu 30. let jako nepřilíš přívětivý, na podzim roku 1938 ho nelze označit nijak jinak nežli jako agresivní. Již od prvních dní října 1938 vycházely v agrárních denících *Venkov* a *Večer* články zaměřené proti hojně přicházejícím židovským emigrantům. Československo se mělo stát nacionálně “čistou“ zemí, kde pro židovské uprchlíky nebylo místo. Nejenže došlo k omezení prostoru, kterým Československo dříve disponovalo, omezen měl být i národnostní ráz druhé republiky. Československo nově stálo na nacionálních principech, které ho definovaly jako stát, který byl určený jen a pouze pro Čechy, Slováky a Karpatorusíny. Uprchlíci, kteří se rozhodli setrvat v Česko-Slovensku, byli vyzýváni k jeho opuštění.⁸⁰

Jedním z prvních článků, který byl ostře namířený proti židovské emigraci, vyšel v deníku *Venkov*, a to již 12. října 1938. Tento artikl od neznámého autora byl pojmenován *Pozor na židovskou emigraci!* Židovská emigrace z území Sudet a Německa byla vnímána velice negativně a vůči okleštěnému Československu v postavení nepřátelském. Pisatel článku silně brojí proti Židům vystěhovalým z pohraničí, kteří v jeho podání “nemají nic jiného na

⁷⁸ ROKOSKÝ, Jaroslav. Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-7429-067-1. Strana 337.

⁷⁹ Tamtéž, s. 247.

⁸⁰ *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007. ISBN 978-80-86889-52-8. Strana 51.

*starosti, nežli šířit poplašné senační zprávy a hlavně vykřikovat: Agrárníci zradili!*⁸¹ V článku je patrná tendence vmanipulovat židovskou menšinu do postavení proti agrární straně – nejsilnější straně Československa, která za První republiky mnohdy stála v opozici vůči politice Hradu. Z pohledu většiny se nezpronevěřila zájmu republiky, protože se v podstatě vždy zaobírala spíše domácí politikou, nežli politikou zahraniční, prostřednictvím jejíž byla republika směřována na západ. Snahy vytvořit dojem, že Židé stojí proti politice agrárníků, neztotožňují se s jejich cíli nebo dokonce tvrdí, že *“Agrárníci zradili,*⁸² se autor dopouští z jasného důvodu. Agrární strana, která měla jako nejsilnější politická strana Československa hrát hlavní roli v druhorepublikovém uspořádání, měla být ztotožněna se samotnou republikou. Pokud někdo – Židé – stojí proti agrárníkům, stojí proti státu a národu. *Venkov* - agrární tisk – ve čtenářích tedy podporuje myšlenku, že to agrárníci nyní reprezentují zájmy občanů Československa.

*“Když položili provokatérům otázku, v čem se jeví ona zrada, a kdo zradil a čím zradil, bylo odpovědí blekotavé přemílání pomluv, lží a sensací, od ucha k uchu šířených nepřáteli státu, často i cizími provokatéry. Nemáme v úmyslu ustupovat této propagandě, již odsuzují úřední kruhy, již odsuzuje někdejší levice stejně jako pravice, již potírá státní rozhlas. Víme, odkud vítr vane.”*⁸³ Autor přichází s tvrzením, že jsou Židy rozšiřovány pomluvy o zradě agrárníků. Toto tvrzení má židovskou emigraci v očích veřejnosti naprosto zdiskreditovat. Snahou autora je vyvolat dojem, že Židé při rozšiřování dezinformací, v tomto případě se jedná o dezinformace šířené židovskými emigranty, jsou ovlivněni touhou dokonat rozvrácení Československa, za které byli viněni. Hlavním cílem bylo vytvořit zdání, že v podstatě jakýkoliv protichůdný názor je hodný odsouzení, protože stojí v opozici proti Československu, a tím pádem je v opozici proti jeho existenci. Vyzdvižena je nově nalezená vůle ke spolupráci bývalých politických odpůrců, ať už se jedná o levici či pravici politického spektra.

*“Úřady upozorňujeme na židovskou emigraci, která namísto mlčení a díky za schovávavost národa rozeštvává lidi, zvláště ve městech. Opakujeme: Židovská emigrace, tito nevítaní paraziti, musí umlknout s prolhanou propagandou za každou cenu!”*⁸⁴ Právě citovaná část textu nám zprostředkovává jazykovou stránku, se kterou bylo od říjnových dní referováno o emigrantech a hlavně Židech - zkrátka ne-Češích. Časté bylo v souvislosti s nimi

⁸¹ *Venkov*, 1938, roč. 37, č. 240, s. 3.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

užívání podstatného jména “parazit,“ hlavně pak v plurálu: “*vyčistíme domov národa od emigrantských parazitů, důsledně tvrdě a rychle,*“⁸⁵ hlásal agrární Venkov. “Parazité“ měli být zlikvidováni, aby nadále neohrožovali československý lid na jeho existenci.⁸⁶ Tendence stylizovat židovskou menšinu do nepřátel národa byla v tisku patrná po celou dobu trvání druhé republiky. Články vycházející v průběhu října 1938 svým čtenářům postupně nastiňovaly novou politiku vůči emigraci, která již nebude lpět na myšlence humanismu: “*Bližší je potřeba národa a jeho život, než humanitářské a ideologické ohledy k těm, kteří by ujídali skrovnou skývu chleba vlastnímu lidu,*“⁸⁷ zněla další pasáž publikovaná v deníku Venkov.

Výše zmíněný mediální diskurs, a priori užívaný periodickým tiskem, potírající Židy, přesněji řečeno židovskou emigraci, zklidněním emigračního šílenství říjnových dní, neustal. Tón, jakým bylo referováno o židovské emigraci, vycházel z nového pojetí politiky vůči celé židovské minoritě na území Československa, nejen vůči emigrantům. Nemůžeme soudit, že jakmile migrační krize – pro naše účely užívejme pojmenování židovská migrační krize – ustane, bude problém vyřešen. To, jakým způsobem byla vnímána židovská emigrace proudící do Československa na podzim 1938, předznamenávalo postoj, který Československo zaujme vůči této minoritě, a to ať už se jednalo o právě příchozí Židy - emigranty - či dávno asimilované Židy - Čechoslováky. Pokud se neomezíme na vnímání problému židovské migrační hysterie jako obavy ze zvýšené pracovní konkurence, uvědomíme si, že nenávisť vůči nově příchozím Židům vyvěrala primárně z latentně přítomného antisemitismu, který po celou dobu trvání První republiky skrytě přežíval - hibernoval. Pomnichovská deziluze se stala příležitostí k ukončení stavu hibernace.

Pomnichovské směřování Československa shrnul na schůzi předsednictva nejsilnější politické strany - *Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu* - Rudolf Beran. Nově stanovený úkol a cíl národa Beran vytyčuje následovně: “*Provést obrodu národního života a vybudovati stát tří státních kmenů: Čechů, Slováků a Podkarpatorusů.*“ Rovněž jasně definoval podstatu politického zřízení – “*Vůli národa vyjádří autoritativní demokracie.*“ Nová podoba státního zřízení má být dle Beranových slov oproštěna a “očišťena“ od chyb a omylů minulosti. Reformou již, dle jeho slov, prochází stranický systém, jenž musí být proměněn. Vývoj v blízké budoucnosti bude směřovat k “*radikálnímu omezení počtu*

⁸⁵ Venkov, 1938, roč. 33, č. 239, s. 1.

⁸⁶ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 204.

⁸⁷ Venkov, 1938, roč. 33, č. 239, s. 1.

politických organismů“. K zredukování počtu politických stran dojde za účelem vytvoření *Strany národní jednoty*. V případě tohoto politického uskupení se bude jednat o státní stranu *“čistého činorodého nacionalismu, neznající pravičáctví a levičáctví*“.⁸⁸

Beran si byl vědom všudypřítomné skepse z budoucnosti Československa po Mnichovské dohodě. Ve svém proslovu slibuje, že nové hnutí *“zvedne hlavu národa, aby pochopil, že se nemusí bátí budoucnosti...*“⁸⁹ Tato slova nás zpravují o náladě, která v oněch dnech mezi obyvatelstvem panovala. Na rozdíl od První republiky, v jejíchž základech nalézáme pocit československého úspěchu, který dával lidem víru v pozitivní směřování republiky do budoucna, v základech republiky druhé zakořenil pocit beznaděje a ponížení. Míra zklamání a frustrace byla opravdu vysoká. Pocity většiny obyvatel trefně vyjádřil Ladislav Karel Feierabend: *“Všechno zbrojení a všechna statečnost byla zbytečná. Prohráli jsme bez boje.*“⁹⁰ Mentalita národa prodělala naprostou proměnu. Duch předmnichovského Československa se vytratil. To, co bylo v předchozích letech uznáváno, bylo nyní haněno. Národ započal s vnímáním dění odlišnou optikou a události viděl v jiném světle.⁹¹ S těmito negativními pocity českého národa šla ruku v ruce touha po odplatě. Právě touha po odplatě, pocit křivdy a nahromaděná zloba vytvářely podmínky pro agresivní nacionalismus, charakteristický svou xenofobní povahou.⁹² Jenže nacionalismus a xenofobie již nemohly být namířeny proti tradičnímu českému, potažmo československému nepříteli – Německu. Předseda na politické scéně dominantní agrární strany Rudolf Beran byl odhodlán předejít situaci, kdy ona touha po odplatě a zloba zapříčiní zhoršení politické a hospodářské situace v Československu. Bylo zapotřebí usměrnit zlobu Čechoslováků vůči vnitřnímu, nikoliv vnějšímu elementu. Z jakého důvodu? Mělo být zabráněno tomu, aby tyto nálady měly vliv na současné a budoucí vztahy s německým sousedem.⁹³

Předseda stále ještě existující *Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu* ve svém proslovu při příležitosti schůze předsednictva strany odsoudil prvorepublikové zřízení. Nově se etablující autoritativní demokracie má, dle jeho slov, na rozdíl od První republiky: *“program i vůli odstranit z veřejného a státního života vše, co [ho] oslabovalo a*

⁸⁸ Tamtéž, č. 259, s. 1.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 25.

⁹¹ Tamtéž, s. 51.

⁹² RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 14.

⁹³ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 38.

dovedlo až k pohromě.⁹⁴ Kritika prvorepublikových problémů byla běžnou součástí pomnichovských dní. Všechny nesnáze, které nebyly za První republiky vyřešeny, byly nyní vnímány velmi tíživě. První republika byla razantně odsuzována za své neduhy. Z této zloby a frustrace pramenila politická dezorientace a rozvrat duchovních hodnot. Liberální demokracie v očích lidí selhala.⁹⁵

Celý Beranův proslov na schůzi předsednictva *Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu* prolíná červená nit, kterou lze pojmenovat jako viru ve spásu nacionalismem, díky kterému budou napraveny veškeré přešlapy minulosti. Vůči v této době vyzdvihované myšlence nacionalismu Beran staví internacionalismus, pro který nenachází smířlivá slova. *“Toto hnutí [Strana národní jednoty] nezapomene, jak nás poškozovala cizota. Bludy internacionalismu nahradí duch národní pospolitosti.”*⁹⁶ Destabilizace doposavad určujících myšlenkových vzorů, které byly vepsány do základů idey masarykovského Československa, proměnila společenské klima. Lidé se znovu ubírali k nacionalismu, který považovali za prostředek, který je měl ochránit a zajistit národní jednotu. Zmíněná snaha dosáhnout národní jednoty se stala vyjádřením touhy po vybudování bezpečného domova určeného pouze pro Čechoslováky. Dychtivost po ničím nerušené nacionální pospolitosti byla od počátku druhé republiky vystavena realitě. Realitou rozumíme davy uprchlíků mířících z československého pohraničí do vnitrozemí.⁹⁷ Uprchlíci začali proudit z Československu zabraného území okamžitě po 30. září. Snažili se uniknout nacistické zvěli, která nejdříve tvrdě postupovala proti jakémukoli potenciálnímu odpůrci nacionálního socialismu. Do pohraničí totiž nepřicházely pouze německé armádní jednotky - *Wehrmacht*, ale také operační bezpečnostní oddíly (*Einsatzgruppen*) – skládající se z příslušníků gestapa a Pořádkové policie (*Orpo*).⁹⁸ Primárním úkolem těchto složek bylo provést “očisťovací akci“. Zatýkáni však nebyli jen odpůrci režimu, gestapo se posléze fokusovalo také na Židy. Upozorníme, že v Sudetech, tedy na území Říšské župy Sudety, byly od počátku okupace uplatňovány norimberské zákony. Navíc gestapo vyvíjelo na židovské občany nátlak, který je měl donutit k opuštění Sudet. Jestliže tuto perzekuci někteří Židé vydrželi, byli tak jako tak posléze násilně odsunuti na území Československa. Naprosté odsunutí Židů proběhlo za “Křišťálové

⁹⁴ Venkov, 1938, roč. 33, č. 259, s. 1.

⁹⁵ RATAJ, Jan. O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 14.

⁹⁶ Venkov, 1938, roč. 33, č. 259, s. 1.

⁹⁷ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 30.

⁹⁸ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001. Obzor. ISBN 80-7203-390-5. Strana 79.

noci“ a v následujících dnech, kdy vypukly protižidovské pogromy.⁹⁹ Z toho vyplývá, že mezi uprchlíky bylo velké množství Židů. Židů, kteří byli v “novém“ Československu považováni za nositele a šířitele myšlenky onoho “bludného“ internacionalismu, jak jej popsal předseda agrárníků Beran.

⁹⁹ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 32 - 33.

Emil Hácha – ztělesnění pevného právního řádu

Pomnichovské období je charakteristické kardinálními změnami. Ke změnám mělo dojít také, co se týkalo zahraniční politiky. Vytyčeným cílem ministerstva zahraničí se stala spolupráce se všemi státy, především pak se státy sousedními. Beran se k této otázce vyjádřil následovně: *‘‘Upravíme loyálně [!] a trvale svůj poměr k sousedům.’’*¹⁰⁰ Dosavadní ministr zahraničí Kamil Krofta byl již za úřadu prozatímní vlády generála Syrového nahrazen italofilem a germanofilem Františkem Chvalkovským. Tato změna symbolizovala hodnotový obrat a odstřížení od prvorepublikového spoléhání se Československa na západoevropské liberální demokracie – hlavně pak na Francii. *‘‘Chyby minulosti, ať v politice vnitřní nebo zahraniční, budou nám poučením, abychom jich neopakovali.’’*¹⁰¹ citoval Berana deník *Venkov*. Co se týče zahraniční politiky, nesymbolizovala změnu jejího směřování pouze výměna ministra zahraničí. Z veřejného života byl odstraněn symbol prvorepublikového směřování Československé republiky na západ – a priori na Francii – Eduard Beneš. Selhání zahraniční politiky bylo dáváno na vrub právě Benešovi. V oněch dnech se již netěšil oblibě veřejnosti. Výsměchu se dostalo jeho rozhlasovému vystoupení z 22. září, kde veřejnosti sdělil, že *‘‘má plán pro všechny případy.’’*¹⁰²

Prezident Beneš samozřejmě nebyl pouze symbolem zahraničního směřování republiky, ale také jejího vnitřního uspořádání. Jeho abdikace přišla nedlouho po mnichovských událostech - 5. 10. 1938. Beneš byl od svého rozhodnutí přijmout mnichovský diktát a vydat území své země bez boje pod velkým tlakem nejen politiků, ale také armádních velitelů. Nátlak do velké míry umocňovalo Německo.¹⁰³ V Benešově abdikacní listině stálo: *‘‘Poměry se změnilly tak, že by moje osoba jako osoba politika mohla býti eventuelně [!] překážkou vývoje, kterému se musí nyní náš stát přizpůsobovat, zejména také s hlediska mezinárodního a vzhledem k potřebě získat rychle klid v celém našem okolí a dobrý poměr a spolupráci se sousedy.’’*¹⁰⁴ Odklizení Beneše z politické scény mělo mít za následek usmíření Třetí říše a zaručení mírumilovných vztahů se západním sousedem do budoucna.¹⁰⁵ Sám Beneš v této záležitosti poznamenal: *‘‘Neznamená to opouštět svou povinnost v těžké době a*

¹⁰⁰ *Venkov*, 1938, roč. 33, č. 259, s. 1.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 26.

¹⁰³ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 15.

¹⁰⁴ *Národní listy*, 1938, roč. 78, č. 274, s. 1.

¹⁰⁵ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 15.

*nezůstat na palubě lodi v těžké bouři. Chci prostě usnadnit vnitropoliticky i vněpoliticky další zdravý vývoj státu a národa.*¹⁰⁶ Abdikace prezidenta Beneše byla logickým vyústěním dění posledních dní. K odstoupení prezidenta republiky napsaly *Národní listy* následující: *“...osobnost tak exponovaná v čele byla by nejen na překážku, nýbrž sama nemohla chtít spolupůsobit. Nebylo by to psychologicky a mravně vůbec ani možno.*¹⁰⁷ Beneš byl v atmosféře druhé republiky považován za státníka, který byl charakteristický svým protiněmeckým smýšlením. Byl v něm spatřován nositel zdemolovaného v podstatě již neexistujícího světa Woodrow Wilsona.¹⁰⁸ Kritika Benešovy zahraniční politiky byla na denním pořádku pomnichovských dní.

Zatímco Edvard Beneš byl v druhorepublikové propagandě vnímán jako člověk přílišného vzdělání, či absentujícího charismatu a tisk o něm mnohdy referoval s posměchem, T. G. Masaryka československá propaganda vykreslovala jako realistu, který by autoritativní zřízení kvitoval. Samozřejmě i jemu byly vytýkány v očích zastánců nového režimu neodpuštělné přešlapy. Za jeden z přešlapů byl považován plod Masarykovy humanitní filozofie - příliš velkorysá národnostní politika, díky které bylo umožněno překlenout národnostní rozpory a *“vytvořiti nový typ Středoevropana: národnostně a rasově rovnoprávného a snášenlivého, plného pochopení pro národní a rasové odlišnosti, člověka budoucnosti, který v sobě překonal jednostrannosti národní...“* Takto se značnou dávkou ironie hodnotil Masarykovu humanitní filozofii vrchní ideolog druhorepublikového režimu Emanuel Vajtauer. Ono prvorepublikové *“pochopení pro národní a rasové odlišnosti“* druhorepublikový režim odsuzoval a snažil se *“napravit předešlé chyby,“* což lze jednoznačně dokázat na případech zacházení s židovskou minoritou. Masarykova idea, kterou dal do vínku První republice, byla kritizována, protože se ústy Emanuela Vajtauera, hovořícího ve jménu nově nastolené autoritativní demokracie, nemohla dobrat zdárného výsledku. Optikou pomnichovské éry velkomyslná národnostní politika nepřinesla žádné ovoce, jelikož nemohla uspokojit svébytnou německou a maďarskou menšinu.¹⁰⁹ Naopak pro Československo znamenala, že doplatilo *“čistotou svého národního charakteru.*¹¹⁰ Kritice

¹⁰⁶ *Národní listy*, 1938, roč. 78, č. 274, s. 1.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 41.

¹⁰⁹ VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*. Praha: Melantrich, 1939. Svět v přerodu, knihovna nových politických obzorů. Strana 21.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 20.

byl podroben také kult Masarykovy osobnosti. Nicméně veskrze byl první prezident chápán pozitivně, a priori pro své zásluhy o vznik státu.

Zloba se tady primárně snášela na hlavu Edvarda Beneše.¹¹¹ Verbální útoky na jeho osobu zesílily zvláště po jeho rezignaci. Kritiku Beneše z velké míry produkovaly prvorepublikové státotvorné strany. Tradiční prvorepubliková politická uskupení tím chtěla skrýt svou bývalou podporu Benešovy zahraniční politiky.¹¹² Skutečností však je, že např. nejsilnější agrární strana za První republiky neměla vlastní zahraniční politiku. Nacházela se ve všech československých koalicích a v těch vždy podporovala zahraniční koncepci Edvarda Beneše.¹¹³ Rovněž takto politické strany zastíraly, že svými hlasy podpořily přijetí anglofrancouzských návrhů z 21. září.¹¹⁴ Nicméně za viníka nebyl označen pouze Beneš. Na mnohé další význačné osobnosti minulého režimu bylo pohlíženo jako na sympatizanty “kulturního bolševismu,” který v Československu údajně bujel za éry humanitní demokracie.¹¹⁵

Po abdikaci Beneše na post prezidenta republiky uplynula nezvykle dlouhá doba, než byl zvolen prezident nový. Období, kdy bylo Československo bez prezidenta, dokonce překročilo ústavní lhůtu. Otázkou je, zdali nezvykle dlouhé období bez zvoleného prezidenta bylo důsledkem přemíry důležitých povinností, které měla česká vláda či obtížemi spojenými s výběrem kandidáta, který by se smířil se svým složitým údělem, a zároveň kandidáta vyhovujícího ve vnitropolitických i mezinárodně politických poměrech. Na tuto otázku neexistuje jednoznačná odpověď. V zásadě byla opožděná volba prezidenta důsledkem obou zmíněných faktorů. Jan Soukenka (1881 - 1949)¹¹⁶ se v této věci vyjádřil do *Národních listů*: “Bylo toho příliš mnoho najednou, co museli jsme nově zařizovati. A všechno kvapilo. Zvláště nové ústavní uspořádání státu nedalo se odkládat. Museli jsme se co možná rychle dohodnout se Slováky.”¹¹⁷ Doba to byla skutečně hektická a plná zvrátů. Připomeňme ty nejdůležitější

¹¹¹ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 39.

¹¹² FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 56.

¹¹³ ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-7429-067-1. Strana 322.

¹¹⁴ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 56.

¹¹⁵ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 39.

¹¹⁶ Jan Soukenka byl redaktorem národních listů, novinářem, publicistou a básníkem. Při spisovatelské činnosti se zaměřoval na politickou tematiku.

¹¹⁷ *Národní listy*, 1938, roč. 78, č. 330, s. 1.

události, ke kterým došlo mezi Benešovou abdikací (5. října) a volbou nového prezidenta – Emila Háchy (30. listopadu). Pouhý den po prezidentově odstoupení 6. října došlo k jednání v Žilině, kde HSLS za podpory ostatních slovenských stran schválila dokument (tzv. Žilinskou dohodu) požadující na pražské vládě právo na sebeurčení slovenského národa. Výsledkem jednání bylo jmenování slovenské vlády v čele s Josefem Tisem.¹¹⁸ Pokračovala jednání o vytyčení hranic. 1. listopadu byla podepsána Vídeňská arbitráž, což pro Československo znamenalo další ztrátu území. Další významnou, pro Československo neblahou, událostí bylo přijetí zákona o autonomii Podkarpatské Rusi. To znamenalo změnu vnitřního uspořádání, z Československa se stal spolkový stát. Změna se projevila i v názvu, Československo bylo po předcházejících dohodách mezi politickými stranami přejmenováno na Česko-Slovensko.¹¹⁹

Dne 26. listopadu 1938 předseda vlády Syrový svolal schůzi Národního shromáždění republiky Československé, respektive společnou schůzi Poslanecké sněmovny a Senátu. Smyslem schůze, která proběhla 30. listopadu 1938, byla volba prezidenta. Dle výsledku sčítání přítomní poslanci a senátoři odevzdali 312 platných lístků, z nichž 39 bylo prázdných. Členové Národního shromáždění se velkou většinou vyslovili pro Emila Háchů, který získal 272 platných hlasů. Po volbě byl nový prezident Hácha připuštěn do zasedací místnosti, a to za účelem vykonání slavnostního slibu. Předseda Národního shromáždění Malypetr slavnostní moment uvedl slovy: *“Pane presidente! Národní shromáždění zvolilo Vás dnes se vzácnou jednomyslností prezidentem republiky.”*¹²⁰ Jednomyslnost při volbě prezidenta byla chápána symbolicky. Po dvacetiletém trvání První republiky sužované politikařením namísto seriózní politické činnosti nastalo období, kdy všichni političtí představitelé stojí při sobě prosazující jeden jediný zájem, který stojí nade všemi – blaho národa a republiky. Alespoň takto byla volba prezidenta a další události prezentovány veřejnosti. Mělo se jednat o období nově nalezené shody.

Prezident Hácha byl dobovou propagandou vykreslován jako ideální kandidát. Zkrátka jako muž, kterého si žádá sama doba. Vyzdvihována byla jeho služba státu v předešlých povoláních. *“Jestliže se stává prezidentem republiky vynikající právník a soudce, veřejné mínění očekává od něho, že služba právu a spravedlnosti, kterou byl vyplněn jeho dosavadní*

¹¹⁸ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 156.

¹¹⁹ PASÁK, Tomáš. JUDr. Emil Hácha (1938-1945). Praha: Horizont, 1997. ISBN 80-7012-088-6. Strana 25.

¹²⁰ Národní shromáždění republiky Československé 1935–1938: Společné schůze Poslanecké sněmovny a Senátu: Stenoprotokol z 2. schůze [online]. 1938 – 11 - 30 [cit. 2018-11-22]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/psse/stenprot/002schuz/s002001.htm>>.

život, projeví se význačně v jeho presidentské činnosti,¹²¹ stálo při příležitosti volby prezidenta v *Národních listech*. Jeho pověst vynikajícího právníka a soudce měla být jedním z předpokladů k zabezpečení právního řádu nového státního zřízení. *‘‘Chceme-li náš stát zabezpečit, potřebujeme pevného právního řádu.’’*¹²² Právnícké vzdělání, mnoholetá praxe a uznání, kterému se Hácha těšil, bylo skutečným vodítkem k jeho výběru do funkce prezidenta. Vládní představitelé při diskuzi o vhodném kandidátu dospěli k názoru, že nový prezident bude řešit především otázky právního charakteru. Sám Rudolf Beran navrhl, aby byl prezidentem republiky jmenován Emil Hácha.¹²³

Důraz se při volbě kandidáta kladl na prosazení zásady, aby do této funkce nebyl jmenován aktivní politik. *‘‘Bylo dobrou tradicí našeho demokratického státního života po dvacet let, že jakmile byl zvolen prezident republiky, byl všem občanům především hlavou státu, i když se rozcházel s ním v názorech politických. V případě třetího prezidenta republiky není potřeba zvláště uplatňovati tento požadavek občanské kázně. President Dr. Emil Hácha nemá politických odpůrců.’’*¹²⁴ Proč byla dána přednost kandidátovi, který nebyl v dosavadním životě politicky aktivní, je srozumitelné. Politické dění se v Československu po mnichovské katastrofě omezovalo na starosti o konsolidaci rozvráceného státu. Hlavními úkoly bylo udržet si dosavadní spojení, neudělat si nové nepřátele a zlepšit vztahy s již znepřátelenými státy.¹²⁵ Výše zmíněné kvality nového prezidenta zdůraznil na společné schůzi Poslanecké sněmovny a Senátu předseda Národního shromáždění Malypetr: *‘‘Váš jemný smysl a cit pro spravedlnost, Vaše osvědčená nestrannost a příkladná úcta k právu a zákonům, kterou jste prokázal celou svojí činností u nejvyššího správního soudu a zejména jako jeho první prezident, je zárukou, že stejně tak budete vykonávati svůj nejvyšší úřad v republice jako hlava společného a jednotného státu našich tří slovanských národů i jeho národních menšin.’’*¹²⁶

¹²¹ *Národní listy*, 1938, roč. 78, č. 330, s. 1.

¹²² Tamtéž.

¹²³ PASÁK, Tomáš. *JUDr. Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Horizont, 1997. ISBN 80-7012-088-6. Strana 25.

¹²⁴ *Národní listy*, 1938, roč. 78, č. 330, s. 1.

¹²⁵ PASÁK, Tomáš. *JUDr. Emil Hácha (1938-1945)*. Praha: Horizont, 1997. ISBN 80-7012-088-6. Strana 25.

¹²⁶ *Národní shromáždění republiky Československé 1935–1938: Společné schůze Poslanecké sněmovny a Senátu: Stenoprotokol z 2. schůze* [online]. 1938 – 11 - 30 [cit. 2018-11-22]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/psse/stenprot/002schuz/s002001.htm>>.

Strana národní jednoty - Židům vstup zakázán

Podstatnou událostí nebyla pouze volba nového prezidenta, ale také ustavení *Strany národní jednoty*, které bylo dalším z kroků při přechodu ze systému parlamentní demokracie na autoritativní demokracii. Dobově byla tato zásadní změna označována za “zjednodušení stranickopolitického systému“. Veřejné mínění likvidaci politických stran nahrávalo. Nejzdatnějším kormidelníkem na moři rozbouřeného veřejného mínění byla bezpochyby tištěná média, jejichž stránky doslova bujely texty kritizujícími přebytek politických stran. Příznivci autoritativních pořádků pocítovali zadostiučinění, konečně nastala doba, kdy byly jejich názory reflektovány a uznávány. Hlasy, pocházející z úst nedemokraticky smýšlejících radikálů, volající po zavedení autoritativního režimu však nebyly velkým překvapením. Méně očekávaná byla váhavost, se kterou zvažovali užitečnost parlamentního systému někteří stoupcí demokracie. Uveďme například nejistotu Jaroslava Stránského (1884 – 1973),¹²⁷ který se k parlamentní demokracii vyjádřil v *Lidových novinách*. Parlamentní demokracie dle jeho názoru dospěla do stádia agónie a úpadku.¹²⁸

K ustavení *Strany národní jednoty* došlo na základě jednání představitelů politických stran. Dne 27. října byla uskutečněna schůze zástupců klíčových prvorepublikových politických stran. Ti se vyjádřili k návrhu agrárníků na ustavení jedné dominantní vládní strany. Poslanci Rudolf Beran, Antonín Hampl (1874 – 1942),¹²⁹ Emil Franke (1880 – 1939)¹³⁰ a František X. Hodáč (1883 – 1943)¹³¹ se shodli, že jsou připraveni doporučit svým stranám jejich likvidaci. Za důvod k likvidaci politických stran zmínění předsedové považovali to, že veřejné mínění stálo proti strnulému stranickému systému.¹³² Tento krok následně podpořila Národní rada československá ve svém svolání k československému lidu, kde vyzývala k soustředění sil na společnou práci.¹³³

K činům se jako první odhodlalo *Národní sjednocení*. 3. listopadu vedení strany oficiálně veřejnosti oznámilo vlastní ochotu rozpustit své stranické organizace a pustit se do tvorby nového hnutí společně s agrárníky. S vědomím vlastní nepočetné členské základny

¹²⁷ Jaroslav Stránský byl československým prvorepublikovým politikem, novinářem a právníkem. Za druhé světové války i po roce 1948 působil v československém exilu.

¹²⁸ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 93.

¹²⁹ *Československá sociálně demokratická strana dělnická*.

¹³⁰ *Československá strana národně socialistická*.

¹³¹ *Národní sjednocení*.

¹³² GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 51.

¹³³ Tamtéž, s. 52.

nepožadovalo v nové straně zaujmout vrcholné postavení. Stejný postup zvolila i *Národní liga* vedená Jiřím Stříbrným a *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská*. Podobně jednoznačně neprobíhalo uvažování nad podporou nového systému jedné vládní strany v *Československé straně lidové* a *Československé straně národně socialistické*. Vedení těchto stran dlouho nenacházelo shodu, do jaké míry a v jaké podobě podpořit transformační proces. Nakonec lídři obou stran dosáhli konsensu.¹³⁴

17. listopadu došlo na rozhlasový projev, ve kterém bylo oznámeno rozpuštění *Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu*, *Československé strany národně socialistické*, *Československé živnostensko-obchodnické strany středostavovské*, *Národního sjednocení*, *Československé strany lidové* a *Národní ligy*. Rozpuštěny byly za účelem vytvoření *Strany národní jednoty*.¹³⁵ V svolání k veřejnosti stálo, že toto národní hnutí převezme odpovědnost za politický život a vedení nového státu. Předsedou se stal bývalý předseda agrárníků Rudolf Beran.¹³⁶ Pro Rudolfa Berana tak započalo nejkontroverznější období jeho politické kariéry. Důvodem kontroverze jsou nejen politická rozhodnutí, se kterými je spojen, nýbrž hlavně pak také samotné období, ve kterém tento vrcholný politický post zastával.¹³⁷ Deník *Venkov* napsal: *“Zrodilo se nové politické hnutí. Vyjadřuje a tvoří jednotu národa. Do života vešla veliká státní, vedoucí strana, když šest dosavadních stran se rozhodlo likvidovat.”*¹³⁸

Zjednodušení politického systému s sebou pochopitelně přinášelo oprávněné kritické ohlasy, jež zavedení systému jedné vládní strany považovaly za přechod z pluralitní demokracie k diktatuře. Vysokoškolský učitel a žurnalista Rudolf Procházka (1889 – 1945)¹³⁹ se v předmluvě dedikované knize Emanuela Vajtaueara k těmto kritickým ohlasům vyjádřil následovně: *“Na každý způsob musíme si však navyknout hledět na to, čemu se se čistě zvnějšku nalepuje etiketa diktatury, jako na velkou duchovní epochu dějinnou...”* Procházka rovněž odmítá výtky týkající se zavrnutí masarykovské humanitní ideologie, která dominovala První republice. Z jeho slov vyplývá, že *První republiku* považuje za období

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Tamtéž, s. 55.

¹³⁶ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 52.

¹³⁷ ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-7429-067-1. Strana 325.

¹³⁸ *Venkov*, 1938, roč. 33, č. 274, s. 1.

¹³⁹ Rudolf Procházka se věnoval vysokoškolské výuce společenských věd na Svobodné škole politických nauk v Praze (mezi lety 1928 – 1939). Rovněž byl spolupracovníkem Lidových novin a dalších zahraničněpolitických revuí.

úpadku a fyzické a mravní bída pramenící z umožnění rozvinutí ideologie materialismu a bolševismu. „...t. zv. fašismus,“ je dle jeho názoru, „již rozhodným obratem ke kladu a k pozdvižení, k novému vzestupu lidí z nejhlubší bída, fyzické i mravní, kterou jako logický závěr materialismu nového věku představuje bolševismus.“¹⁴⁰

Program již druhé druharepublikové – Beranovy – vlády lidu zavdával naději, že pokud se každý jednotlivec pilně přičiní, národ pak může přežít i v nových poměrech. Prohlášení vydané při příležitosti zřízení nové vlády sice explicitně neoznamovalo, že Česko-Slovensko bude autoritativním státem, nicméně to vyplývalo z jedné z vět tohoto prohlášení: „přestali jsme být národem politických stran, jsme společenstvím ducha a srdce.“ Ladislav Karel Feierabend takto znějící provolání okomentoval slovy: „Touto stylizací se měla okrášlit nepříjemná skutečnost, že Česko-Slovensko musí být takové, aby se líbilo Hitlerovi, a nikoliv takové, jaké by si lid a politikové přáli.“ Druhá republika byla bezbranným útvarem odkázaným do rukou říšského Vůdce. Z tohoto důvodu se ve vládním prohlášení hovořilo o přímé spolupráci s německým sousedem, nikoliv pouze o přívětivém poměru sousedních států.¹⁴¹ Podstatnou částí prohlášení vydaného při příležitosti oznámení vzniku *Strany národní jednoty* je ta část, kde představitelé vládní strany veřejnost ujišťují svým odhodláním vyřešit tíživě pocíťovanou otázku emigrantů, zvláště pak židovských.¹⁴²

Dne 20. listopadu 1938 tisk informoval o likvidaci Gajdovy *Národní obce fašistické*¹⁴³ a jejím vstupu do *Strany národní jednoty*. Tato informace Gajdovi způsobila nemalé potíže, jelikož o zamýšleném kroku neinformoval elektorát strany. Gajda vstupem svého hnutí do *Strany národní jednoty* sledoval hlavně rehabilitaci své osoby a možnost získat post ministra ve vládě.¹⁴⁴

Působení *Národní obce fašistické* ve *Straně národní jednoty* shledáváme poněkud problematickým, jelikož současně tato strana svou činností zaměřenou proti establishmentu tvořila páteř opozice. *Národní obec fašistická* byla jednou z organizací, která v pomnichovských dnech rozšiřovala demagogický nacionalismus. Tato Gajdou vedená,

¹⁴⁰ VAJTAUER, Emanuel. Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?. Praha: Melantrich, 1939. Svět v přerodu, knihovna nových politických obzorů. Strana 10 – 11.

¹⁴¹ FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 68.

¹⁴² ROKOSKÝ, Jaroslav. Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-7429-067-1. Strana 339.

¹⁴³ V této době byla známá a vystupovala pod pojmenováním *Národní tábor československý*.

¹⁴⁴ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 58.

politicky působící organizace měla velký vliv na veřejné mínění a snažila se v politice zaplnit místo, které uvolnily politické strany, které ztratily na prestiži.¹⁴⁵ Záměrem *Národní obce fašistické* bylo očistit národní život od komunistů, židovské menšiny a stoupenců politiky Hradu. Gajda a jeho souputníci nezůstali pouze u slov. Do rukou úředníků Ústředního přípravného výboru *Strany národní jednoty* byl předán návrh, který požadoval “očistění“ ministerstev a centrálních úřadů od židovských úředníků, a nejen to. Propuštění měli být také úředníci, kteří měli židovské manželky nebo legitimní děti s židovskými ženami. Stranický vůdce Gajda sice měl osobní dohodu s Beranem, který mu slíbil úplnou rehabilitaci za loajalitu novému režimu, přesto byl Gajda připraven ve správný moment tento režim svrhnout.¹⁴⁶

Do *Strany národní jednoty* se snažily vstoupit také germanofilsky a antisemitsky smýšlející skupiny, které nepředpokládaly, že po splynutí s vládní stranou omezí svou extremisticky vedenou politiku. Takovým uskupením byla *Akce národní obrody*. Smýšlení členů této strany se odráželo i na požadavcích, které strana kladla na *Stranu národní jednoty*. Ve vedení vládní strany neměli zasedat lidé spojení s politikařením minulého režimu, důraz byl kladen na árijský původ nejen představitelů, nýbrž všech členů. Představitelé *Strany národní jednoty* naopak *Akci národní obrody* nepovažovali za politické uskupení a odmítali s ní o vstupu jednat jako s celkem. To, zdali se členové uskupení k vládní straně připojí, ponechávali na vůli jednotlivců.¹⁴⁷

Strana národní jednoty byla v tisku prezentována jako politické uskupení pro všechny český lid. “*Strana národní jednoty volá do svého středu všechny české lidi bez rozdílu stavu, povolání, majetku, náboženství, ideologie. Jest to odvážný čin, chtít a zavázati všechny, aby očistěni od minulosti, vešli do nového života v novém hnutí jen jako občané, vlastenci, bratři, Češi,*“¹⁴⁸ napsal stranický tiskový orgán již rozpuštěné agrární strany, která tvořila páteř nově vzniklé *Strany národní jednoty*. Cílem snahy zapojit co největší počet obyvatel bylo vytvořit co nejmasovější základnu sympatizantů vládní strany. Tento přístup se měl brzy proměnit. Co se týče stanov *Strany národní jednoty*, brzy po jejím ustavení byly organizační směrnice doplněny o další ustanovení. Tím bylo zakázání vstupu do strany osobám židovského původu. To naprosto odporovalo výše zmíněnému úryvku z článku ve vládní tiskovině,

¹⁴⁵ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 51.

¹⁴⁶ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 138 – 139.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 59.

¹⁴⁸ Venkov, 1938, roč. 33, č. 274, s. 1.

jelikož dle nové směrnice nebylo umožněno vstupu do strany všem osobám židovského původu – českým židům, které lze považovat národností za Čechy, nevyjímaje.¹⁴⁹ Vzhledem k tomu, že byli Židé de facto označeni za původce národního neštěstí, nebylo se čemu divit.

Již v listopadu 1938 vládní garnitura oficiálně dokonala svůj přerod od podpory humanitně zaměřené masarykovské idey k rasovému pojetí národa.¹⁵⁰ *‘‘Po dvaceti letech se měníme ve stát čistě národní,‘‘*¹⁵¹ zněla slova Emanuela Vajtauera. To pro Židy znamenalo vyloučení ze společnosti. Od této chvíle nebyl kladen důraz na národní cítění. Nebylo pohlíženo ani na práci, kterou člověk odvedl ve prospěch společnosti, popřípadě národa.¹⁵² Vládní kruhy na rasové podmínění vstupu do strany přistoupily pod tlakem českých antisemitsky smýšlejících fašistů. Tento fakt sice neznamenal přijetí nacistické norimberské jurisdikce, přesto šlo o oficiální politické akceptování principu rasové segregace. K účelům rasově podmíněného výběru členů byla stanovena speciální komise, která posuzovala, kdo se může stát členem strany – kdo je a kdo není Židem.¹⁵³ Pravdou je, že tlak na novou vládu nevyvíjely pouze tuzemské fašistické subjekty. Silný tlak vláda pocítovala také z nacistického Německa. Vládní představitelé vždy při rozhodování museli vzít v potaz přání Adolfa Hitlera. Německý Vůdce se v Československu stal autoritou, které bylo nutné se podřídít, a to i v otázce zacházení s židovskou minoritou.¹⁵⁴

*‘‘Nikdo nemůže zůstatí stranou při budování druhé republiky, která našla své vyjádření ve straně Národní jednoty,‘‘*¹⁵⁵ zněla výzva v článku *Venkova* z 11. prosince. Nicméně volání po nejvyšší možné účasti na politice druhé republiky prostřednictvím vstupu do *Strany národní jednoty* nebylo určeno Židům, což dokazuje jejich postupné vylučování z národní množiny a odsunování na okraj společnosti.

Rasová segregace byla podpořena v článku, který vyšel rovněž 11. prosince ve *Venkově*. Artikl nese příznačný název *Národní profil*. Autor článku svým textem podporuje

¹⁴⁹ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 103.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*. Praha: Melantrich, 1939. Svět v přerodu, knihovna nových politických obzorů. Strana 22.

¹⁵² RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 103.

¹⁵³ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 59.

¹⁵⁴ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 75.

¹⁵⁵ *Venkov*, 1938, roč. 33, č. 292, s. 4.

lpění na rasové čistotě a zasazuje se za vyloučení Židu ze společnosti. Článek nám dokresluje dobovou protižidovskou atmosféru. Publicista se zde nepřímou vyjadřuje i k ustanovení zakazujícímu přistoupení Židů do vládní strany: *“Rasovou čistotu v demokracii dlužno chápati jako vztah jednotlivců k formám cítění, myšlení a konání, které vyplynuly ze schopností a potřeb určitého národa na určitém území na základě jejich dějinného vývoje.”*¹⁵⁶ Druhorepublikový záměr cílený na vyloučení Židů ze společnosti našel svou platformu v antisemitské propagandě v tisku, a to v duchu výše zmíněného článku. Protižidovská propaganda nebyla hojně přítomna pouze ve fašistických tiskovinách, ale také v provládním tisku, jak dokládá námi zmíněný článek a mnoho dalších, které vycházely.

Rasově zabarvený protižidovský diskurs v tisku byl charakteristický svou snahou označit židovskou minoritu za nepřátelskou vůči národu a teprve se etabloující autoritativní statní zřízení za ochránce před *“židovskou zhoubou”*. V této snaze spatřujeme skrytý význam, jímž je legitimizace nově nastoleného autoritativního režimu. Po dvacet předešlých let byl český občan zvyklý na demokracii, která v Československu poměrně dobře zakořenila. Sám vrchní ideolog druhorepublikového režimu Emanuel Vajtauer mínil, že duše Čecha nesnese jakoukoliv formu totalitní vlády. Nyní docházelo k ústupu z demokratických pozic. Nový autoritativní režim, pokud se chtěl udržet u moci, musel v lidech vzbudit dojem své výsostné potřeby a zdání, že je v zájmu Čechů tento režim podporovat. Právě popsanou skutečnost můžeme označit za snahu o legitimizaci autoritativního režimu. Úsilí o legitimizaci nepevně zakořeněného autoritativního režimu bylo patrné v člancích v druhorepublikovém tisku. *“Je také vinou žurnalistiky, nejen naší, evropské arijské [!] vůbec, že neprávem a naprosto nesprávně užívá slova antisemitismus, o který se nejedná u nás, nejedná se o něj snad v celém světě...”*,¹⁵⁷ napsal Jan Arnošt Trpák 28. prosince v deníku *Večer*. Autor článku přichází s tvrzením, že existence nenávisti vůči Židům, ať už na základě rasy či náboženství, je pouhým výmyslem. Jinými slovy, antisemitismus autor odmítá, naopak se v jeho podání jedná o židovský antiarijismus: *“Jestliže se konečně arijská Evropa vzchopila na ochranu proti antiarijismu, energicky přetíná chapadla nearijské chobotnice...”*¹⁵⁷ Tímto šikovným tahem činícím z Židů etnickou skupinu, která sama aplikuje rasové principy, je ospravedlňována rasová politika znevýhodňující právě Židy. Autor jinými slovy pokládá čtenáři řečnickou otázku. Proč bychom my nemohli zohledňovat rasovou příslušnost, když si Židé takto počínají vůči ostatním etnickým skupinám vlastně odedávna? Názor, že jak u nás,

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ *Večer*, 1938, roč. 25, č. 389, s. 1.

tak na celém světě nebuji antisemitismus, nýbrž židovský antiarijismus, zastávalo více žurnalistů. Jedním z nich byl Ladislav Navrátil, jenž své články publikoval v *Národní politice*.¹⁵⁸ Užitím slova “antiarijismus“ je vytvářeno alibi pro protižidovské počínání a státní antisemitskou politiku. Autorova manipulativní schopnost ve zmíněném článku je vskutku pozoruhodná. Účelem autorovy snahy je podpoření pocitu potřeby autoritářského režimu. Tvrzení, že to sami Židé vyznávají rasovou teorii, není jediné překvapivé, se kterým publicista přichází. Autor článek konstituoval na základě předem daného konceptu, kterým bylo označení Židů za strůjce evropské katastrofy: “*Byli a jsou to Židé sami, kteří zavedli rasism [!] v nejpřísnějším slova smyslu. Kdyby arijci [!] byli tuto zásadu pochopili dříve a bránili se semknutím se hlasem krve, nemuselo dojít k nemožné rozpínavosti židovstva, jeho finální [!] moci a nebylo by muselo dojít k bojům, od nichž dnes už upouštěno nebude.*“¹⁵⁹ Tento koncept již ale nehraje pouze úlohu antisemitské propagandy, jak by se mohlo na první pohled zdát, nýbrž se staví do role obhájce stávajícího politického uspořádání. Pro souvislosti, které nám tento výrok potvrdí, nemusíme chodit daleko. Nacházíme se v období, kdy je u moci teprve se etablující autoritativní demokracie. Nově se k úloze řízení státu dostala nacionalistická pravice, stavící na katolické tradici, která umožnila fašisticky smýšlející inteligenci zaujmout nejvyšší úřady a významně se tak podílet na řízení státu. Za hlavní viníky a strůjce českého úpadku byli označeni Židé. Vyčleňování Židů ze společnosti se stalo součástí oficiální politické linie. Nenávist vůči Židům byla podpořena autoritativním státním zřízením a židovská “hrozba“ označena za jeden z hlavních důvodů krize. Přičemž onou krizí bylo ospravedlňováno nastolení autoritativního státního zřízení. Z těchto faktů vyvozujeme jednoznačný závěr – druhorepublikový režim antisemitismu užíval jako legitimizujícího prvku stávajícího politického uspořádání, které dosud nebylo pevně ukotveno. Stále se ozývaly hlasy volající po udržení demokratické tradice.

Vládním postupem, který vyřadil Židy ze společnosti a nepovažoval je za součást národa, bylo započato budování právního ghetta pro židovskou minoritu. Po zákazu členství ve vládní straně židovskému obyvatelstvu následovala příprava protižidovských právních postihů. Nová legislativa měla Židům uzurpovat plnoprávné postavení československých občanů v hospodářství, zaměstnání, kultuře a veřejném vyžití. To vše za jediným účelem – donutit je k “dobrovolnému“ vystěhování se z Česko-Slovenska. Vystěhování mělo navíc

¹⁵⁸ BEDNAŘÍK, Petr: Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky. In HÁMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. – LHOTOVÁ, M. (eds.): Židé v Čechách. Praha, Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 32–45. ISBN 978-80-86889-58-0. Strana 38.

¹⁵⁹ Večer, 1938, roč. 25, č. 389, s. 1.

ekonomicky podpořit druhorepublikový režim, jelikož Židé nemohli odejít se všemi svými finančními prostředky.¹⁶⁰

Zákonodárci zabývající se přípravou protižidovské jurisdikatury nejprve soustředili svou činnost k právnímu ustálení definice pojmu “Žid“. S jedním z prvních návrhů přišlo hnutí českých árijských advokátů,¹⁶¹ které požadovalo, aby byl za Žida označen každý, jehož matka i otec byli židovské národnosti či vyznání. Tento návrh byl podpořen vládním zřízením. Slovenská vláda prosazovala ještě přísnější definici Žida. Slovenská definice se inspirovala norimberskými zákony. Za Žida měl být dle této definice považován každý, jehož oba prarodiče byli náboženstvím či původem židy, respektive Židy. Návrh Slováků podporovali čeští radikálové, ale navrhovali ještě extrémnější postup. Židem měl být prohlášen každý, jehož prarodička byla židovského vyznání. S dalším návrhem přišla také organizace *Mladé národní jednoty*, dle níž měl být za Žida prohlášen každý, jehož alespoň jeden z prarodičů byl židovského vyznání.¹⁶²

Pokud se idea národa a národního státu jako společenství krve - respektive rasového státu - dříve udržovala naprosto mimo politický mainstream na politickém dně, nyní byla touto ideou zasažena velká většina pravicových proudů. Tyto proudy vytvářely tlak na druhorepublikovou vládní garnituru reprezentovanou Rudolfem Beranem.¹⁶³ Nebyly to však jediné elementy, které v pomnichovských dnech získaly velké slovo v okleštěném Československu. Vláda také musela respektovat přání německého Vůdce Adolfa Hitlera a orientovat se na politiku nacistického Německa.¹⁶⁴

Nastolování nacionálně-autoritativního režimu bylo charakteristické snahou zmenšit význam parlamentu, který vzešel z posledních voleb v roce 1935. Pro Rudolfa Berana a druhorepublikovou vládní garnituru bylo východiskem přijetí zmocňovacího zákona. Zmocňovací zákon byl prosazován za účelem provedení potřebných ústavních změn.

¹⁶⁰ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 107.

¹⁶¹ Hnutí českých árijských advokátů bylo také nazýváno sdružením křesťanských advokátů, pracovním výborem českých advokátů či přípravným výborem při Straně národní jednoty. Oficiálně se nejednalo o spolek, pouze o volné sdružení. Dle samotných členů tohoto sdružení se nejednalo o antisemitsky laděné hnutí. Mělo jít o protiváhu k advokátnímu odboru Svazu Čechů-židů. Vzniklo na počátku října 1938. Informace přejata z publikace Marcely Zoufalé, Jiřího Holého a kolektivu. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*.

¹⁶² RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 111.

¹⁶³ Tamtéž, s. 102.

¹⁶⁴ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 75.

Zároveň by vládu opravňoval disponovat neomezenou zákonodárnou mocí až do nadcházejících parlamentních voleb.¹⁶⁵

K ústupu Československa z liberálně demokratických pozic poznamenal člen Beranova vládního kabinetu Ladislav Karel Feierabend: *“Zbývalo [...] nové vládě odhlasovat zmocňovací zákon, aby druhá republika byla podle Hitlerova vkusu autoritativním státem.”*¹⁶⁶ Zlomový bod v podobě přijetí zmocňovacího zákona nastává v polovině prosince roku 1938. Dne 13. prosince došlo na jednání Poslanecké sněmovny ve věci vládního návrhu ústavního zákona o změně ústavy Česko-Slovenské republiky, součástí kterého byl návrh zmiňovaného zmocňovacího zákona.

Vládní návrh obsahoval čtyři články. Lze s předstihem konstatovat, že znění vládního návrhu zní poněkud vágně. Prvním článkem měl být prezident zmocněn, aby za předpokladu, že vláda hlasovala jednohlasně, vydal dekretem s mocí ústavního zákona novou formulaci těch ustanovení ústavní listiny a dalších ústavních zákonů, kterých změny byly vyžadovány novými poměry v pomnichovském Česko-Slovensku. Podobně měl prezident činit i další opatření, ke kterým bylo vyžadováno užití ústavního zákona. Zmíněné zmocnění prezidenta se mohlo vztahovat také na slovenské záležitosti, ale pouze v případě, že k tomu vydal souhlas sněm Slovenskej krajiny. Podle druhého článku měla být vláda zmocněna, aby po dva roky od započetí účinnosti zákona nařizovala všechna potřebná opatření. Pravomoc se vztahovala také na případy, kdy byl k opatřením potřebný zákon. Výjimkou mohla být pouze změna ústavní listiny. Schválení všech nařízení bylo podmíněno jejich signováním prezidentem republiky. Článkem číslo tři měla být zpětně legalizována všechna nařízení, která byla vydána na základě prozatímních zmocňovacích zákonů nebo na základě zákona o obraně státu. A konečně čtvrtý a poslední bod vládního návrhu ústavního zákona o změně ústavy Česko-Slovenské republiky obsahoval klauzuli, dle které probíraný zákon nabude účinnosti dnem jeho vyhlášení.¹⁶⁷

14. prosince se opět sešla Poslanecká sněmovna k projednání výše zmíněného zákona. V osnově návrhu zákona nebyly provedeny podstatné změny. K vážnému zpochybnění

¹⁶⁵ ROKOSKÝ, Jaroslav. Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-7429-067-1. Strana 337.

¹⁶⁶ FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 61.

¹⁶⁷ Národní shromáždění republiky Československé 1935–1938: Poslanecká sněmovna: Stenoprotokol ze 156. schůze [online]. 1938 – 12 - 13 [cit. 2018 – 11 - 28]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/156schuz/s156001.htm>

vágnosti jeho znění nedošlo. Osnova návrhu byla odhlasována dominantní většinou. Bylo odevzdáno celkem 164 hlasů, z toho pro osnovu hlasovalo 148 poslanců. Počet hlasů převýšil požadovanou třípětinovou většinu všech poslanců, čímž bylo přijetí zákona přijato v souladu s ustanoveními ústavní listiny. Pro osnovu návrhu hlasoval také nezbytný počet slovenských poslanců, což bylo rovněž vyžadováno zákonem.¹⁶⁸ Zmocňovací zákon vešel v platnost 15. 12. 1938. Jeho schválení v podstatě znamenalo vyřazení Národního shromáždění, které se poté již nesešlo, ze struktury ústavních orgánů republiky.¹⁶⁹ Uzákonění zmocňovacího zákona podtrhlo totalitární směřování druhé republiky.

V následující druhé polovině prosince roku 1938 sledujeme dokončení první etapy organizačního vybudování *Strany národní jednoty*. V první etapě byla utvořena organizační a samosprávná komise a následně také programová, propagační, sociální a tělovýchovná komise. Organizační základy byly položeny také pro vývoj *Mladé Národní jednoty*. Neméně důležité bylo vnímáno založení ústředního přípravného výboru *Národní jednoty žen*. Dle organizačních směrnic a pokynů mělo být přísně dodržováno poměrné zastoupení bývalých politických stran při zakládání místních a okresních organizací *Strany národní jednoty* v daném regionu. Na toto hledisko se měl klást zřetel i při volbě předsedy pomístních a okresních organizací. Instrukce však nepřešly sporům a dalšímu tolik opovrhovanému politikaření. Na některých místech republiky docházelo ke vzniku koalicí dvou či více bývalých politických stran, a to s cílem přehlasovat nejsilnější bývalý politický subjekt. Cílem samozřejmě bylo obsadit vedoucí postavení v organizační struktuře *Strany národní jednoty*. Celospolečenské ovzduší začínala prostupovat atmosféra postupné totalizace druhé republiky. Mezi obyvateli se rozšířilo tvrzení, že nový režim po obyvatelích požaduje, aby byli politicky organizováni.¹⁷⁰ O pravdivosti tohoto tvrzení byli obyvatelé průběžně ujišťováni vládním tiskem, který hlásal, že *‘ze strany Národní jednoty musí vyvěrat všecken život národa: v rodině, obci, kraji, státu.’*¹⁷¹ Politické organizování jednotlivých občanů vyjadřovalo jejich oddanost národnímu státu.¹⁷² Na tomto místě nutno podotknout, že vize Berana a jeho spolupracovníků, jejichž plánem bylo ustavení naprosto nové strany na politické scéně, nebyla

¹⁶⁸ Národní shromáždění republiky Československé 1935–1938: Poslanecká sněmovna: Stenoprotokol ze 157. schůze [online]. 1938 – 12 - 14 [cit. 2018 – 11 - 28]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/157schuz/s157001.htm>

¹⁶⁹ GRONSKÝ, Ján a Jiří HŘEBEJK. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I: (1918-1945). Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. Strana 134.

¹⁷⁰ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 60.

¹⁷¹ Venkov, 1939, roč. 34, č. 1., s. 8,

¹⁷² GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 60.

naplněna. *Strana národní jednoty* se stala spíše jakýmsi slepencem prvorepublikových stran, které ji utvářely, nežli novým politickým subjektem.¹⁷³

¹⁷³ FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 75.

Národní strana práce v roli státotvorné opozice

Premítání nad změnou politického systému, jehož počátky vidíme již v první polovině října 1938, bylo již od prvních chvil doprovázeno úvahami nad bipartijní nebo dokonce tripartijní povahou nového zřízení. Myšlenkou založit politickou stranu středové orientace se již od počátku pomnichovských dní zaobírala část vedení lidové strany a část vedení národních socialistů. Ve zmíněných stranách nakonec zvítězila dobová tendence adorace pravicových uskupení, proto se obě strany přidaly ke *Straně národní jednoty*. Samozřejmě můžete namítnout, že *Strana národní jednoty* sama sebe označovala za stranu politického středu, avšak svým ražením a programem se jednalo o stranu orientovanou ideologicky napravo.¹⁷⁴

V dobových tiskovinách se dočteme o touze po konci politikaření a společné práci politických oponentů, nicméně pravdou je, že politická nevraživost, nedůvěřivost a zášť se z politiky nevytratily. Pravdou ale také je, že po racionálním zvážení pomnichovské situace došlo k upozadění politického soupeření mezi většinou politických subjektů československé politiky. Politické strany rovněž nemohly ignorovat hlas veřejnosti, která volala po politické jednotě.¹⁷⁵ Hlasu veřejnosti hodlala vyjít vstříc také sociální demokracie vedená Antonínem Hamplm. 25. října proběhla schůzka ústředního výkonného výboru uvedené partaje. Antonín Hampl byl na tomto meetingu pověřen seskupením nového politického subjektu. Takový politický útvar měl být vhodnou platformou pro sdružení pracujícího lidu. V případě nového politického uskupení se nemělo jednat o pouhou přejmenovanou sociální demokracii. Ambicí Antonína Hampla a jeho kolegů bylo utvořit naprosto nový politický subjekt.¹⁷⁶

Vznik nového subjektu nebyl myslitelnou ideou, pokud by se na něm nedohodly špičky pomnichovského vládního systému. Hlavně pak musel s vybudováním politické opozice k *Straně národní jednoty* souhlasit předseda nejsilnějšího politického subjektu - agrární strany, která měla hlavní slovo v budování pomnichovského zřízení. Tím byl Rudolf Beran. Samotní agráři v čele s Beranem se k ustavení dalšího politického subjektu stavěli pozitivně, jelikož odmítali zřízení o jedné politické straně. Beran trval na tom, aby v Československu působila nejen vládní strana ale také strana sdružující opozici. Opozici však

¹⁷⁴ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 61.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 61 – 62.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 62.

rozumíme opozici k vládní straně loajální a ochotnou spolupráce.¹⁷⁷ Základem takové spolupráce bylo porozumění a schopnost vycházet si vstříc mezi lídry obou seskupení – Rudolfem Beranem a Antonínem Hámlem. Jak se ukázalo, oba vrcholní politici prokázali schopnost dojít ke konsenzu. O spolupráci těchto politiků vypovídají např. vzpomínky ministra Syrového a později Beranovy vlády Ladislava Karla Feierabenda, který se mohl sám přesvědčit “...o jejich intimní politické spolupráci a jejich vzájemné důvěře v těchto těžkých dobách.”¹⁷⁸ Oba politici dokázali “...zapomenout na staré boje a rozpory v nazírání na některé otázky a dovedli jít pohromadě...”¹⁷⁹

Rozdělení české politické scény na dva politické subjekty bylo umělé. Zápas o moc, vedený mezi dvěma stranami, byl pouhou fikcí. Jednalo se o pokus vytvořit zdání demokratického systému. Antonín Hampl si byl vědom své pozice, která vylučovala možnost napadat vládní stranu nebo se dokonce pokusit zaujmout její místo na vrcholu druhorepublikového politického výsluní.¹⁸⁰ Nelze rozporovat složitou a zároveň křehkou konstrukci bipartijního systému. Přes komplikovanou situaci systém dvou stran vydržel až do německé okupace.

Podstatnou událostí byl při formování nového politického subjektu ustavující sjezd *Národní strany práce*. Na organizaci sjezdu spolupracovali reprezentanti sociální demokracie Antonín Hampl a Jaromír Nečas (1888 – 1945),¹⁸¹ agráři Pavel Macek (1886 – 1970)¹⁸² a Josef Patejdl (1878 – 1940)¹⁸³ společně s národním socialistou Ferdinandem Richterm (1885

¹⁷⁷ ROKOSKÝ, Jaroslav. Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-7429-067-1. Strana 342.

¹⁷⁸ FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 52.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 76.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 75 – 76.

¹⁸¹ Jaromír Nečas byl československým sociálně demokratickým politikem, publicistou, poslancem a ministrem sociálních věcí. Od roku 1919 politicky působil v *Československé sociálně demokratické straně dělnické*. Tuto stranu zastupoval i jako poslanec Národního shromáždění. Mezi lety 1935-1938 byl členem vlády ve funkci ministra sociálních věcí. Působil jako zástupce Československa u Mezinárodního úřadu práce v Ženevě. V září 1938 z pověření Edvarda Beneše odcestoval do Paříže, jeho posláním bylo sdělit československou ochotu vyjít vstříc a vzdát se části pohraničního území. Za druhé republiky byl součástí politické špičky v Národní straně práce. Za druhé světové války bojoval proti nacismu, stal se členem odbojového Politického ústředí. V lednu 1940 uprchnul do Francie a později do Londýna. V Londýně se stal součástí exilové vlády.

¹⁸² Pavel Macek byl československým politikem a poslancem Národního shromáždění republiky Československé, zde reprezentoval *Republikánskou stranu zemědělského a maloroľnického lidu*, které byl součástí.

¹⁸³ Josef Patejdl byl československým legionářem, politikem a meziválečným poslancem Národního shromáždění. Civilní povolání vykonával jako advokát. V době trvání první světové války padl do ruského zajetí a stal se pak jedním z hlavních organizátorů Československých legií. Po vzniku republiky spoluzakládal Československou obec legionářskou. Této organizaci předsedal po celou dobu trvání První republiky.

– 1950).¹⁸⁴ Na základě výsledků sjezdu bylo 11. prosince 1938 oznámeno založení *Národní strany práce*.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Ferdinand Richter byl československým politikem a poslancem Národního shromáždění za Československou stranu národně socialistickou. Za druhé republiky patřil k politické špičce v opoziční Národní straně práce. Po válce byl součástí pokračovatele *Československé strany socialistické*, která byla začleněna do Národní fronty.

¹⁸⁵ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 65.

Židovská minorita v roli obětního beránka

Pomnichovské události byly tvrdou ranou, která zasáhla celý československý národ. Jak již bylo řečeno výše, dnes je Mnichovská dohoda českou společností primárně vnímán jako zrada, kterou Československu uštědřili západní spojenci. Všichni známe ono tolik užívané sousloví “o nás bez nás“. Nicméně bezprostředně po verdiktu v Mnichově vynesném nad Československem bez československé účasti, byl za způsobenou situaci viněn hlavně prvorepublikový předmnichovský režim, který byl v posledních třech letech existence reprezentovaný prezidentem Benešem. Za neméně odpovědné byli vnímáni Židé, kteří dostali za První republiky možnost se asimilovat a nebyli nijak perzekuováni. Hlavní aktéři československé zhouby – nacistické Německo či západní mocnosti – pranýřování nebyli.¹⁸⁶ Vina měla padnout na “vnitřní nepřátele,“ nikoliv na vnější.

Hned po Mnichovské dohodě započalo hledání údajných viníků, na které mělo padnout břímě těžkostí doby. Pavel Tigrid k problematice československé honby na viníky mnichovské tragédie trefně poznamenal: “...i tentokrát hbitě vypuknul hon na viníky: kdo nás do toho dostal? Kdo zavinil naše národní a státní neštěstí? Koho pověsit na stožár hanby? Honba byla na Beneše a ‘benešovce’, na ‘na hradní’, na ‘liberály’, na Židy, na emigranty, na socialismus, na falešný humanismus a proradný internacionalismus.“¹⁸⁷ Za viníky byli označeni výše zmínění. Veřejné mínění dokonce volalo po soudním vyšetřování mnichovské tragédie. Kampaň vedenou za tímto účelem podporoval Štefan Osuský, který působil jako československý velvyslanec v Paříži a sám čelil obvinění z podílu na národním neštěstí. Vyšetřování prosazoval, protože se domníval, že prokáže jeho vlastní nevinu. Celá kauza došla tak daleko, že Osuský navštívil ministra zahraničí Chvalkovského a žádal ustavení národního soudu nad již bývalým prezidentem Benešem a dalšími “viníky“ národní katastrofy. Chvalkovský posléze jeho požadavek tlumočil vládě, která jej odmítla.¹⁸⁸

Nemožnost označit za viníka nacistické Německo, na které se nově československá politika orientovala jako na hegemonu ve střední Evropě, nedávala druhorepublikové propagandě příliš na vybranou. Vyloučení byli samozřejmě také čeští Němci, kterých úlohou bylo vybudovat pomyslný most mezi Československou republikou a Německem. Z tohoto

¹⁸⁶ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 14.

¹⁸⁷ TIGRID, Pavel. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. 2. vyd., 1. vyd. v Odeonu. Praha: Odeon, 1990. ISBN 80-207-0149-4. Strana 98 – 99.

¹⁸⁸ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 56.

důvodu byli vybráni obětní beránci. Funkce obětního beránka či beránků je dle výzkumů sociálních psychologů nezbytně nutná k uvolnění frustrace nakupené ve společnosti. Za jednoho z obětních beránků byl označen Edvard Beneš, který zemi orientoval na západ, což se v očích jeho současníků naprosto neosvědčilo. Avšak pouze jeden činitel nestačil. Berme také v úvahu, že Beneš emigroval do zahraničí a nemohl být vystaven přímé konfrontaci. Kritika se sice snášela na jeho hlavu, ale to nemohlo dostatečně uvolnit v lidech nahromaděnou zlobu. Navíc zklamání západem sice bylo stále značně pociťováno, ale nejcitelněji byla již od druhé třetiny měsíce října vnímána masivní migrace. Právě migrace měla vliv na nárůst xenofobie a antisemitismu, které se skrývaly hluboko v jádru československé společnosti.¹⁸⁹ Zdrčení uprchlíci přišli prakticky o vše. Ztratili střechu nad hlavou, práci a zamířili do Československa, nebo alespoň do toho, co z něj zbylo, zklíčení nejistotou. Velké množství uprchlíků byli Židé.¹⁹⁰ A jak už to v obtížných dobách bývá, opět vyplul na povrch onen latentní antisemitismus. Charakteristický svou schopností skrytě přežívat ve společnosti v dobách konjunktury, blaha, kulturního a dalšího pokroku a vynořit se v době, ve které žádné z předešlých superlativ nefiguruje. Nejjednodušeji tuto problematiku můžeme popsat těmito slovy: v dobách míru a klidu jsou Židé považováni většinou společností za loajální spoluobčany, kdežto v dobách ohrožení vyplouvá na povrch xenofobie a antisemitismus. Lidé se obávali pracovní konkurence, která rostla v podobě židovských emigrantů, což akcelerovalo rozšiřování nenávisti vůči této minoritě. Jedním z obětních beránků se tedy stalo židovské obyvatelstvo.¹⁹¹ Protižidovské nálady přiosťroval tlak z Třetí říše, kterého využívaly české fašistické kruhy. Fašisticky smýšlející inteligence k antisemitské propagandě pružně používala svůj tisk. Avšak nejen fašisté produkovali protižidovskou propagandu, pozadu nezůstávaly ani další tiskoviny, které ve svých článcích napadaly Židy a „židozednáře.“¹⁹²

Československo bylo ve 30. letech vystaveno poměrně početné židovské emigraci z Německa a Rakouska.¹⁹³ Tito přistěhovalci se dokázali rychle adaptovat a vykonávat zaměstnání – většinou ve sféře obchodu a služeb. Po mnichovských událostech bylo vnitrozemí Československa „zavaleno“ uprchlickou lavinou v podobě Židů z území Sudet.

¹⁸⁹ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 43.

¹⁹⁰ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 55.

¹⁹¹ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 43.

¹⁹² FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 55.

¹⁹³ ČAPKOVÁ, Kateřina a Michal FRANKL. *Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-840-9. Strana 50 – 60.

K jejich neštěstí neuměli česky, nebo hovořili pouze lámanou češtinou. Jejich schopnost rychlé adaptace pro vnitrozemské usedlíky znamenala zvýšení konkurence na trhu práce. Úředně a právně se jednalo o československé občany, ale Češi-usedlíci je vnímali jako cizince.¹⁹⁴ Dle vzpomínek Ladislava Karla Feierabenda byla xenofobie vůči nově příchozím židovským uprchlíkům podpořena také tím, že *“často svým chováním odpuzovali.”*¹⁹⁵ Židovští uprchlíci v Československu nebyli vítáni. Snahu československé vlády o zabránění přesunu židovských uprchlíků do Československa sledujeme zejména po *“křišťálové noci”*. Několik hodin po nacistickém pogromistickém tažení byla ministerstvem vnitra vydána instrukce k znemožnění překročení demarkační linie všem Židům, kteří nedisponují domovským právem na území pomnichovského Československa.¹⁹⁶

Atmosféra druhé republiky byla zasažena nacionalismem. Lépe řečeno maločeskou variantou nacionalismu. Na rozdíl od ostatních států zasažených nacionalismem a autoritářstvím, Československo nebylo dostatečně silné, aby mohlo započít s imperiální expanzivní politikou. Vnější výboj byl vyloučen. Agresivita nacionální povahy byla namířena dovnitř Československa proti demokratické emigraci z Německa a hlavně proti Židům.¹⁹⁷

V problematice stupňování agrese vůči Židům spatřujeme rovinu stádia rozkladu politického systému. Rozklíčováním jevu zvaného antisemitismus neboli nenávisť vůči židovské minoritě, lze nahlédnout do útrob politického systému – v našem případě systému parlamentní demokracie. Útoky proti minoritám považujeme za velice důležitý ukazatel, pomocí kterého můžeme určit, v jakém stupni rozkladu se parlamentní demokracie nachází, jelikož jsou tyto akty bezpráví vedeny mnohem razantněji nežli proti většinovému obyvatelstvu.¹⁹⁸

Klíčovou roli hrál v rozdmýchávání protižidovských nálad tisk. Již se nejednalo o víceméně svobodný tisk, který vycházel do září 1938. Nejdříve je důležité popsat, jakými změnami prošly zákony týkající se periodického tisku za druhé republiky, přičemž tomuto

¹⁹⁴ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 54 – 55.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 55.

¹⁹⁶ *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007. ISBN 978-80-86889-52-8. Strana 48.

¹⁹⁷ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 102.

¹⁹⁸ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte*. Prešov: Universum, 1999, s. 293. ISBN 80-967753-3-2. Strana 12.

tématu se věnuje následující kapitola. Proniknutí do této problematiky nám napomůže ve vytváření obrazu o povaze periodického tisku za druhé republiky.

Vývoj nařízení týkajících se tisku a cenzura

Opatření, která měla vliv na periodický tisk za druhé republiky, začala být vydávána již v době trvání mnichovské krize. Mnichovská krize neměla vliv „jen“ na československé pohraničí, které bylo v jejím důsledku odtrženo, či na československé hospodářství, ale i na vydávání tiskovin a všechna další média. Dne 23. září byla vyhlášena branná pohotovost státu, a tím pádem vstoupil v platnost zákon č. 300/1920 Sb.¹⁹⁹ Tento zákon o mimořádných opatřeních umožňoval vládě omezit občanské svobody, svobodu projevu nevyjímaje. Omezení svobod mělo trvat po dobu 3 měsíců. Jeden z bodů zákona (Paragraf 10) byl věnován také tisku. Dle tohoto nařízení bylo možné vydávání a rozšiřování tisku omezit a cenzurovat. Součástí tohoto bodu byla možnost, že *„může být uložena povinnost periodickému tisku předkládati povinné výtisky nejvýše 2 hodiny před vydáním“*.²⁰⁰ V kompetenci ministerstva vnitra bylo zřízeno Ústřední cenzurní komise (ÚCK), což se také 26. září stalo. Komise byla pověřena cenzurou tisku, zásilek, telegramů či telegrafního vysílání, ale také se její pravomoc vztahovala na hraná divadla, filmy a zvuková zařízení.²⁰¹ Zatímco za První republiky byla cenzura prováděna až následně, tedy po vydání, nyní se vláda uchýlila k příkazu vykonávat cenzuru předběžného charakteru. Dne 6. prosince vydala ministerská rada nařízení, dle kterého byla předběžná tisková kontrola nadále vykonávána. Povinnost starat se o cenzurní opatření byla svěřena úředníkům Ústředí tiskové dozorcí služby (ÚTDS).²⁰² Činnost tohoto úřadu, kterou vykonávali jednotliví cenzoři napříč redakcemi vycházejících periodik, byla dle dalšího nařízení ze dne 12. prosince řízena prostřednictvím Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady, v jehož čele stál Zdeněk Schmoranz (1896 – 1942).²⁰³²⁰⁴ Upřesňující vládní nařízení ze dne 12. prosince (č. 317/38 Sb.) také

¹⁹⁹ JIRÁK, Jan, Petr BEDNAŘÍK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3586-6. Strana 200.

²⁰⁰ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. Strana 193.

²⁰¹ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 200.

²⁰² JIRÁK, Jan, Petr BEDNAŘÍK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3586-6. Strana 25.

²⁰³ Zdeněk Schmoranz byl českým spisovatelem, dramatikem a novinářem. Za nacistické okupace se účastnil Československého protinacistického odboje. Vystudoval ČVÚT v Praze. Po studiích se uplatnil jako chemik, později pracoval jako archivář a lektor v Národním divadle. Ve 20. let 20. století zastával post redaktora v nakladatelství Topič. Od roku 1930 působil jako politický zpravodaj ČTK. Posléze se stal ministerským radou vedoucím Tiskového odboru. V roce 1939 vybudoval tzv. Schmoranzovu skupinu tiskových tajemníků, která se zabývala sběrem zpravodajského materiálu, a to hlavně o německé branné moci. Získané informace byly prostřednictvím odbojové organizace Obrany národa předávány do Londýna. V roce 1941 byl v Berlíně

konkretizovalo, za jakých podmínek bude cenzura vykonávána. Byly vydány direktivy, které určovaly postup při vykonávání předběžné cenzury. Rovněž vyšly směrnice pro šéfredaktory. Dne 19. prosince vstoupily v platnost *Pokyny pro úředníky tiskové dozorcí služby při vykonávání předběžné tiskové přehlídky*. Tyto direktivy byly zároveň doplněny obligatorními doporučeními, která určovala, jaké články psát a jaké články vůbec smějí vycházet, a to dle státní a mezinárodní situace.²⁰⁵ Beranova vláda přímo zamezila možnosti jakékoliv kritiky sebe samé. Zakázáno bylo též zpochybňování vládních kroků, přičemž máme na mysli ekonomické, vojenské či informační reformy. Rovněž bylo uvaleno tiskové embargo na kritické texty dotýkající se přímo nebo nepřímo cizích států a jejich představitelů. Cenzura se týkala jak periodického tak neperiodického tisku. Žádné rozdíly nepanovaly, ani pokud se jednalo o zahraniční tisk. Cenzuře zkrátka podléhaly všechny typy tiskovin. Dozor nad tiskem byl zachován i přes zrušení výjimečného stavu branné pohotovosti 28. února 1939. Neobvyklé nebylo ani nucené zastavení tisku periodik.²⁰⁶

Po nastolení nového režimu, který se dostal do ekonomické závislosti na Německu, nebylo divem, že jako první nuceně ukončilo svou činnost komunistické *Rudé právo*. Deník komunistické strany vyšel naposledy 20. října 1938, tedy v den, kdy byla úředně zastavena činnost komunistické strany. Za další periodikum, které bylo pro nové státní zřízení pod patronací *Strany národní jednoty* nepřijatelné, označila tehdejší politická garnitura tisk legionářský, v této době již pevně zakotvený. Opatření týkající se legionářského tisku však vyšla až 3 měsíce po zrušení *Rudého práva*,²⁰⁷ které bylo z pochopitelných důvodů zlikvidováno přednostně. Jen 6 dní před ukončením činnosti *Rudého práva* (14. října) se totiž v Berlíně sešel nově dosazený česko-slovenský ministr zahraničí František Chvalkovský se strůjcem československé katastrofy a uzurpátorem Adolfem Hitlerem. Jednalo se o první diplomatický styk druhorepublikové vlády s Hitlerem. Chvalkovský měl od cesty do Německa nemalá očekávání. V Berlíně bylo česko-slovenskému ministru zahraničí sděleno či spíše nakázáno, že se nově vzniknuvší druhá republika nesmí paktovat s Francií a Sovětským Svazem, rovněž se má vyvarovat vlivu komunistů a Židů a v neposlední řadě by si neměla

odsouzen k trestu smrti. Rozsudek byl vykonán roku 1942. 25. srpna 1939 byl zatčen gestapem, 13. listopadu 1941 odsouzen v Berlíně k trestu smrti za vlastizradu a 19. srpna 1942 popraven.

²⁰⁴ JIRÁK, Jan, Petr BEDNAŘÍK a Barbara KÖPPOVÁ. *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3586-6. Strana 25.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 26.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 201.

zahrávat s demokracií a samozřejmě vazalsky vycházet vstříc hitlerovskému Německu.²⁰⁸ “Československý zahraniční ministr ujistil říšského kancléře, že Československo zaujme vůči Německu stanovisko loyální, což německý říšský kancléř vzal s uspokojením na vědomí,²⁰⁹ následně referoval Venkov o schůzce ministra zahraničí s Adolfem Hitlerem.

Dohromady přestalo mezi říjnem 1938 a lednem 1939 vycházet 1900 tiskovin periodického charakteru. Důvodů, proč přestaly vycházet, bylo vícero. Např. přestaly vydávat redakce českých periodik, které se ocitly na nově zabraném německém území. Na Německu odstoupeném území rovněž přestaly vycházet i některá německojazyčná periodika, máme na mysli tituly s komunistickou, sociálně demokratickou či demokratickou orientací.²¹⁰ Dále došlo z pochopitelných důvodů k omezení stranického tisku. Mnoho politických totiž stran zaniklo a další byly sloučeny do vládní *Strany národní jednoty* a *Národní strany práce*, která měla vytvářet zdání alespoň omezené politické plurality.²¹¹

Bezprostředně po mnichovské dohodě vyšly směrnice týkající se reflexe židovstva v tisku. “*Zprávy, které by podněcovaly k nenávisti, zášti, mstě nebo násilnostem proti židům anebo popuzovaly vůbec proti rasové nebo náboženské příslušnosti, budtež [!] při tiskové prohlídce bezpodmínečně potlačeny*“.²¹² Znění tohoto příkazu je pro nás přinejmenším poněkud zarážející. Pokud se pustíme do studia tiskovin, které vycházely za druhé republiky, zjistíme, že antisemitismus zde doslova bujel. Z jakého důvodu byl tedy vydán tento příkaz? Byl snad vydán jen na oko, tak aby nikdo nemohl říct, že vláda podporuje antisemitismus? Nebo se zpočátku nově vznikuvší státní zřízení nechtělo ubírat protižidovským směrem? Správné odpovědi se dobereme v momentě, kdy se informujeme o tom, v jaký den vyšla ona nařízení. Direktivy týkající se tisku byly vydány 13. října, tedy celých 7 dní před návštěvou ministra Chvalkovského v Berlíně, po které se začala Československá republika ubírat Německem nakázaným směrem. Několik dní po této návštěvě bylo naopak vydáno nařízení, které nepřímo legitimovalo antisemitsky laděné články, jež od této doby skutečně hojně vycházely, a tak v praxi anulovalo nařízení předchozí. “*Zprávy o protižidovských*

²⁰⁸ FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 45.

Zmiňme také např. publikaci Františka Lukeše nesoucí název Podivný mír. Praha: Svoboda, 1968, 369 s. Knižnice moderních dějin. Strana 151 – 154.

²⁰⁹ Venkov, 1938, roč. 33, č. 243, s. 1.

²¹⁰ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. Strana 194.

²¹¹ Tamtéž, s. 195.

²¹² ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 201.

výtržnostech bud'tež [!] při tiskové cenzuře bezpodmínečně potlačeny a nepoušřeny do ciziny.²¹³ Tato direktiva tedy nebrojí proti antisemitismu, pouze vyjadřuje obavy vládnoucí garnitury o československé mezinárodní renomé, které by mohlo utrpět, kdyby se světové veřejné mínění obrátilo proti Československu jako zemi, kde jsou Židé utlačováni. Vyjádření nevyzývá k mírnění antisemitských nálad, které již byly na denním pořádku, jen chce zabránit, aby o nich byl zpraven zbytek světa. Vláda tedy antisemitismus schvaluje, legitimizuje a nechává ho dále se rozvíjet. Antisemitská rétorika se mohla uchytit v československém periodickém tisku.²¹⁴ Antisemitská politika druhé republiky tedy byla podepřena protižidovskou propagandou v tisku.

²¹³ Tamtéž, s. 202.

²¹⁴ Tamtéž.

Klíčová role tisku v rozdmýchávání nenávisti vůči Židům

Klíčovou funkci, co se týče zprostředkovávání informací, zastával za druhé republiky deník *Venkov* v důležitosti následovaný rovněž agrární tiskovinou – deníkem *Večer*. Je nutné podotknout, že deníky *Venkov* a *Večer* byly ústředními tiskovými orgány agrární strany, která přešla do vedení nově vzniknuvší *Strany národní jednoty*, a tím pádem také do vedení druhé republiky. Zmíněné deníky se tedy staly jedním z nástrojů politiky nového autoritativního zřízení. Tyto deníky nejenže byly podrobeny cenzuře, které jsme se věnovali výše, ale také se nacházely přímo v područí vládní špičky. Výsadní postavení deníku *Venkov*, stejně tak jako deníku *Večer*,²¹⁵ je nepochybně důležité zdůraznit, jelikož redakce těchto deníků měla jako první přístup k informacím od nově etablované vládní strany – *Strany národní jednoty* a je tedy přirozené, že mnohá periodika informace přejímaly.

Deník *Venkov* určoval směr a trendy, kterými se ubírala československá žurnalistika. *Večer* přebíral některé články z *Venkova*, který měl jako ústřední orgán agrární strany výsadní postavení. Velkou měrou se na směru, který udával agrární tisk, podílel vedoucí veškerého agrárního tisku Rudolf Halík. Dlouholetý přítel Rudolfa Berana a člen předsednictva agrární strany byl v této funkci od dubna roku 1938.²¹⁶ Periodika se stala zrcadlem druhé republiky. Tiskoviny sledovaly politický vývoj, tendence a tak říkajíc držely krok s dobou. S dobou, kterou můžeme označit jako “vymknutou z kloubů,” kdy bylo odmítáno dosavadní demokratické a liberální pojetí, prezentované po minulých dvacet let ústředními osobnostmi První republiky T. G. Masarykem a E. Benešem.

Slova o vedoucí úloze deníku *Venkov* lze podložit články publikovanými v *Národních listech*, kde se autoři odkazují na autory článků, které byly publikovány právě v deníku *Venkov*. Tendence je v *Národních listech* zřejmá již z prvních říjnových dní, kdy v deníku *Venkov* vyšel článek s titulkem “*Jaké vlády si přeje československý lid? Chceme silnou vládu národní jednoty!*”,²¹⁷ který *Národní listy* okamžitě přebraly a publikovaly ve večerním vydání. V článku je psáno následující: “*Uvažuje se o vládě národní jednoty. Nebude prý dbáno stranického klíče. Nebude prý počítáno, kolik která strana bude mít ministrů.*” *Takové vlády si přeje celý národ. Je svrchovaný čas, aby byla sestavena vláda schopná a silná, vláda, která by v těchto hrozných dnech pečovala jedině o zájmy národního celku, nikoli o jednotlivé*

²¹⁵ Obě tiskoviny vycházely v tiskařských a nakladatelských podnicích Novina. Informace přejata z publikace Marcely Zoufalé, Jiřího Holého a kolektivu. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*.

²¹⁶ ROKOSKÝ, Jaroslav. Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-7429-067-1. Strana 293.

²¹⁷ *Národní listy*, 1938, roč. 78, č. 271, s. 1.

strany a třídy. Československé vládě nastávají těžké a odpovědné úkoly, na nichž závisí osud našeho národa. Kdyby při novém přebudování státu bylo pokračováno v starých chybách, bylo by naše národní neštěstí dovršeno.“ Nechybí ani odkaz na den předtím vyšlé číslo *Venkova* s článkem, ze kterého čerpaly *Národní listy*: *“Tak napsal deník ‚Venkov‘:²¹⁸ ‚Odložíme nyní stranicství, stavovství, ideologie, ztrnulé [!] formy myšlení. Odložíme přecitlivělou humanitu a ohleduplnost k cizím. Jsme státem národním a národní svatyni očistíme od cizích. Jen a jen o sebe se budeme starat, nenavěšíme si opět přítěž do národní svatyně. Odložíme nerozhodnost, jež se zastavovala před problémy a jejich řešením, naučíme se jinak hospodařit s kompromisy. Nový život káže rychle rozhodovat a rychle a tvrdě jednat a cítit desateronásobnou odpovědnost.‘ Tato slova hlavního orgánu Agrární strany posilují důvěru, že nová československá vláda bude sestavena z nových mužů, kteří budou v pravý čas na pravém místě.“²¹⁹*

Již v těchto dnech bylo jasné, která prvorepubliková strana zaujme přední pozici v novém státním zřízení, a tudíž i to, že její stranický tisk bude mít prominentní postavení v rámci československé žurnalistiky a v zprostředkovávání zásadních informací. Samozřejmě, že pozice *Venkova* přinášela i velkou zodpovědnost, co se týče podávaných informací, ale hlavně způsobu, jakým bylo o dobové situaci, jejich příčinách a důsledcích psáno. Avšak pokud se moci ve státě chopila vládní garnitura, jejíž část mnohdy nesmyslela pouze pragmaticky, nýbrž otevřeně fašisticky, nelze očekávat, že se její stranický tiskový orgán – deník *Venkov* bude držet zásad a ideálů nyní očerňované První republiky. Agrární tisk se těchto zásad skutečně nepřidržel. Na jeho stránkách docházelo k napadání Židů a “židozедnářů.“ *“Bylo mi stydno, když tak psaly agrární listy, ...”²²⁰* posléze napsal Ladislav Karel Feierabend ve svých pamětech.

Nejvlivnější muž druhé republiky Rudolf Beran považoval tisk společně s dalšími masmédií za samostatného kulturního činitele. Spatřoval v nich tvůrce veřejného mínění a národního charakteru. Slova o samostatnosti masmédií však dokázal jedním dechem popřít. Ona samostatnost totiž dle jeho názoru měla své meze. Stát dle jeho názoru nese na svých bedrech povinnost *“upravovati poměry v tisku, v rozhlase a ve filmu s hlediska vyšší své potřeby a zavést v nich řád přísné mravní, věcné, politické i kulturní odpovědnosti.“* Vláda řízená jeho osobou byla připravena v tomto směru podniknout všechna potřebná opatření,

²¹⁸ Viz. *Venkov* 1938, roč. 33, č. 232, s. 1.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 55.

kteřá byla dle jeho názoru třeba. Revizi měly být podrobeny státní tiskárny a samotná periodika.²²¹

Držet se linie, kterou prostřednictvím deníku *Venkov* nastolovala vládní strana, bylo pro ostatní periodika v mnoha ohledech pragmaticko-oportunistickou záležitostí. Nicméně nelze popřít, že mnohá periodika se do kritiky prvorepublikových hodnot a “židovského problému“ pouštěla z vlastní vůle a mnohdy i s větší mírou agresivity. Jedna z mála tiskovin, která se a priori prostřednictvím svého šéfredaktora odvážila polemizovat s oficiální linií prezentovanou v deníku *Venkov*, byl legionářský deník *Národní osvobození*. Jeho šéfredaktor Lev Sychrava (1887 – 1958)²²² kritizoval antisemitské nálady a antisemitskou rétoriku, která se objevovala v tisku. Redakce tohoto deníku tedy nesledovala oficiální linii. Nepragmatický a kritický přístup se *Národním osvobozením* stal osudným. V druhé polovině ledna bylo vydávání legionářského deníku vládní garniturou zakázáno.²²³

Pokud si autor vytyčil za cíl této kapitoly popsat skutečnou provázanost redakcí deníků *Venkov* a *Večer* s nově nastoleným státním zřízením inklinujícím k autoritativní vládě, cílem celé diplomové práce je prokázat účelnou stylizaci židovské populace do nepřátel národa a podvrtného živlu. Zmíněná tendence souvisí se vzepětím nacionalismu, ke kterému po Mnichovské dohodě došlo. Právě nacionalismus sehrával za druhé republiky významnou roli, a jelikož již nebylo možné zakládat národní identitu na vymezování vůči německému živlu,²²⁴ na kterém se oslabená republika stala závislou, zdál se ten židovský jako nejnázve využitelný v druhorepublikové nacionalistické rétorice. Československem zavála nová vlna nacionalismu souvisejícího s xenofobií a antisemitismem. Nutností se stalo vyhledání a pojmenování údajných strůjců československé katastrofy – Židů. Ale vlna nenávisti se také šířila vůči svobodným zednářům či německým a rakouským emigrantům hlásícím se k

²²¹ Národní shromáždění republiky Československé 1935–1938: Poslanecká sněmovna: Stenoprotokol ze 156. schůze [online]. 1938 – 12 - 13 [cit. 2018 – 11 - 28]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/156schuz/s156001.htm>

²²² Lev Sychrava byl českým právníkem, novinářem a politikem. V období vypuknutí 1. světové války byl advokátním koncipientem v Praze a také redaktorem Českého slova a Pokrokové revue. V roce 1914 odešel do Švýcarska, kde intelektuální formou bojoval proti Rakousko-Uhersku a za samostatné Československo. V roce 1916 opustil Ženevu a odešel do Paříže, kde vydával čtrnáctideník Československá samostatnost. Stal se hlavním spolupracovníkem Edvarda Beneše v sekretariátu Národní rady československé. Po vzniku nového státu působil jako první velvyslanec v Paříži. Později se stal redaktorem Národního osvobození a patřil k vedoucím představitelům čs. obce legionářské. Za druhé světové války byl od roku 1939 do roku 1945 vězněn v koncentračním táboře Buchenwald. Po druhé světové válce věnoval své úsilí boji za lidská práva. V roce 1948 emigroval do Velké Británie. Před smrtí se vrátil do vlasti.

²²³ BEDNAŘÍK, Petr: Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky. In HÁMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. – LHOTOVÁ, M. (eds.): Židé v Čechách. Praha, Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 32–45. ISBN 978-80-86889-58-0. Strana 41.

²²⁴ Tamtéž.

socialismu.²²⁵ Snahou autora, jež celou studií prostupuje, je pokus o vyobrazení rétoriky, s jakou bylo o Židech v tisku referováno.

²²⁵ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 203.

Oportunisticky pragmatický postup česko-slovenské advokacie

Za nárůstem antisemitismu stála také obava z konkurenčního boje. Antisemitismus se stal projevem hospodářského nacionalismu, jehož cílem bylo vlastní vnitřní trh oprostít od cizích produktů, které bylo státní hospodářství schopno vyprodukovat samo, stejně jako vývoz výrobků na trhy cizí.²²⁶ V podstatě byl vytvářen tlak na spotřebitele, tím mělo být usměrněno jeho chování na vnitřním trhu, a to nejen za účelem nákupu v “národních” obchodech, ale také v oblasti “národních” služeb. V případě antisemitsky motivovaného hospodářského nacionalismu byl vyvíjen tlak směrem ke spotřebiteli, který měl být odrazen od nákupu v židovských obchodech a využívání služeb, jež poskytovali Židé. Národní faktor byl ve sféře hospodářství považován za prioritní.²²⁷ Hospodářství mělo od nynějška stát “přísně na základech sebezáchovy národa.” Hlavní zájem národa byl jasně definován v ideologické příručce sepsané Emanuelem Vajtauerem. Dle výkladu druhorepublikového ideologa je nepřijatelné, aby byly prestižní pracovní pozice drženy v rukou židovské menšiny.²²⁸

Antisemitskými projevy byla zasažena živnostenská a obchodní sféra. Obavy z narůstající konkurence měli lékaři a advokáti. Obavy československých právníků byly vyjádřeny záhy po záboru Sudet a hromadném přílivu uprchlíků do zbytku Česko-Slovenska. Početný stav advokátský byl navýšen přílivem nejen židovských, ale také protiněmecky orientovaných advokátů obávajících se o svou existenci.²²⁹ 4. října 1938 vyšlo memorandum *Ústředí československých právníků* sdružující různé právnické organizace. Toto memorandum vládní činitele upozorňovalo na hrozby spojené s přílivem konkurenčních právně vzdělaných uprchlíků. Dočteme se zde o požadavku přijetí opatření, které by ochránilo stávající vykonavatele právnické činnosti na území Česko-Slovenska.²³⁰

Následovalo memorandum z 5. října 1938, které podepsalo na 300 advokátů. Bylo sepsáno *Jednotou československých advokátů*. Stálo v něm, že jedním z důvodů k vydání memoranda byl rapidní nárůst v přihlašování k výkonu právnické profese německou a židovskou národností. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že ani jedno z dvou zmíněných

²²⁶ JANČÍK, Drahomír a Eduard KUBŮ. *Nacionalismus zvaný hospodářský: střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-7363-351-6. Strana 38.

²²⁷ Tamtéž, s. 37.

²²⁸ VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*. Praha: Melantrich, 1939. Svět v přerodu, knihovna nových politických obzorů. Strana 24.

²²⁹ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 60.

²³⁰ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 246.

prvních memorand nebylo namířeno pouze proti Židům. Tento přístup se však měl brzy změnit. V druhé polovině října již bylo jasné, že se veřejné mínění začíná orientovat výhradně protižidovsky. Antisemitské tendence se nevyhnuly ani právníckému prostředí.²³¹

Na začátku měsíce října vznikla organizace českých árijských advokátů. Hnutí se svým dílem zasloužilo o diskriminaci židovského obyvatelstva v Česko-Slovensku. Ve dnech 10. a 12. října 1938 přišla organizace s výzvami, aby bylo zrušeno členství v *Jednotě advokátů československých* všem neárijským advokátům (jinými slovy všem Židům). Důvodem mělo být jejich sdružování v jiných spolcích. Požadovali, aby *Jednota advokátů československých* stála pouze za zájmy československých občanů, přičemž židovské obyvatelstvo z této množiny vylučovali.²³² *Jednota advokátů československých* přijala požadavky advokátů souhlasně. Advokáti, kteří byli zároveň členy i jiných organizací sdružujících advokáty (např. *Svaz Čechů-židů*) byli vyloučeni. Členové, kteří měli alespoň jednoho z rodičů židovského původu, byli vyzváni k předložení národní spolehlivosti, a to prostřednictvím rodných listů, školních vysvědčení či dokladem o veřejné činnosti. Pomocí těchto podkladů poté výbor *Jednoty advokátů československých* rozhodl o tom, zdali zůstanou členy nebo budou vyloučeni.²³³

Zvučným tématem byla otázka tzv. proporcionality. Voláno bylo po zastoupení židovské menšiny v advokátní profesi pouze do té míry, v jaké byli Židé zastoupeni v rámci populace Československa.²³⁴ „Židům v nižádném oboru nemůžeme dovolit větší účast, než jaká jim přísluší podle procenta jejich obyvatelstva,“²³⁵ zněla slova Emanuela Vajtauera. Velmi početné židovské zastoupení v tomto intelektuálním pracovním odvětví sklízelo kritiku. Podotkněme, že 40 % advokátů v Československu bylo židovského původu. Kritici namítali, že počet Židů dosahuje v rámci československé populace 4 %²³⁶ či dokonce pouze 2 %.²³⁷ Rasová diskriminace byla omlouvána národním zájmem.²³⁸

²³¹ Tamtéž.

²³² Tamtéž, s. 247.

²³³ Tamtéž, s. 248.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ VAJTAUER, Emanuel. Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?. Praha: Melantrich, 1939. Svět v přerodu, knihovna nových politických obzorů. Strana 24.

²³⁶ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 248.

²³⁷ VAJTAUER, Emanuel. Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?. Praha: Melantrich, 1939. Svět v přerodu, knihovna nových politických obzorů. Strana 25.

²³⁸ Tamtéž, s. 24.

Kritice proporcionální nerovnosti v advokacii, ale i ostatních povoláních na základě rasového klíče, se věnoval článek, který vyšel na den přesně, kdy organizace českých árijských advokátů uveřejnila jednu z výzev požadující, aby bylo zrušeno členství v *Jednotě advokátů československých* všem neárijským advokátům. Článek vyšel v obou agrárních tiskovinách – ve *Venkovu*²³⁹ i *Večeru*.²⁴⁰ Není pochyb o snaze autora článku vygradovat již tak agresivní atmosféru, a to nejen vůči židovské advokacii, ale i zbytku židovské populace. Publicista se k této otázce vyjadřuje jednoznačně: *“Je nutno omezit přebytný počet Židů v určitých povoláních, zredukovat jej postupně na počet odpovídající poměrnému procentu Židů v ostatním obyvatelstvu.”* Období První republiky bylo dle jeho slov charakteristické ekonomickou nadvládou Židů, kteří: *“Pod pláštěm demokracie a svobody okupovali [...] většinu míst v rozhodujících nejvýnosnějších podnicích hospodářských.”* Zvláště pak volné povolání lékařské a advokátské měly *“trpět”* nadměrnou koncentrací židovského živlu. Do ostrého kontrastu je stavěna židovská koncentrace mezi malými sedláky a dělníky. Řešení vidí publicista v zavedení numeru clausu. Požadavek omezení vlivu Židů na peněžně lukrativní povolání autor obhájí snahou o to, *“hájit práva čs. [československých] lidí.”* Autorovým ideálem je jakási blíže nespecifikovaná *“organizovaná demokracie,”* ve které by měli Židé nárok *“...pouze na určité procentuelní [!] zastoupení v jednotlivých stavech či oborech podnikání v poměru počtu Židů k celkovému počtu obyvatelstva.”* Součástí citované stati je také návrh na řešení otázky proporcionality. Navrhovaný numerus clausus by se měl vztahovat pouze na tu část židovské populace, která disponovala československým domovským právem již v roce 1910. Židům usazeným před rokem 1910 měla být ponechána stejná práva jako Čecho-Slovákům, nicméně jejich počet měl být omezen tak, aby odpovídal početnímu vyjádření Židů v populaci. Tento postup je slovy autora *“...základem požadavku pudu sebezáchovy.”*²⁴¹ Na *“pud sebezáchovy”* bylo odkazováno i v dalších článcích vycházejících v období druhé republiky. Zmíňme například články publikované v deníku *Polední list* politika a podnikatele Jiřího Stříbrného. Jednalo se o jakési ospravedlnění protiuprchlické a protižidovské politiky. Vysvětlení takového počínání znělo následovně: Češi sice jsou ze své podstaty národem humánně a demokraticky orientovaným, ale pud sebezáchovy jim velí starat se pouze o sebe sama. V podobném smyslu bylo užíváno heslovité zkratky – *“Svůj k svému”*. *“Pudem sebezáchovy”* byla rovněž obhajována opatření přijímaná z obavy o nezhoršení vztahů s Německem. Také totalitní směřování republiky bylo

²³⁹ Venkov, 1938, roč. 33, č. 240, s. 3.

²⁴⁰ Večer, 1938, roč. 25, č. 260, s. 2.

²⁴¹ Tamtéž.

národu prostřednictvím tisku předkládáno jako oběť, po které volá přirozená potřeba národa přežít. Běžnou praxi pomnichovských dní bylo publikování názorů, že republika má velké starosti o uživení vlastních občanů, a proto se nemůže postarat o příchozí uprchlíky.²⁴²

Návrhy na řešení náhlého nárůstu odborníků vykonávajících advokátskou profesí se nenesly pouze v duchu principu proporcionality. O smířlivější řešení se hodlal postarat Karel Feierabend zastávající v říjnových dnech post ministra Syrového vlády, který souběžně spravoval ministerstvo zemědělství, spravedlnosti a unifikací. Svůj návrh na řešení situace, jež byla charakteristická nepříjemným konkurenčním bojem, podal Stálému sněmovnímu výboru. Jednalo se o osnovu o věkové hranici, dle které měli být starší advokáti posláni do důchodu. Opatřením se měl vytvořit prostor pro ostatní advokáty. Účelem návrhu bylo zabránit fašizaci mladší advokátní generace, která mohla nastat při ztrátě zaměstnání.²⁴³ Další z navrhovaných variant zněla přesunout studenty právních oborů na obory technické. Jediné opatření, které bylo vládou nakonec přijato, a to již z října 1938, umožňovalo odmítnout *‘zápis do seznamu, byl-li dotčen veřejný zájem,‘* což fakticky znamenalo zavedení principu numeru clausu.²⁴⁴

Snaha omezit počet Židů v advokacii a dalších povoláních byla vyjádřením oportunisticky pragmatického smýšlení s cílem zlikvidovat pracovní konkurenci. Primární intencí propagátorů systému proporcionality nebylo obhajovat práva česko-slovenských občanů. Atmosféry národnostního boje za záchranu Česko-Slovenska bylo využito za účelem vylepšení majetkových poměrů skupin ze situace profitujících.²⁴⁵ Snaha českých advokátů na atmosféře národního boje vydělat nebyla ojedinělou. S opovržením se k těmto odsouzením hodným praktikám vyjádřil Ladislav Rašín (1900 – 1945)²⁴⁶ ve svém dopise Edvardu Benešovi: *‘Netušil jsem však, že i v době tak tragické pro náš národ a stát jest v našem*

²⁴² ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 204 – 205.

²⁴³ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 60.

²⁴⁴ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 249.

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ Ladislav Rašín synem československého ministra financí Aloise Rašína. Jednalo se o československého politika a právníka. Za druhé republiky patřil mezi odpůrce změn politického systému. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava se zapojil do odbojové činnosti.

*politickém životě tak málo rytířskosti, odpovědnosti a odvahy, ale zato tak mnoho podlosti, zbabělosti a bezcharakternosti a tolik touhy na národní katastrofě vydělat.*²⁴⁷

²⁴⁷ TIGRID, Pavel. Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu. 2. vyd., 1. vyd. v Odeonu. Praha: Odeon, 1990. ISBN 80-207-0149-4. Strana 97 – 98.

Reflexe názorů katolických intelektuálů na duchovní, kulturní a ideologické směřování Česko-Slovenska

Hledání obětího beránka ruku v ruce jdoucí s úmyslným ignorováním klíčového faktoru – agresivní politiky nacistického Německa, která byla hlavní příčinnou zkázy První republiky, našlo svou úrodnou půdu i v okruhu katolických intelektuálů. Katolický tisk ve svých periodických číslech tendoval k redefinování národních hodnot a národní identity. Katoličtí intelektuálové byli charakterističtí svým negativním přístupem k liberálnímu “středu“. Republika měla dle jejich mínění nastoupit cestu lemovanou katolictvím a národovectvím. Optikou katolických intelektuálů mohlo Česko-Slovensko zabránit svému úpadku jedině nacionálně katolickou obrodou. Národ měl za své přijmout naprosto odlišné hodnoty od těch, na kterých bylo Československo konstruováno po dobu předešlých dvaceti let.²⁴⁸

Katolické tiskoviny, zmiňme například *Řád* nebo *Obnovu*, spatřovaly v předmnichovském období nejtemnější kapitolu českých dějin.²⁴⁹ Klíčem druhorepublikové státnosti se mělo stát navázání na katolickou tradici. Konkrétněji měla druhá republika navázat na ta období, kdy šla katolická víra a národní uvědomění ruku v ruce. Velký význam byl přisuzován období vlády Karla IV. a éře baroka.²⁵⁰ Karlovska tradice byla na pomyslné stupnici považována za jednu z nejvýznamnějších tradic. Karel IV. byl katolickými intelektuály nahlížen nekriticky a považován za vzorovou postavu českých dějin, ke které je v pohnutých dobách, ale i posléze, zapotřebí vzhlížet. Výrazem adorace se stala slavnost pořádaná 27. listopadu 1938, která byla dedikovaná právě Karlu IV. jako “otci Vlasti“.²⁵¹

Znovuobjevování barokní éry a s ní související barokní tradice započalo již na přelomu 20. a 30. let 20. století. Od počátku měl proces znovuožívání baroka konfrontační ráz. V popředí reinkarnace barokního prožitku stál spor o smysl českých dějin vedený mezi Josefem Pekařem a Tomášem G. Masarykem. Masarykova teze spočívala velmi zjednodušeně řečeno v tvrzení, že obrozené češství navazovalo především na reformaci a tudíž nemůžeme v období baroka, dávanému do souvislosti s pobělohorským úpadkem, nalézt jakékoliv pozitivum. Zatímco dle Pekařovy teze sice bylo pobělohorské období charakteristické

²⁴⁸ ŠEBEK, Jaroslav. Za Boha, národ, pořádek. Praha: Academia, 2016. Novověk. ISBN 978-80-200-2576-0. Strana 393 – 394.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 394.

²⁵¹ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 36.

politickým úpadkem, avšak simultánně bujela mravní síla lidu, která s sebou nesla kulturní rozkvět. Tyto atributy pobělohorského období orámované prožitkem baroka se dle Pekaře zasloužily o vytvoření podmínek vhodných pro proces národního obrození.²⁵² Identifikace s barokem dostala konfrontační ráz také v období druhé republiky, kdy bylo baroko stavěno do opozice vůči předešlému dvacetiletí. Baroko se stalo výrazem odporu vůči prvorepublikové oficiální masarykovsko-reformační koncepci českých dějin, která shledávala vrchol českých dějin v reformaci a v husitství.²⁵³ Druhorepubliková kultura čerpala z období baroka, barokní tradice se stala jedním z konstitutivních prvků pomnichovského režimu, který se vyznačoval snahou vzývat národní a náboženské hodnoty. Baroko se stalo symbolem vítězství katolické víry nad realisticko-marxistickým prvorepublikovým nešvarem.²⁵⁴

Mnozí katoličtí autoři se obraceli k legitimismu.²⁵⁵ K zastáncům myšlenky legitimismu náležel také Karel VI. Schwarzenberg, který za druhé republiky stál za návratem ke katolické víře a souvisejícím tradicím. Považoval za nutnost zrušení republikanismu, který se dle jeho mínění neosvědčil. On sám prosazoval nastolení monarchie.²⁵⁶

Katolická církev se stala jednou z hlavních opor etablovaného režimu. Zástupci českých katolíků získali významné posty v nově budovaných kulturních a výchovných institucích. Zde dostali prostor pro prosazování současného a budoucího směřování Československa v duchu křesťanských principů. Jedním z takových katolických představitelů byl i Bohumil Stašek, který se po likvidaci *Československé strany lidové* a vstupu jejich představitelů do *Strany národní jednoty* stal předsedou kulturní sekce vládní strany. Zřetelná byla úzká spolupráce katolíků v důležitých kulturních a výchovných institucích s katolickými integrálními fašisty s antisemitskými sklony. Jednalo se například o klerofašistu a stoupence Gajdovy *Národní obce fašistické* Jana Scheinosta (1896 – 1964)²⁵⁷, nebo zmiňme také některé

²⁵² MED, Jaroslav. Literární život ve stínu Mnichova (1938-1939). Praha: Academia, 2010. Novověk. ISBN 978-80-200-1823-6. Strana 135.

²⁵³ Tamtéž, s. 137.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 139.

²⁵⁵ Legitimus (pochází z francouzského výrazu légitime - legální) je tradicionalistické a monarchistické politické hnutí usilující o dosazení očima stoupců legitimismu neprávem sesazeného panovníka či dynastie.

²⁵⁶ ŠEBEK, Jaroslav. Za Boha, národ, pořádek. Praha: Academia, 2016. Novověk. ISBN 978-80-200-2576-0. Strana 394 – 395.

²⁵⁷ Jan Scheinost byl povoláním středoškolským profesorem historie, posléze novinářem a politikem. Představoval nejvýraznější osobu českého klerofašismu. Za protektorátní vlády se v dubnu 1943 stal šéfredaktorem deníku *Národní politika* a zastával proněmecké postoje. Za svou činnost v době nacistické okupace byl odsouzen k deseti letům vězení.

publicisty, kteří působili v periodících *Národní obnova, Tak a Řád*.²⁵⁸ Jan Scheinost se společně s dalšími katolickými integrálními fašisty snažil o identifikaci zákonů druhé republiky se zákony božími. Ateisté, svobodní zednáři a další nekatolická vyznání, do kterých spadalo také vyznání židovské, měli být postaveni mimo zákon.²⁵⁹

Dne 7. března proběhla plenární schůze pracovníků Kulturní rady. Jednalo se o vsutku důležitou událost, jelikož zde bylo načrtnuto ideové směřování *Strany národní jednoty*. V tento den ještě nikdo nemohl tušit, že okleštěné republice zbývá několik posledních dnů existence. I přesto, že oficiálně byl ideový řád představen 7 dní před okupací, jeho znění nám zprostředkovává ideovou linku, ke které se vrchní představitelé druhé republiky ubírali již od raně pomnichovských dnů. Předseda kulturní sekce zde vyzdvihoval křesťanský řád, jehož implementace do druhorepublikových hodnot probíhala již od podzimu: *‘Křesťanský řád mravní jest především řádem konstruktivním, řádem pořádku, autority, odpovědnosti a mravní opravdovosti.*²⁶⁰ Nastolení křesťanského řádu mělo být nutností, jelikož česká národní povaha *‘má silné sklony k anarchismu a nezdravému individualismu.*²⁶¹ Individualita neměla v novém režimu místo. Češi se měli semknout a společně pracovat pro vyšší cíl – národní stát.

Posílení křesťanských hodnot v pomnichovském Československu prosazoval nejvýznamnější politik druhé republiky Rudolf Beran.²⁶² Sám Beran se k nové duchovní orientaci Československa vyjádřil neoblomně: *‘Výchova pro život musí čerpati z pramenů národní kultury a býti nesena duchem křesťanským.*²⁶³ Zároveň však nehodlal popírat náboženskou svobodu: *‘Jest jasno, že nebude v novém státě náboženských třenic a že bude absolutně respektována náboženská svoboda.*²⁶⁴ Beranova vláda pohlížela na křesťanství jako na jednotící ideologickou oporu. Síla křesťanství v podání za druhé republiky formulované ideologie tkvěla ve věčných pravdách křesťanského učení a v autoritě katolické

²⁵⁸ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 130.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 133.

²⁶⁰ STAŠEK, Bohumil. O novou českou kulturu: projev na plenární schůzi pracovníků Kulturní rady pořádané dne 7. března 1939. Praha: Strana národní jednoty, 1939. Strana 15.

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 55.

²⁶³ Národní shromáždění republiky Československé 1935–1938: Poslanecká sněmovna: Stenoprotokol ze 156. schůze [online]. 1938 – 12 - 13 [cit. 2018 – 11 - 28]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/156schuz/s156001.htm>

²⁶⁴ Venkov, 1938, roč. 33, č. 249, s. 1.

církve.²⁶⁵ Křesťanská morálka sloužila jako záruka respektování autority státu, která měla být ohrožena bezbřehou liberální svobodou.²⁶⁶

Zvláště pak byla akcentována tradice svatováclavská. ‘*Výchovu a život prolneme duchem svatováclavské tradice*,²⁶⁷ zněla slova Rudolfa Berana. Svatováclavská tradice byla přizpůsobena dobovým potřebám. Nemluvě o tom, že svatováclavskou tradici mohli přijmout za svou pouze Češi. Knížecí koruna svatého Václava zkrátka nebyla korunou Slováků a Rusínů. Tato tradice se nemohla stát potřebným spojovacím prvkem národů obývajících Československo.²⁶⁸

Stupňující nacionalismus katolických publicistů pojímal osobu sv. Václava jako synonymum a symbol češství. Svatováclavská tradice byla jednou z nejvýznamnějších tradic, o kterou se mohl opírat český nacionalismus. Katolická publicistika dala svatováclavské tradici až mystický rozměr. Katoličtí publicisté prezentovali český národ jako mýtickou entitu žijící v neustálém sepětí, které garantují ochranu sv. Václav a sv. Vojtěcha – jimž byla přisouzena role národních světců. Tento katolickými publicisty mytizovaný národ netrpěl cokoli cizorodé – zejména Židy.²⁶⁹

Zajímavý je přerod ve vnímání svatováclavské tradice, který nastal po Mnichovské dohodě. Toto období je charakteristické revizí prvorepublikového dvacetiletí simultánně jdoucí s hledáním viníka národní katastrofy. V rámci pomnichovské atmosféry ztracených idejí se významným způsobem proměnilo pojmání svatováclavské tradice. Zatímco v průběhu zhoršující se situace Československa na mezinárodním poli, související s agresivností a rozpínavostí nacistického Německa, ve 30. letech bylo akcentováno pojetí svatováclavské tradice jako hrdinské rozhodnosti ubránit vlast (zvláště pak v pojetí katolického publicisty Jaroslava Durycha (1886 – 1962)²⁷⁰), po mnichovské dohodě se svatováclavská tradice stala ideovou platformou, která značně kriticky nahlížela na předchozí prvorepublikový vývoj. Hlavním úkolem svatováclavské tradice se nyní stalo posvěcení nové

²⁶⁵ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 129.

²⁶⁶ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938-1939)*. Praha: Academia, 2010. Novověk. ISBN 978-80-200-1823-6. Strana 132.

²⁶⁷ *Národní listy*, 1938, roč. 78, č. 317, s. 1.

²⁶⁸ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 167.

²⁶⁹ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938-1939)*. Praha: Academia, 2010. Novověk. ISBN 978-80-200-1823-6. Strana 130 – 131.

²⁷⁰ Jaroslav Durych byl československým katolickým prozaikem, básníkem, dramatikem a publicistou. Jeho osoba měla výrazný vliv na rozvoj českého katolicismu v 1. polovině 20. století.

československé státnosti založené na nacionalismu a katolicismu.²⁷¹ Svatováclavská tradice se stala jedním z klíčových ideově politických a kulturních fenoménů druhé republiky. Šok z mnichovské katastrofy zapříčinil znovuobjevení významnosti václavské tradice pro Československo. Právě ona měla být jedním z hlavních konstitutivních prvků nové republikové státnosti.²⁷²

Svatováclavská tradice posloužila ke zdůvodnění vazalské závislosti druhé republiky na Německu. Interpretace svatováclavské tradice vycházela ze dvou tezí. První teze spočívala v historické predestinaci vazalského poměru Československa vůči Německu.²⁷³ Vrchní ideolog druhorepublikového režimu Emanuel Vajtauer považoval Svatého Václava za prvního z Přemyslovců, který si uvědomil, že by český národ zaplatil svou existencí, pokud by nenašel přívětivý poměr k německému sousedovi.²⁷⁴ Druhá teze vyzdvihovala výsostnou funkci křesťanství v zápase o existenci Československa. Cestou k zachování národa a státu mělo být spočinutí pod ochrannými křídly křesťanského univerzalizmu.²⁷⁵ Bohumil Stašek ve svém projevu na plenární schůzi pracovníků Kulturní rady okomentoval navázání na svatováclavskou tradici slovy: *“...naše národní a křesťanská myšlenka vždycky nalezla své konkrétní formy ve svatováclavství. Svatováclavství je osou, kolem které po tisíc let otáčel se náš národní život, zvláště v dobách nebezpečných a zlých. Chorál svatováclavský zpíval se v národě našem po tisíc let. Přes to přes všechno chtěl bych říci, že tradice svatováclavská nebude žádným bojovým heslem a nechce se státi ani vignetou prázdné nádoby.“* O svatováclavské tradici se mělo méně diskutovat, měla být prakticky uskutečňována. Právě její uskutečňování mělo být jedinou cestou z nebezpečství doby.²⁷⁶

O tom, jakou důležitost v nových hodnotových poměrech republiky zaujímal svatováclavská tradice, svědčí bezprostřední dění po složení slibů ministrů druhé druhorepublikové – Beranovy – vlády, po kterém nenásledovala obvyklá schůze ministerské rady, nýbrž mše svatá. Mše se odehrála v Katedrále svatého Víta. Celebroval jí pražský

²⁷¹ MED, Jaroslav. Literární život ve stínu Mnichova (1938-1939). Praha: Academia, 2010. Novověk. ISBN 978-80-200-1823-6. Strana 132.

²⁷² Tamtéž, s. 131.

²⁷³ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 178.

²⁷⁴ VAJTAUER, Emanuel. *Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?*. Praha: Melantrich, 1939. Svět v přerodu, knihovna nových politických obzorů. Strana 141.

²⁷⁵ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 178.

²⁷⁶ STAŠEK, Bohumil. *O novou českou kulturu: projev na plenární schůzi pracovníků Kulturní rady pořádané dne 7. března 1939*. Praha: Strana národní jednoty, 1939. Strana 17 – 18.

arcibiskup Karel Kašpar (1870 – 1941).²⁷⁷ Po mši kardinál Kašpar pronesl krátkou řeč, v níž vyjádřil svou touhu v nových poměrech *“začít s Bohem a jednat v duchu svatého Václava.”* Následně se přítomní vysocí státní činitelé společně se svatovítskou kapitulou odebrali do svatováclavské kaple. Zde Emil Hácha políbil ostatky svatého Václava.²⁷⁸

Obrácení se k svatováclavské tradici mělo být rovněž výrazem nových reálných cílů republiky. Tragédie Mnichovské dohody dobovou optikou vyústila z tíhnutí národa k megalomanství. Za domnělým megalomanstvím Československa měly stát prvorepublikové pilíře státnosti Tomáš G. Masaryk a Edvard Beneš. Zásadní rozpor v pohlížení na Mnichovskou dohodu shledáváme mezi stoupenci Hradu a kritiky prvorepublikové politiky. Z pohledu Edvarda Beneše a jeho spolupracovníků byla mnichovská tragédie pouhou dějinnou diskontinuitou, kdežto optikou kritiků byla logickým vyústěním masarykovsko-benešovské politiky, která Československu přisuzovala větší dějinný význam, nežli skutečně mělo. Velikášství První republiky údajně opojovalo Čechoslováky nejen v politickém kurzu, ale také na kulturním, národohospodářském a sociálním poli. Tím se česká kultura měla stále více odcizovat domácímu prostředí a stávala se pro *“českou duši”* nesrozumitelnou. Svou starostí o světové a cizí problémy se měla zpronevřit českým zájmům, které přezírala a zanedbávala.²⁷⁹ Nyní se měl národ orientovat na vlastní přežití. Z tohoto důvodu byl oslavován kníže Václav, který byl propagandou vykreslován jako vynikající diplomat své doby. Jeho hlavní zásluha byla spatřována v ochraně národa za cenu ústupků silnějšímu německému sousedovi.²⁸⁰ Epoque svatováclavská byla propagandou interpretována jako paralela k epoše pomnichovské. Svatý Václav chytrě uznal německou hegemonii. Následovala odměna. Odměnou za tento šťastný krok bylo vtělení českého národa do Svaté říše římské národa německého, které pro český národ znamenalo období blahobytu. Druhá republika se měla touto epochou inspirovat a znovu se stát *“zlatým klenotem německé*

²⁷⁷ Karel Kašpar absolvoval teologická, filozofická a právní studia na české koleji v Římě. Roku 1893 byl vysvěcen na kněze. Rokem 1899 započal své působení jako spirituál Strakovy akademie v Praze a od roku 1907 působil jako kanovník Metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze. Roku 1920 byl jmenován biskupem bethlémským a světicím biskupem královéhradeckým, biskupské svěcení proběhlo 11. dubna 1920. Dne 13. června 1921 byl jmenován sídelním biskupem královéhradeckým, v červnu téhož roku byl nastolen. V roce 1931 byl jmenován pražským arcibiskupem. 16. prosince 1935 byl za své zásluhy jmenován kardinálem. Zemřel 21. dubna 1941 v Praze. Je pochován ve svatovítské katedrále v Praze.

²⁷⁸ FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 68.

²⁷⁹ STAŠEK, Bohumil. O novou českou kulturu: projev na plenární schůzi pracovníků Kulturní rady pořádané dne 7. března 1939. Praha: Strana národní jednoty, 1939. Strana 8.

²⁸⁰ ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5. Strana 36.

říše...²⁸¹ Kult svatého Václava simultánně sloužil jako nástroj probuzení pocitu národního sourozenství a pospolitosti. Symbolizoval odklon od demokratických hodnot. V osobě svatého Václava byl ztělesněn knížecí vůdcovský a autoritativní model vedení státu.²⁸²

Svatováclavským kultem se inspirovala nejdůležitější postava katolického vyznání v Československu – pražský arcibiskup kardinál Karel Kašpar. Jeho názory se nám dochovaly i díky pastýřskému listu nesoucímu název *“Jednota v pravdě a lásce Kristově”*, který v polovině měsíce října sám kníže primus země České vydal. Poselství bylo sepsáno za účelem předčítání v katolických kostelech. Svými slovy pražský arcibiskup vyzýval ke klidnému zvládnutí krizové situace. Jeho výzva byla směřována také ke konci politikaření a ideových konfliktů. Svatováclavskou tradici považoval za základ národního života.²⁸³ Nicméně se persona katolické církve nevyhnula ani kritice duchovního směřování předmnichovského Československa. Dle jeho názoru byly československému národu vystavěny modly, ke kterým se měl národ modlit a uctívat je.²⁸⁴ Je nabíledni, o jakých *“modlách”* se Karel Kašpar zmiňoval. Samozřejmě, že se jednalo Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše. Osobě prvního prezidenta a jeho stoupencům byla také ústy pražského arcibiskupa vytýkána snaha nahradit svatováclavskou tradici nedostatečnou ideou demokracie.²⁸⁵ Kardinálova kritika zapadá do katolického diskurzu o svatováclavské tradici, který se vyznačoval tíhnutím k zobrazování sv. Václava jako symbolické ikony boje proti liberální demokracii masarykovského typu, namísto oslavování svatováclavské křesťanské lásky k lidu a vlasti.²⁸⁶ Masarykovo vedení národa mělo způsobit, že se český národ stal *“zajatcem liché pokrokovosti”*.²⁸⁷ Kardinálově kritice První republiky ve *Venkově* přitakal publicista Jan Arnošt Trpák (1892 – 1968):²⁸⁸ *“Slova jeho našla v srdcích českých katolíků velký ohlas. My všichni, kteří tento stát nyní chceme mít jen český, slovenský a karpatoruský,*

²⁸¹ VAJTAUER, Emanuel. Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?. Praha: Melantrich, 1939. Svět v přerodu, knihovna nových politických obzorů. Strana 141.

²⁸² ŠEBEK, Jaroslav. Za Boha, národ, pořádek. Praha: Academia, 2016. Novověk. ISBN 978-80-200-2576-0. Strana 398.

²⁸³ Tamtéž, s. 397.

²⁸⁴ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 39.

²⁸⁵ ŠEBEK, Jaroslav. Za Boha, národ, pořádek. Praha: Academia, 2016. Novověk. ISBN 978-80-200-2576-0. Strana 398.

²⁸⁶ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938-1939)*. Praha: Academia, 2010. Novověk. ISBN 978-80-200-1823-6. Strana 132.

²⁸⁷ ŠEBEK, Jaroslav. Za Boha, národ, pořádek. Praha: Academia, 2016. Novověk. ISBN 978-80-200-2576-0. Strana 398.

²⁸⁸ Jaroslav Arnošt Trpák byl pražský novinář, redaktor, prozaik a překladatel z angličtiny. Prostřednictvím svých novinových článků se věnoval hlavně propagaci aviatiky, automobilismu a aktivního způsobu života. Novinářskou kariéru zahájil v *Pražských listech*, později pracoval také v *Národních listech*, *Národní politice*, *Večeru* či *Lidových novinách*.

*sami mezi sebou nepovedeme církevních bojů, respektujíce vyznání. Přejeme si z celé duše, aby právě v těchto dobách, kdy kazatelny jsou jedinou tribunou veřejného projevu, srdce českých kněží byla naplněna nejvroucnější láskou k národu, k čistému češství a slovanství...*²⁸⁹

Národní orientace na křesťanství byla součástí nové české kultury, která se neměla vyhýbat etickým a mravním zásadám. Tyto zásady měly být čerpány z křesťanství a křesťanského ducha. Bohumil Stašek ve svém projevu na plenární schůzi pracovníků Kulturní rady k novému křesťanskému směřování českého národa hodnotil ideové směřování druhé republiky jako výraz nedoceneného vlastenectví: *“Rozhodla-li se strana Národní jednoty vrátiti českému národu křesťanské hodnoty, aby z nich obrozoval tak, jako po tisíc let předkové jeho činili, svůj mravní i duchovní život a čerpal z nich idealismus, jehož tepla a zanícení tolik potřebuje pro svůj národní růst, potom učinila skutek opravdu vlastenecký a pro národní život ani dost nedocenený.*²⁹⁰ První republika, tolerující různé světové duchovní vlivy, byla odsuzována za odsunutí katolictví z centra duchovního dění na vedlejší kolej. Svým jednáním se dle názoru katolických fundamentalistů předmnichovské Československo zaprodalo svému vlastnímu národu a stalo se státem ateistických bolševiků, svobodných zednářů a v neposlední řadě druhorepublikovou propagandou tolik kritizovaných Židů.²⁹¹

Logicky se vynořila otázka, zdali se tolik vyzdvihovaná křesťanská morálka může vyrovnat s bujícím antisemitismem. *“Jakmile bylo prohlášeno jak se strany vlády tak se strany Mladé Národní jednoty, že bude u nás řešena židovská otázka, ozvaly se z různých stran, více méně pochybných stran, v tisku a v dopisech, které tisku docházely, pochybnosti, zdali řešení židovské otázky se srovnává s křesťanskou morálkou,*²⁹²“ zněla pasáž v článku s jednoznačně formulovaným názvem *Církev pro rychlé řešení židovské otázky* publikovaném ve vládním *Večeru*.²⁹² Jak již název článků vypovídá, článek byl sepsán za účelem podpoření myšlenky, že opětovné orientování národa na křesťanství, nevylučuje státem podporovanou diskriminaci židovského obyvatelstva. Ve své podstatě absurdní tvrzení, že křesťanské přikázání *“miluj bližního svého*“ lze ztotožnit s nenávisí vůči Židům, měl podpořit výrok vysoce postaveného slovenského Jesuity pátera Rudolfa Mikuše (1893 - ?).²⁹³ *“Církev není*

²⁸⁹ Venkov, 1938, roč. 33, č. 245, s. 3.

²⁹⁰ STAŠEK, Bohumil. O novou českou kulturu: projev na plenární schůzi pracovníků Kulturní rady pořádané dne 7. března 1939. Praha: Strana národní jednoty, 1939. Strana 14.

²⁹¹ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 134.

²⁹² Večer, 1939, roč. 26, č. 36, s. 1.

²⁹³ Rudolf Mikuš byl prvním jezuitským provinciálem na Slovensku.

proti zásadnímu řešení židovské otázky, naopak je v jejím zájmu, aby byla vyřešena, a to co nejdříve. Nemůže jí být nijak lhostejno, zdali úplně cizí živly stále ohrožují hmotně i mravně její věřící. “Řešení židovské otázky neboli antisemitská politika je ospravedlňována tvrzením, že to Židé se vůči křesťanům chovají nepřátelsky. “Církev ví dobře, že téměř všechny pokusy v nové době, porazit světový křesťanský názor, se opírají o zákulisní práci Židovstva a Židovstvem nastrčeného svobodného zednářstva. Proto si církev už ve vlastním zájmu musí přátí spravedlivého řešení židovské otázky.”²⁹⁴ Z těchto slov účelně citovaných ve *Večeru* na nás dýchá ona známá teorie židovského spiknutí v protižidovské propagandě tak hojně využívaná.

Masarykovské zpronevěření se křesťanské tradici národa mělo mít vliv na kulturní vývoj v Československu, které se ústy druhorepublikové propagandy dostalo, jak již bylo řečeno, pod vliv ateistických bolševiků. Výsledkem zaprodání vlastního státu prvorepublikovou vládní garniturou se měla stát bolševizace československé kultury. “Rovněž v životě kulturním jest revidována účast a vliv jinonárodních živlů.”²⁹⁵ napsal 2. března deník *Venkov*. Bolševizace kultury byla dávána v druhorepublikovém tisku za vinu Židům, označovaným za “jinonárodní živly” a “neárije”. “Nelze popřít, že na kulturní bolševisaci (!) měli vynikající podíl neáriji, (!) kulturu těchto živlů a vlivů zbavíme,”²⁹⁶ znělo další z vyjádření publikovaných v deníku *Venkov*. Slovního spojení “kulturní bolševizace” bylo využíváno za účelem ještě větší diskreditace První republiky a jejího demokratického zřízení, které umožnilo šířit vliv komunistů neboli bolševiků. Zároveň je tak obhajováno a velebeno nově nastolené autoritativní zřízení, za kterého se k úloze řízení státu dostala nacionalistická pravice stavící na katolické tradici, která se postarala o rozpuštění této ultralevicové partaje.

Pokud budeme pročitat nejen agrární tiskoviny z období druhé republiky, několikrát narazíme na výše zmíněné slovní spojení “jinonárodní živel”. Z jakého důvodu je tento pojem užíván? K zodpovězení otázky je nutné znovu připomenout, jako tomu bylo ostatně učiněno již výše, další souvislosti. Po mnichovských událostech byla mnohonárodnostní republika okleštěna o velkou část území, avšak také přišla o téměř všechno obyvatelstvo, jež bylo považováno za jinonárodní, hlavně o české Němce. Tato etnická homogenizace byla novým autoritativním zřízením velebena a označována za jakési štěstí v neštěstí, konečně se

²⁹⁴ *Večer*, 1939, roč. 26, č. 36, s. 1.

²⁹⁵ *Venkov*, 1939, roč. 34, č. 52, s. 3.

²⁹⁶ Tamtéž.

přeci tzv. československý národ stal téměř nacionálně “čistým.“ Za poslední překážku v cestě za konečnou etnickou homogenizací byli považováni Židé – zbývající “jinonárodní živel“. Také nesmíme pominout v tiskovinách užívaný diskurs stylizující židovskou menšinu do nepřátel národa a více či méně patrného podprahového stavění stávajícího autoritativního teprve se etablujícího režimu do role obránce před “židovským nebezpečím“.

V rétorice druhorepublikové propagandy se tedy jednalo o argument, kterého bylo využíváno k legitimizaci antisemitského počínání a také k legitimizaci teprve se etablujícího druhorepublikového autoritativního režimu stavícího na katolické tradici. Za hlavní viníky a strůjce českého úpadku byli totiž označeni Židé, nerozlišovalo se, zda šlo o sionisty, židovské emigranty nebo tzv. české Židy.²⁹⁷ Vyčleňování Židů ze společnosti se stalo součástí oficiální politické linie. Pokud tedy druhorepublikový tisk podněcuje k antisemitismu, nečiní tak pouze z důvodů, které nám vytanou na mysli jako první. Jelikož je nenávist vůči Židům podporována ze strany státu a židovské “nebezpečí“ označené za jeden z důvodů krize, je užito antisemitismu jako legitimizujícího prvku stávajícího politického uspořádání. V tomto autoritativním režimu sehrála významnou roli žurnalistika. Bezprostředně po převzetí moci byla nastolena cenzura. Tisk se v nově nastalé situaci rychle zorientoval a začal podporovat statní antisemitskou politiku,²⁹⁸ která nesloužila pouze k podněcování nenávisti vůči Židům, ale také k ospravedlnění kroků politických špiček, a tím pádem k podpoření pocitu potřeby stávajícího politického uspořádání.

Nyní se vraťme k roli církve za druhé republiky, kterou bychom neměli vnímat černobíle. Církev v tomto dějinném období sehrála i pozitivní roli. Volání po znovu pokřesťanštění českého národa nelze označit za pouhou režimem vnucovanou autoritářskou doktrínu. Snaha o rechristianizaci byla rovněž živelnou odpovědí na tragickou dobu plnou nejistoty a strachu z ohrožení. Pozitivní roli katolická církev sehrála například při uspořádání důstojného pohřbu Karla Čapka, který se za druhé republiky stal terčem nevybíravé kritiky. Nutno zdůraznit, že katolická církev poslední rozloučení s Karlem Čapkem uspořádala v období, kdy bylo v kurzu distancování se od tohoto “hradního“ spisovatele. Pravdou také je, že církev byla jedinou institucí, která se nabídla pohřeb uspořádat. Žádná jiná instituce

²⁹⁷ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. yd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 103.

²⁹⁸ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004, 315 s. ISBN 80-7185-626-6. Strana 47.

pohřeb Karla Čapka pořádat nechtěla. Přípravy pohřbu se chopil výše zmíněný předseda Kulturní rady *Strany národní jednoty* – kanovník Bohumil Stašek.²⁹⁹

²⁹⁹ PUTNA, Martin C. a Martin BEDŘICH. Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945. Praha: Torst, 2010, 1390 s. ISBN 978-80-7215-391-6. Strana 330 – 331.

Situace na autonomním Slovensku

Touze po vybudování sice okleštěné zato však národně semknuté autoritativní Československé republiky se do cesty postavily autonomistické snahy Slovenska ztělesněné *Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou*. Heslo *“Republika malá - ale naše!”* na Slovensku nenašlo porozumění. Slováci, kteří jako národ od druhé poloviny 19. století značně vyspěli, již nechtěli být příslovečným druhým kolem u vozu Československé republiky. Ti umírnění požadovali decentralizaci moci či autonomii a ti radikálnější dokonce separaci obou národů. Princip, kterému vdechl život Masaryk s Benešem, máme na mysli čechoslovakismus, již v novém uspořádání Československa neměl mít místo a šel ke svému konci. Rána v podobě Mnichovské dohody neměla být jediná, liberálně demokratická Československa republika byla na dně svých sil, čehož hodlali využít právě slovenští nacionalisté.³⁰⁰

³⁰⁰ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 73.

Exkurz k počátkům moderního antisemitismu na Slovensku

Podobně jako nemůžeme mluvit o změně přístupu státní moci k Židům v českých zemích až po německé okupaci a ustavení Protektorátu Čechy a Morava, nelze státem podporovaný antisemitismus na Slovensku datovat až do období Slovenského štátu. Antisemitská politika zemských představitelů na Slovensku byla aplikována již od října 1938. Protižidovská politika se tedy začala projevovat simultánně s vyhlášením autonomie. Jedno z prvních proti Židům namířených propagandistických tažení můžeme pozorovat již za oslav pořádaných při vzniku autonomního Slovenska.³⁰¹ Antisemitská politika byla praktikována, jak již bylo řečeno výše, i přes fakt, že v tomto období dosud nebyla přijata platná protižidovská legislativa, nýbrž se teprve připravovala.³⁰² Nejlepším příkladem antisemitského počínání slovenské autonomní vlády je deportace Židů již v listopadu 1938 na Maďarskem zabírané území. Jedná se o první akt násilného počínání slovenské zemské vlády vůči židovské menšině na Slovensku.³⁰³ Deportace byla prezentována jako pouhá odplata za Vídeňskou arbitráž, jež byla slovenskou propagandou připsána židovskému obyvatelstvu, které bylo již od 19. století vnímáno jako nositel maďarizace a maďarského útlaku.³⁰⁴

Spojování židovského živlu s maďarským nebylo, na rozdíl od jiných prvků protižidovské propagandy, postaveno na nereálných základech. Podle prvního sčítání lidu v Československu v roce 1921 se 16,5% Židů přihlásilo k maďarské národnosti. Z celkového počtu 354 342 občanů židovské původu jich na Slovensku žilo 38%, tedy téměř polovina Židů na Slovensku se cítila spřízněna s maďarským národem, nikoliv československým, který v sobě zahrnoval větev slovenskou. Tento pocit sounáležitosti se Slováky nenáviděným sousedním národem vycházel např. ze skutečnosti, že většina Židů na Slovensku mluvila maďarským jazykem. Židé nemohli být považováni a rovněž sami sebe nemohli považovat za Čechoslováky z prostého důvodu. Většina z nich nesdílela jeden z nejdůležitějších národotvorných prvků, který v národu vytváří pocit sounáležitosti – nemluvili Slovensky. A pokud ano, byla slovenština židovským obyvatelstvem užívána pouze jako druhotný jazyk.³⁰⁵ Druhé sčítání lidu proběhlo na počátku 30. let, proto je pro náš nosnější, co se týče posuzování národnostního vývoje na území Slovenska a židovského pocitu sounáležitosti s tou kterou etnickou skupinou v období vyhlášení autonomie.

³⁰¹ KUBÁTOVÁ, Hana. *Nepokradeš!: nálady a postoje slovenské společnosti k židovské otázce, 1938-1945*. Praha: Academia, 2013. Historie. ISBN 978-80-200-2230-1. Strana 60.

³⁰² Tamtéž, s. 61.

³⁰³ Tamtéž, s. 60.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 55.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 57.

Dle posledního prvorepublikového sčítání beroucí v potaz také náboženské vyznání obyvatel bylo v Československu 356 830 obyvatel vyznávajících židovskou víru, z kterých na území Slovenska žilo 136 736 osob. V Čechách žilo 76 031 (1,07%), na Moravě a Slezsku 41 250 (1,16%) a na Podkarpatské Rusi 102 452 (14,14%) obyvatel židovského vyznání. Na Slovensku představovali 4,11% z celého počtu obyvatel. Hlásili se k následujícím národnostem – k české, slovenské (statisticky se uvádí československá národnost) se hlásilo 44 019 osob (32,19%), k německé 9 945 (7,27%) a židovské 65 385 (47,81%).³⁰⁶ Z celkového počtu 2658 obcí na Slovensku žili Židé v 1435 z těchto obcí. Přičemž největší nejlidnatější židovské komunity bychom našli v Bratislavě (cca 15 000 obyvatel židovského původu), Nitře (4 358 obyvatel židovského původu), Prešově (4 308 obyvatel židovského původu), Michalovciach (3 955 obyvatel židovského původu), Žilíně (2 917 obyvatel židovského původu), Topolčanech (2 459 obyvatel židovského původu), Trnavě (2 455 obyvatel židovského původu), Bardejově (2 441 obyvatel židovského původu), Hummenom (2 172 obyvatel židovského původu) a Trenčíně (1 619 obyvatel židovského původu).³⁰⁷ Z následujících údajů si můžeme udělat obrázek o snaze židovstva se asimilovat, a to částečně na úkor příslušnosti k židovskému národu. Roku 1921 se ještě celých 16,5 % Židů z Československa hlásilo k maďarské národnosti ale při dalším sčítání o 9 let později roku 1930 již jen 9%.³⁰⁸

Nenávist vůči Židům na Slovensku vyplývala mimo jiné také z přívětivého přístupu uherské šlechty vůči Židům v 18. a 19. století. Židé byli uherskou šlechtou využíváni jako političtí a ekonomičtí činitelé. Židé byli ve své službě šlechtě schopni přizpůsobit jak ekonomicky, národnostně, tak společensky, proto byli pro své pány nepostradatelní. Důležitost židovské menšiny a z té vyplývající její dominance ve slovenské ekonomice, průmyslu a svobodných povoláních můžeme opřít o statistické údaje. Roku 1930 se většina (60%) Židů podílela na rozvoji místní ekonomiky svým pracovním umístěním v obchodu a průmyslu.³⁰⁹

Na rozdíl od českých zemí měla židovská střední a nižší střední třída na Slovensku početnější zastoupení v nezemědělské ekonomice. Židé byli ještě více než v českých zemích vnímáni jako velkoobchodníci, obchodníci a průmyslníci, kteří dominovali místnímu

³⁰⁶ Naučný slovník aktualit. Praha: L. Mazáč, 1939, 2 sv. Strana 96.

³⁰⁷ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2. Strana 14.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 15.

³⁰⁹ KUBÁTOVÁ, Hana. Nepokradeš!: nálady a postoje slovenské spoločnosti k židovské otázce, 1938-1945. Praha: Academia, 2013. Historie. ISBN 978-80-200-2230-1. Strana 57.

hospodářství. Vysoké zastoupení Židů ve zmíněných odvětvích však musíme přičíst historickému vývoji počínaje středověkem. V období středověku se Židé, kterým nebylo povoleno vlastnit půdu, mohli živit pouze obchodní či finanční aktivitou.³¹⁰ Skutečnost, že na konci 30. let bylo součástí slovenské lékařské obce na 40% židovských lékařů, také posilovala nenávist vůči Židům. Dominance židovské menšiny v profesích považovaných za klíčové však také vyplývala z nedostatku vzdělaných Slováků a nedostatečně početné slovenské střední vrstvy.³¹¹

Nenávist k maďarskému národu byla hluboce zakořeněna a jeho spojení s židovstvem na Slovensku samotným Židům hodně uškodilo. Důležitost vymezení se vůči maďarskému živlu nejlépe dokládá to, jakým způsobem byl formován moderní slovenský národ. Cílem slovenských národotvorných snah bylo prosazení existence staronového národa, který na území Slovenska, alespoň dle jejich výkladu, pobýval vlastně už od pradávna. Tyto snahy prezentovat vlastní etnickou skupinu jako stovky let trvající národ se nijak nevymykaly obrozeneckým snahám jinde v Evropě. Jak pojednává Arnošt Gellner ve svém stěžejním díle *Národy a nacionalismus*,³¹² nositelé nacionalistické myšlenky obrody a kolektivity onoho národa – etnické skupiny - hlásají, že ožívují a brání staré lidové kultury. Ve skutečnosti tomu tak není, pod zástěrkou oživení a obrany vynalézají vlastní vysokou kulturu, která je pro danou etnickou skupinu společná.³¹³ Součástí této nově vytvořené vysoké kultury neměli být Maďaři, potažmo Židé. Naopak proces obrody probíhal na základě vymezení se vůči těmto etnickým skupinám, které se ve veřejném mínění vzájemně prolínaly.³¹⁴ Vymezení se vůči Maďarům bylo hlavním činitelem na cestě k, v pojetí obrozenců, znovu-identifikaci národa. Koncepce “my“ versus “oni“ se stala akcelerátorem obrozeneckých snah. Důležitým se stal prvek generalizace, kdy nenávist k maďarské šlechtě jako stavu přerostla v nenávist k maďarskému národu, kterému byly připisovány všechny negativní vlastnosti spatřované u maďarské šlechty. Židé nemohli být zařazeni do množiny “my,“ jelikož nesplňovali dvě nejdůležitější podmínky. Slováci je neztotožňovali se sebou samými, nepovažovali je za součást své etnické skupiny, naopak se vůči nim vymezovali. Další důležitá podmínka, která rovněž nebyla splněna, přímo souvisí s pojetím onoho kolektivního citění, jež záviselo na

³¹⁰ Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999, s. 293. ISBN 80-967753-3-2. Strana 16.

³¹¹ KUBÁTOVÁ, Hana. Nepokradeš!: nálady a postoje slovenské spoločnosti k židovské otázce, 1938-1945. Praha: Academia, 2013. Historie. ISBN 978-80-200-2230-1. Strana 58.

³¹² GELLNER, Ernest André. Národy a nacionalismus. Praha: J. Hříbal, 1993. ISBN 80-901381-1-X.

³¹³ Tamtéž, s. 66.

³¹⁴ KUBÁTOVÁ, Hana. Nepokradeš!: nálady a postoje slovenské spoločnosti k židovské otázce, 1938-1945. Praha: Academia, 2013. Historie. ISBN 978-80-200-2230-1. Strana 41.

schopnosti dorozumět se stejným jazykem, a nejen se dorozumět, ale tento jazyk chápat jako primární, nikoliv druhotný způsob komunikace.³¹⁵

Vznik moderního nacionalismu je jistě hlavní z příčin slovenské nenávisti vůči Maďarům a jak jsme si ukázali výše, také vůči Židům, kteří byli s maďarským živlem spojováni. Nicméně bychom se neměli omezovat na tak jednoduchý soud, jenž by měl postihnout celý vývoj, který vedl k událostem po vyhlášení autonomie a později v období válečného Slovenska. Proto zařaďme i další faktory, kterými byl ovlivněn vývoj vztahů mezi jednotlivými etnickými skupinami, jež se vzájemně překrývaly. Ve zkoumaném období bylo na Slovensku 167 židovských náboženských obcí, z kterých 107 bylo ortodoxních, 29 neologických a 31 náležel Status-quo-ante. Z celé židovské komunity na Slovensku se 75% Židů hlásilo k ortodoxní formě židovského vyznání. Obce neologické a obce Status-quo-ante byly spojeny ve Zväzu židovských náboženských obcí na Slovensku – Ješurun. Ortodoxní náboženské obce náležely do sdružení s názvem *Ústredná kancelária autonómnych ortodoxných židovských náboženských obcí*. Konfesní orientace měla na převážně rolnickém a konzervativní Slovensku dalekosáhlý význam. Antisemitismus vůči těmto komunitám mnohdy pramenil z křesťanské tradice vymezení se vůči Židům a pohledu na Židy jako na odsouzení hodnou část obyvatelstva, která se rodí s negativními rysy.³¹⁶

³¹⁵ Tamtéž, s. 42.

³¹⁶ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2. Strana 17.

Autonomistická politika HSĽS

V HSĽS se na přelomu 20. a 30. let začaly střetávat dva směry – umírněný a radikální. Umírněný reprezentoval Jozef Tiso, člen starší generace. Radikální byl reprezentovaný osobou Karola Sidora (1901 – 1953),³¹⁷ člena mladší generace HSĽS. Mladší generace demokracii nepovažovala za schopnou vyřešit problémy doby sužované hospodářskou krizí. Pro Slovensko postulovala decentralizaci s větší samostatností, nežli starší generace ľudáckého hnutí požadovala doposud. Mladé křídlo vypracovalo roku 1934 svůj vlastní návrh na autonomii Slovenska. Nový koncept počítal s přetvořením Československa ve volnou federaci, ve které by jak česká vláda, tak slovenská vláda samostatně podepisovaly mezinárodní smlouvy a navazovaly obchodní vztahy s cizinou.³¹⁸

Zmíněný návrh byl pro pražskou vládu samozřejmě nepřijatelný a vládními představiteli chápán jako ohrožení existence Československé republiky. Taková interpretace autonomních požadavků však nevyvolávala pochopení u mladé generace HSĽS, která se díky českému postoji jen dále utvrzovala v nevěře možného prosazení autonomie v demokratickém rámci. Stále zřetelněji se mladé křídlo ľudáků uchýlovalo k fašismu, který, dle jejich mínění, byl na rozdíl od demokracie schopen vyřešit československé, potažmo slovenské problémy. Vliv těchto myšlenek se projevil na stranickém sjezdu v Piešťanech v roce 1936. Heslem piešťanské rezoluce se stalo zvolání: *“Jeden národ, jedna strana, jeden vodca,”*³¹⁹ které samo o sobě svědčilo o mladoľudáckých fašistických ideálech na Slovensku inspirovaných Dolffussovým Rakouskem, Salazarovým Portugalskem, Frankovým Španělskem a v neposlední řadě Hitlerovým Německem. Křídlo mladých ľudáku vedené radikálem Alexandrem Machem zde prosadilo rezoluci vyzývající nejen k boji za autonomii slovenského národa, ale také brojící proti *“spolupráci s medzinárodnými reprezentantmi materialistickej ideológie a židobolševickej anarchie”*.³²⁰ Takto formulované prohlášení na jedné straně namířené vůči reprezentantům materialistické, jinými slovy marxistické ideologie, potažmo namířené vůči Židům, kteří jsou označeni za nositele ideologie bolševismu, na druhé straně vyzdvihující myšlenku čistě národního státu s jedním vůdcem, nemůžeme chápat jinak než

³¹⁷ Karol Sidor byl slovenským politikem a novinářem, představitelem umírněného klerikálního nacionalismu na Slovensku. Od května 1935 do prosince 1938 byl členem Národního shromáždění. Po založení Slovenského štátu se na krátkou dobu stal ministrem vnitra.

³¹⁸ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 140.

³¹⁹ Zvolání *“Jeden národ, jedna strana, jeden vodca.”* odkazovalo na nacistické heslo *“Jeden národ, jedna říše, jeden vůdce.”*

³²⁰ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 141.

jako jasný důkaz sympatií, které autoři prohlášení chovali k fašistickým režimům napříč Evropou, respektive režimu nacistickému. V textu užitá rétorika je důkazem touhy po vytvoření režimu, jenž by se vydal autoritativní či totalitární cestou. Režimu, kterému by vládla pevná ruka. Za jednu z největších hrozeb jsou v prohlášení označeni Židé. Ti byli již od 19. století vnímáni jako nositelé maďarizace a maďarského útlaku na Slovensku,³²¹ nyní jsou však také vykreslováni jako nositelé myšlenky marxismu a bolševismu, ideologií přirozeně nepřátelských v postavení k fašismu a nacismu.

Na sjezdu v Piešťanech, kde byly zformulovány dosud neslýchané požadavky, mladofudáci rovněž odmítli vstup HSĽS do vládního kabinetu premiéra Hodži. Vstup do vlády byl podmíněn garancí suverenity slovenského národa. Tento požadavek znamenal komplikace pro již započaté vyjednávání o jisté míře omezené autonomie mezi předsedou vlády Hodžou, prezidentem Benešem a umírněnými ľudáky. Beneš byl do tohoto okamžiku ochoten přistoupit na decentralizaci státní moci na Slovensku. Po sjezdu v Piešťanech vyjednávání zamrzla na mrtvém bodě.³²²

Nicméně dvacátý rok existence Československa byl v očích představitelů HSĽS rokem klíčovým. Heslo strany pro rok 1938 odpovídalo vytyčenému cíli – *“V novém roku do útoku!”* a výstižně vypovídalo o odhodlanosti stanovený cíl, jímž byla autonomie Slovenska, prosadit.³²³ Autonomie Slovenska, o kterou tamní politická reprezentace v čele s již v té době zesnulým Andrejem Hlinkou³²⁴ tak dlouho bojovala, byla umožněna pro Československo tragickými událostmi v září 1938. Dne 15. září britský premiér Neville Chamberlain projevil souhlas s Hitlerovým požadavkem na odstoupení československého území, ve kterém žilo převážně německé obyvatelstvo. Následně bylo Československo dne 19. září vyzváno Velkou Británií a Francií k odstoupení pohraničí ve prospěch Německé říše. Zprvu československá vláda požadavek odmítla s návrhem na zřízení mezinárodní arbitrážní komise, jež by svým verdiktem rozhodla o československo-německých sporech. Nicméně 21. září francouzská vláda přitlačila své protějšky v Československu ultimátem ke zdi. Pod hrozbou neposkytnutí vojenské podpory v případě vojenského napadení vláda souhlasila s územními požadavky Německa. Podvolení se německým postulátům nemohlo zůstat bez odezvy. Bezprostředně poté vypukly demonstrace, které měly za následek odstoupení vládního kabinetu Milana

³²¹ KUBÁTOVÁ, Hana. *Nepokradeš!: nálady a postoje slovenské společnosti k židovské otázce, 1938-1945*. Praha: Academia, 2013. Historie. ISBN 978-80-200-2230-1. Strana 55.

³²² RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 141.

³²³ KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. Praha: NLN, 1998. Dějiny států. ISBN 80-7106-267-7. Strana 208.

³²⁴ Zakladatel a hlavní představitel Slovenské ľudové strany Andrej Hlinka zemřel 16. srpna 1938.

Hodži a nastolení úřednické vlády generála Jana Syrového. 23. září došlo k další schůzce “mírotvorce“ Chamberlaina s Hitlerem. Během této schůzky Hitler neomaladě vznesl požadavky na odstoupení části československého území také Beckovu Polsku a horthyovskému Maďarsku. Situace se náhle obrátila, zdálo se, že po dalším požadavku už ani Velká Británie nemohla Československu doporučit německé požadavky přijmout. Vzhledem k tomu, že se alespoň zdánlivě schylovalo k válce, chtěla pražská vláda urovnat vztahy se Slovenskem a přistoupit na některé jeho požadavky.³²⁵

29. září došlo na schůzku Beneše s Tisem, při které Tiso předložil návrh na zřízení Ministerstva s plnou mocí pro správu Slovenska. Beneš souhlasil. Požadavky HSLS však nebyly uspokojeny. Skupina slovenských představitelů kolem Alexandra Macha a Ferdinanda Ďurčanského postupně opouštěla myšlenku setrvání ve společném státě s Čechy. Ve stejný den se sešla delegace HSLS s polským vyslancem Kazimierzem Papéem (1889 – 1979)³²⁶ a předestřela myšlenku vytvoření unie mezi Polskem a Slovenskem. Polsko na tuto nabídku však nereagovalo.³²⁷ Nicméně spojení s Polskem nepřipadalo příliš v úvahu, jedním z hlavních důvodů bylo, že si tento scénář nepřál nejsilnější hráč ve střední Evropě – nacistické Německo. K možnosti federace utvořené spojením Polska a Slovenska se později 7. října 1938, až po žilinských událostech z 6. října 1938, vyjádřil vedoucí politického oddělení zahraniční kanceláře nacistického Německa Ernst Woermann (1888 – 1979)³²⁸ ve svém referátu pro Adolfa Hitlera, kde jednoznačně nedoporučuje tento scénář. Zájem Třetí říše na potenciálním spojení Slovenska s Polskem označuje pro Německo ještě nevýhodnější, nežli by bylo možné spojení Slovenska s Maďarskem, o které usilovala maďarská strana. Orientaci na Polsko, jež již zaznamenalo prostorový a mocenský nárůst - díky zisku území Těšínska - označuje jako pro říši naprosto nevýhodný a znamenající problémy pro německé hospodářské

³²⁵ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 153.

³²⁶ Kazimierz Papée byl polským diplomatem. V roce 1932 se stal Polským vysokým komisařem pro Gdaňsk, kde zastával roli diplomata reprezentujícího zájmy Polska v období, kdy Gdaňsk a jeho okolí nepatřilo ani Německu, ani Polsku. V roce 1938 převzal funkci diplomata v Praze. Od roku 1939 do 1958 zastával roli polského ambasadora pro papežský stolec ve Vatikánu.

³²⁷ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 154.

³²⁸ Ernst Woerman vystudoval právnickou fakultu na univerzitě v Heidelbergu, poté narukoval do německé armády a bojoval v první světové válce. Po demobilizaci pracoval od roku 1919 na ministerstvu zahraničí. V roce 1920 byl součástí německé delegace na mírové konferenci v Paříži. Následně pracoval na německé ambasádě v Paříži, Vídni a Londýně. V roce 1937 se stal členem NSDAP. Po nahrazení Ernsta von Weizsäckera ve funkci ministra zahraničí Joachimem von Ribbentropem byl Woerman jmenován vedoucím politického oddělení zahraniční kanceláře. Od roku 1943 sloužil jako německý ambasador v Japonskem okupované Číně. Po válce byl souzen před americkým vojenským tribunálem a v roce 1949 byl odsouzen na 7 let vězení. Byl propuštěn předčasně, a to již v roce 1951.

aspirace směřované na jihovýchod Evropy. Závěrem jeho referátu pro říšského Vůdce se přiklání k jedné ze dvou možností, kterými jsou buď samostatné Slovensko, nebo česko-slovenské řešení tohoto problému. Obě dvě varianty považuje za výhodné za předpokladu, že se Slovensko či česko-slovenské soustátí budou orientovat na Německo. K dosažení cíle doporučuje volat po slovenském právu na sebeurčení, které by mělo postačit nejen k legalizaci slovenského požadavku na autonomii vůči Československu v rámci světového mínění, ale také k odmítnutí polských a maďarských požadavků na připojení Slovenska. Tyto požadavky totiž právu na sebeurčení jednoznačně odporovaly.³²⁹

Dalším snahy o navázání zahraničních styků, které by zajistily budoucí existenci autonomního Slovenska pod vládou HSLS, zaznamenáváme v průběhu září 1938 mezi zástupci HSLS a německou Třetí říší, a to prostřednictvím jejích zahraničních představitelů. K jednomu z prvních kontaktů, který měl zaručit podporu představitelů HSLS v otázce sudetoněmeckého problému, se odhodlala německá strana a mělo k němu dojít 20. září 1938. Ke zjištění situace, co se týče možné podpory od Slovenské HSLS, byl pověřen poslanec SdP Ernst Kundt (1897 – 1947),³³⁰ který měl navázat kontakt s představiteli strany v Praze. Úkol, kterým byl pověřen, spočíval v podnícení HSLS k radikálnějšímu formulování požadavku na autonomii Slovenska. Sám Kundt byl v této věci skeptický, domníval se, že hlavní osoba radikálnějšího křídla autonomistického hnutí – Karol Sidor je momentálně bez většího vlivu, a tudíž si Slovensko uchová úzké spojení s centrální vládou v Praze.³³¹

S další iniciativou, co se týče vyjednávání s HSLS, přišel velvyslanec německého konzulátu v Bratislavě Andor Hencke (1895 – 1984),³³² který již 22. září 1938 šifrovaně

³²⁹ NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. Slovensko-německé vztahy 1938-1941 v dokumentech. 1, Od Mníchova k vojne proti ZSSR = Slowakisch-deutsche Beziehungen 1939-1941 in Dokumenten. 1, Von München bis zum Krieg gegen die UdSSR. ISBN 978-80-89046-61-4. Strana 129 – 133.

³³⁰ Ernst Kundt byl československým politikem německé národnosti a meziválečným poslancem Národního shromáždění za Sudetoněmeckou stranu. V parlamentních volbách v roce 1935 získal křeslo poslance Národního shromáždění. Působil jako předseda poslaneckého klubu SdP a řadil se mezi nejbližší Henleinovy spolupracovníky. Za druhé světové války zastával funkci významného funkcionáře NSDAP, z pozice, které organizoval holocaust na území Polska. Po válce byl československými úřady souzen a odsouzen k trestu smrti oběšením, který byl vykonán v Pankrácké věznici.

³³¹ NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. Slovensko-německé vztahy 1938-1941 v dokumentech. 1, Od Mníchova k vojne proti ZSSR = Slowakisch-deutsche Beziehungen 1939-1941 in Dokumenten. 1, Von München bis zum Krieg gegen die UdSSR. ISBN 978-80-89046-61-4. Strana 129 - 133

³³² Andor Hencke byl německým diplomatem v období Výmarské republiky a posléze v Třetí říši. Od roku 1922 vykonával funkci osobního tajemníka německého velvyslance v Moskvě, v této funkci setrval až do roku 1928, kdy velvyslanec, pro kterého pracoval, zemřel. Mezi lety 1933 až 1935 zastával funkci konzula v Kyjevě. Roku 1936 se přesunul do Prahy, kde se chopil stejné funkce jako té, kterou byl pověřen v Kyjevě. V roce 1935 se stal členem NSDAP. Od roku 1939 zastával funkci zástupce ministerstva zahraničí u říšského protektora pro Čechy a Moravu.

telegrafoval do Berlína o svých možnostech do jisté míry ovlivnit slovenskou HSLS k formulování požadavků, které by odpovídaly zájmu Třetí říše na rozbití Československa. Za prospěšné v této problematice považuje udělení vágního nezávazného příslibu o možnosti autonomie pod německou ochranou, který by Slováky podnítl k radikálním požadavkům vůči centrálnímu aparátu v Praze. Na tento dotaz bylo z Berlína odpovězeno negativně. Odpověď formuloval legační rada Kurt Heinburg.³³³ Ve svém telegramu zamítl možnou podporu bratislavské politiky se slovy, že se takové jednání momentálně nedoporučuje. Podotkl, že kdyby přeci jen mělo k podpoře slovenské politiky z Bratislavy dojít, je potřebný pokyn z Godesbergu.³³⁴

O dalším postoji německé Třetí říše vůči slovenské otázce nás v tajně šifrovaném telegramu z 9. 10. 1939, adresovanému německému konzulovi na Slovensku Ernstu von Druffelovi (1887 – 1961)³³⁵ informuje již zmíněný Ernst Woermann. Německo má postupovat v Adolfem Hitlerem schváleném a již rozběhlém scénáři. Německo tedy podporuje právo Slovenska na sebeurčení a vyjadřuje podporu představitelům HSLS a Žilinské dohodě. Avšak to je vše, co Německo podnikne, další aktivitu od Německa vzhledem ke slovenské otázce nelze očekávat.³³⁶

³³³ Kurt Heinburg působil jako legační rada německého ministerstva zahraničí. Údaje o datu narození a úmrtí nebyly dohledány.

³³⁴ NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch. 1, Od Mníchova k vojne proti ZSSR = Slowakisch-deutsche Beziehungen 1939-1941 in Dokumenten. 1, Von München bis zum Krieg gegen die UdSSR. ISBN 978-80-89046-61-4. Strana 123 – 124.

³³⁵ Ernst von Druffel byl německým konsulem na Slovensku, a to v letech 1932 – 1939.

³³⁶ NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch. 1, Od Mníchova k vojne proti ZSSR = Slowakisch-deutsche Beziehungen 1939-1941 in Dokumenten. 1, Von München bis zum Krieg gegen die UdSSR. ISBN 978-80-89046-61-4. Strana 134 – 135.

Turbulentní období po Mnichovské dohodě – situace na Slovensku

Mnichovská dohoda z 30. září znamenala další oslabení pozic pražské vlády při vyjednávání o otázce Slovenska.³³⁷ I přesto, že ustanovení Mnichovské dohody neznamena ztrátu jakékoliv části slovenského území, v nadcházejícím časovém horizontu mohla být precedencem a v podstatě dvojitou hrozbou pro Slovensko. Princip etnicity, který Mnichovská dohoda vyzdvihla, mohl vyústit také ve ztrátu slovenského území. Text Mnichovské dohody totiž nabádal k řešení maďarských územních požadavků ve stejném duchu.³³⁸ HSLS však možné ohrožení ze strany Maďarska na základě ujednání Mnichovské dohody nebrala v potaz, oslabení pražské vlády využila za účelem prosazení autonomie Slovenska. 4. října byl československou vládou schválen požadavek na zřízení ministerstva s plnou mocí pro správu Slovenska, načež úřednická vláda Jana Syrového podala demisi. Obratem byla prezidentem Benešem jmenována nová vláda, v čele které opět stál generál Syrový. Jmenování druhé vlády Jana Syrového 5. října bylo posledním aktem Beneše jako prezidenta před jeho odstoupením z funkce téhož dne. 6. října došlo k jednání v Žilině, kde HSLS s podporou ostatních slovenských stran schválila dokument požadující na pražské vládě právo na sebeurčení slovenského národa. HSLS prostřednictvím dokumentu označovaného jako Žilinská dohoda postulovala následující: *“Vládná a výkonná moc na Slovensku sa má okamžite odovzdať do rúk slovenskej vlády, ...”*³³⁹ V praxi to znamenalo, že byla na slovenskou vládu přenesena vládní a výkonná moc v resortech vnitra, spravedlnosti, financí, zdravotnictví, dopravy, hospodářství, sociálních věcí, školství a osvěty. Dokument vstoupil v platnost okamžitě a platil až do novely ústavy Československa.³⁴⁰

Zároveň byl také vydán Žilinský manifest určený slovenskému lidu, v jehož úvodní pasáži nalezneme tuto větu: *“Chceme slobodne podľa vlastnej vole určiť svoj budúci život v plnom rozsahu, v to počítajúc aj štátnu ústrojnosť v priateľskom spoložití so všetkými okolitými národmi a prispieť k usporiadaniu pomerov v strednej Európe v kresťanskom duchu.”*³⁴¹ Po přečtení celého prohlášení si nelze nevšimnout, že manifest neobsahuje ani

³³⁷ WARD, James Mace. Jozef Tiso: kněz, politik, kolaborant. Přeložil Zdeněk HUML. V Praze: Slovart, 2018. ISBN 978-80-7391-875-0. Strana 10.

³³⁸ KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. Praha: NLN, 1998. Dějiny států. ISBN 80-7106-267-7. Strana 208.

³³⁹ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 156.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 156 – 157.

³⁴¹ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2005, 1 sv. ISBN 80-246-1027-2. Strana 270.

zmínku o Československu,³⁴² které jako by bylo pro aktéry slovenských autonomistických snah odsouzeno k záhubě. Jako kdyby Československou republiku považovali za pouhý artefakt méně slavné slovenské minulosti. Naopak je zde pochopitelně skloňováno Slovensko jako ústřední pojem dokumentu požadujícího autonomii. Tento manifest nijak nezakrývá fašistické tendence těch, kteří ho formulovali. Následující část manifestu je toho přímým důkazem: *“Vytrváme po boku národov, bojujúcich proti marxisticko-židovskej ideológii rozvratu a násilia.”*³⁴³ Antižidovská rétorika figurující v tak důležitém textu, který oznamoval vyhlášení autonomie slovenského národa, nás nemůže nechat na pochybách o tom, jak se bude profilovat politika státu, který se v oné době sám zasloužil o své sebeurčení.

K Žilinské dohodě se 7. října vyjádřil vysoce postavený německý diplomat - již zmíněný Ernst Woermann - ve své zprávě pro říšského Vůdce. Kladné vyřešení požadavku na autonomii, které přinesla Žilinská dohoda, hodnotil se značným uspokojením. V zásadě novou konstelaci Československa vnímal jako uspořádání po vzoru Rakouska – Uherska. Řešení pokládal jako dočasně uspokojivé a pro německé velmocenské ambice příznivé. Budoucí Česko-Slovensko se dle jeho názoru bude orientovat právě na Německo a to by svůj vliv mělo uplatňovat prostřednictvím vlády v Praze. Tím by se předešlo tomu, aby bylo osamocené Slovensko vystaveno nárokům Polska a Maďarska. Navíc by byla stále otevřena možnost naprostého odtržení Slovenska od Československa.³⁴⁴ Zájem Třetí říše na slovenské autonomii byl tedy patrný. Slovensko figurovalo v plánech Adolfa Hitlera na podmanění si střední Evropy.

Velkou výpovědní hodnotu má tajně šifrovaný telegram německého konzula na Slovensku Druffela z 11. října 1938 adresovaný Zahraničnímu úřadu v Berlíně. Druffel zde popisuje svou návštěvu u ministerského předsedy Josefa Tisa. Audienci hodnotí velice kladně, přičemž zmiňuje, že se mu Tiso svěřil o své touze po přátelských vztazích s Německem a rovněž touze po německé pomoci. Druffel se mimo jiné zmínil o zákazu německého tisku na území Slovenska, který dle něj brání ve slovenském poznání, že Žilinská dohoda je v Německu přijímána kladně. Načež Tiso přislíbil povolení šíření německých tiskovin na

³⁴² RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 157.

³⁴³ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2005, 1 sv. ISBN 80-246-1027-2. Strana 270.

³⁴⁴ NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch. 1, Od Mníchova k vojne proti ZSSR = Slowakisch-deutsche Beziehungen 1939-1941 in Dokumenten. 1, Von München bis zum Krieg gegen die UdSSR. ISBN 978-80-89046-61-4. Strana 132.

území Slovenska. Rozhovor, který posloužil k navázání kontaktu obou stran a proběhl v přátelském duchu.³⁴⁵

Bezprostředně po událostech v Žilině byla etapa neúředních styků mezi vládou v Bratislavě a představiteli v Berlíně uzavřena, jelikož již byly navázány styky na oficiální úrovni, a to prostřednictvím setkání německého konzula na Slovensku Druffela s Josefem Tisem. Za klíčovou také jistě můžeme označit státnickou návštěvu ministra Ďurčanského v Německu.³⁴⁶

³⁴⁵ Tamtéž, s. 138- 139.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 142 – 143.

Konec liberálně-pluralistické demokracie na Slovensku

Následujícími kroky slovenských autonomistů započalo neskrývané negování československého ústavního řádu. Ludáci se nezdržovali čekáním na ústavní potvrzení svého požadavku na autonomii.³⁴⁷ Započalo období omezování občanské svobody jak majoritního slovenského obyvatelstva, tak židovské minority. V den vydání Žilinské dohody a Žilinského manifestu, tedy 6. října, byl Jozef Tiso jmenován ministrem pro správu Slovenska. Den na to byli do funkce dosazeni další čtyři ministři, jednalo se o Ferdinanda Ďurčanského, Matúše Černáka (oba HSĽS), Pavla Teplanského a Jána Lichnera (oba za agrárníky). Ihned po utvoření první slovenské autonomní vlády začalo pod taktovkou HSĽS probíhat slučování politických stran do jedné s monopolem moci. Slučování probíhalo pod hrozbou totální likvidace politických protivníků, nejednalo se o činnost dobrovolnou. Prakticky však HSĽS likvidovala své politické protihráče, a to jejich pohlcením. Takto zanikl největší ľudácký protivník – slovenská strana agrární, přičemž všichni představitelé agrárníků vstoupili do HSĽS, jediný, kdo odmítl, byl Milan Hodža.³⁴⁸ Tímto způsobem zanikly také další strany – jako slovenští lidáci, živnostníci, fašisté, národní socialisté nebo Národní sjednocení.³⁴⁹ Některým stranám byla paralelně s nastolením autonomie zastavena činnost – jako např. KSČ. Později byla tato strana zakázána. Stejný osud potkal také sociální demokracii, a to i přesto, že její nové vedené bylo ochotné přejít do tábora autonomistů. Nicméně zakázána byla také *Slovenská národná strana*, která byla od počátku proti společnému státu Čechů a Slováků a po dobu své existence prosazovala autonomii Slovenska. V říjnových dnech již ale nebyl boj za autonomii tím hlavním – HSĽS v tomto boji zvítězila. Ludáci požadovali naprostou poslušnost všech politických protivníků, proto byla Slovenská národná strana odmítající sjednocení okamžitě zakázána. V prosinci téhož roku došlo k opětovnému povolení Slovenské národné strany, avšak její existence neměla dlouhého trvání, jelikož splynula s HSĽS.³⁵⁰ Likvidaci se nevyhnuly ani strany židovské orientace. Mezi ty v oné době nejpoblábnější řadíme již zmíněnou *Židovskou stranu* či *Sjednotenu socialisticko-sionisticku strana robotnicku*. Zástupci HSĽS považovali zrušení parlamentní demokracie spojené se zákazem ostatních politických stran a nuceným sjednocováním za nutné, také protože ve vztahu k pražské vládě potřebovali deklarovat, že jednají ve jménu jednotného Slovenska. Dalším

³⁴⁷ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 157.

³⁴⁸ ROKOSKÝ, Jaroslav. Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-7429-067-1. Strana 333.

³⁴⁹ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 158.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 158

důvodem byla obava, že by existence konkurenčních stran znamenala nezpochybnitelnou opozici vůči režimu.³⁵¹

Nově utvořený autonomistický režim se pod taktovkou HSĽS rychle přetvořil z původně liberálně pluralistické demokracie na režim jedné strany s jednotnou představou o politickém, kulturním a duchovním směřování Slovenska. Od prvních okamžiků vytvoření autonomního Slovenska absentovaly prvky, kterými se vyznačoval předešlý demokratický režim. Máme na mysli toleranci k politické opozici, hledání konsensu, diskusi či rovnocenné zacházení s menšinami.³⁵² Autonomie Slovenska je překryta dalšími dvěma rovinami, skrz které nový režim ventiloval své neúspěchy a odpoutával od svých politických blamáží pozornost. Mezi tyto dvě roviny zahrnujeme antisemitismus a potírání české menšiny na Slovensku.³⁵³ Česká menšina, která hojně pracovala na slovenském území, byla vyháněna. Heslem *“Von s Čechmi!”* představitelé HSĽS ostentativně projevovali nenávisť vůči českému protějšku, se kterým po dvě desetiletí spolupracovali ve společné republice. Dle statistik bylo slovenské území nuceno opustit na 130 000 Čechů. Projevům antičešství se nevyhnuli ani čeští vojáci chránící slovenské hraniční pásmo před maďarským vpádem. Situace zde byla mnohem nepřívětivější než na Podkarpatské Rusi, kde čeští zaměstnanci mohli zůstat a dále vykonávat svá zaměstnání.³⁵⁴

Období počínaje autonomií a samostatným slovenským státem konče chápeme jako klíčové pro pozdější počínání vlády Slovenského štátu. I přesto, že nedošlo k přijetí legislativy namířené doslovně proti Židům, byly vydány restriktce, které omezovaly aktivity této menšiny. Řešení tzv. židovské otázky na Slovensku bylo započato již v období autonomie, které pojmáme jako předstupeň útlaku, jemuž byli Židé vystaveni po vyhlášení Slovenského štátu.³⁵⁵ Otázka židovského *“problému”* byla jedním z řudáků nejvíce zmiňovaným tématem již od vyhlášení autonomie. Nesmíme zapomenout na zmíněný manifest slovenského národa z Žiliny, kde je psáno *“Vytrváme po boku národov, bojujících proti marxisticko-židovskej ideológii rozvratu a násilia.”*³⁵⁶ Ministr Ďurčanský dokonce na jednání s Hermanem Göringem, která proběhla již v polovině října a bez souhlasu pražské

³⁵¹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2. Strana 165.

³⁵² Tamtéž, s. 7.

³⁵³ Tamtéž, s. 8.

³⁵⁴ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 14.

³⁵⁵ KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragedie*. Bratislava: Archa, 1991. ISBN 80-7115-015-0. Strana 135.

³⁵⁶ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2005, 1 sv. ISBN 80-246-1027-2. Strana 270.

vlády,³⁵⁷ vyřkl, že: *“Židovský problém se vyrieši podobne jako v Nemecku.”*³⁵⁸ Rovněž denní tisk zařazoval téma židovské menšiny do svých článků velmi frekventovaně.

Podobně jako v českých zemích i na Slovensku vznikl již na přelomu listopadu a prosince režim jedné politické strany HSĽS – SSNJ (*Hlinkova slovenská ľudová strana – Strana slovenskej národnej jednoty*). Kromě této strany byly povoleny pouze politické strany německé a maďarské menšiny – *Deutsche Partei in der Slowakei* a *Szlovenszkói Magyar Párt*. Ke schválení *Deutsche partai in der Slowakei* došlo 10. října, načež byly vráceny i všechny na základě vládního nařízení zabavené materiály strany. Ze strany slovenské vlády byl také uznán sociálně-nacionalistický princip a schválení, o které se postaral ministr Ďurčanský, bylo oznámeno veřejnou cestou pomocí rozhlasu.³⁵⁹

Došlo také na snahy vytvoření strany české menšiny, kterou se snažil prosadit Rudolf Beran ale neúspěšně. Návrhy na její zřízení byly odmítnuty s odůvodněním, že v případě Čechů se nejedná o původní obyvatelstvo Slovenska.³⁶⁰ Antidemokratické zásahy nepostihly pouze politické strany. Glajchšaltaci se nevyhnuly ani samosprávné orgány, sportovní, společenské a odborové organizace a tisk. Regulace postihla volby do snemu Slovenskej krajiny.³⁶¹ Postižena byla novými nařízeními také židovská minorita, která byla mimo jiné obviňována ze sympatizování s ideologií nově nastolenému režimu přirozené nepřátelskou - bolševismem. Vůči takovým nařčením a z nich pramenící nenávisti k Židům se ohradila již zmíněná Židovská strana v dopise odkazujícím mimo jiné na loajalitu židovstva ke slovenské vládě. *“Židovstvo na Slovensku stojace pevne na základoch náboženství a národnosti a takto na základoch měštianského svetového názoru trpí pod skrivodlivými generalizujúcimi výčitkami, že má niečo spoločného so svetovým názorom bolševickým jemu úplne cudzím.”*³⁶²

³⁵⁷ FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 48.

³⁵⁸ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2. Strana 136.

³⁵⁹ NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch. 1, Od Mníchova k vojne proti ZSSR = Slowakisch-deutsche Beziehungen 1939-1941 in Dokumenten. 1, Von München bis zum Krieg gegen die UdSSR. ISBN 978-80-89046-61-4. Strana 146 – 147

³⁶⁰ Tamtéž.

³⁶¹ Tamtéž.

³⁶² NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty. ISBN 80-968620-5-7. Strana 31.

K okleštění práv nejen židovské komunity bylo využito také nařízení přijatých v těžkém předmnichovském období. Tato nařízení přijatá z důvodu ochrany státu byla účelově použita k omezení osobní svobody a politických práv občanů Slovenska, tedy také Židů.³⁶³

Mezi další důsledek Žilinské dohody, znamenající vznik autonomní slovenské vlády, můžeme zařadit dualismus vzniknuvší mezi kompetencemi ministerstva vnitra Slovenské krajiny a krajinským úřadem. Představitelé HSLS započali novou epochu slovenské politiky velkou čistkou v krajinském úřadě. Novým prezidentem tohoto orgánu byl namísto Jozefa Országha (1883 – 1949)³⁶⁴ jmenován Julián Šimek (1886 – 1956)³⁶⁵ – starý člen ľudácké strany. Došlo k rozpuštění zastupitelstva krajinského úřadu, které bylo následováno rozpuštěním zastupitelských orgánů na obecní a okresní úrovni.³⁶⁶ Souběžně začaly po celém Slovensku vznikat národní výbory (NV), fungující jako samozvané komitety ľudácké moci. Jejich existence znamenala velký nátlak na místní úřady. V některých částech země došla situace tak daleko, že národní výbory začaly vyhánět Židy a Čechy ze Slovenska. Mnohdy bylo k těmto a podobným protičeským či protižidovským praktikám využíváno Hlinkových gard, které se prakticky staly exekutivním nástrojem národních výborů. Počínání Hlinkových gard na mnoha místech vyprovokovalo pogromistické nálady vůči českému a židovskému obyvatelstvu. Národní výbory byly později zastřešeny *Ústredným výborem*, který měl za úkol usměrnit jejich činnost a zamezit samolibému jednání představitelů jednotlivých národních výborů.³⁶⁷

Typickým příkladem situace na Slovensku je dění probíhající 16. 10. 1938 v Katolíckom dome ve městě Topolčany. V onu říjnovou neděli probíhala okresní porada, kterou svým referátem započal okresní poslanec Teodor Turček (1898 – 1964).³⁶⁸ Součástí jeho výstupu o tehdejší politické situaci bylo také prohlášení, že od 6. 10. 1938 existuje na

³⁶³ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 158.

³⁶⁴ Jozef Országh byl vysokým představitelem státní správy v Československu. Zapojil se do budování státního a samosprávného aparátu na Slovensku. V letech 1929 až 1938 byl prezidentem zemské správy na Slovensku. Po rozbití republiky spolupracoval s občanským odbojem. V roce 1991 mu byl udělen Řád Tomáše Garrigue Masaryka II. třídy in memoriam.

³⁶⁵ Julián Šimek byl členem Slovenské ľudové strany později přejmenované na Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu.

³⁶⁶ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 159.

³⁶⁷ Tamtéž.

³⁶⁸ Teodor Turček byl meziválečným poslancem Národního shromáždění za Autonomistický blok, jehož vznik podnítila Hlinkova slovenská ľudová strana. Mandát v Národním shromáždění obdržel v roce 1935. Členem této ústavodárné instituce byl až do zrušení parlamentu v roce 1939. V prosinci roku 1938 kandidoval a byl zvolen do Sněmu Slovenskej krajiny.

Slovensku již jen jedna politická strana,³⁶⁹ tedy *Hlinkova slovenská ľudová strana – Strana slovenskej národnej jednoty*. Na jeho řeč navázal okresní tajemník Štefan Streicher, který lamentoval nad tím, že aktuální složení okresního zastupitelstva neodpovídá výsledku posledních voleb, do kterých dle jeho slov zasáhla předešlá vláda. Ve své řeči prohlásil, že *‘s komunistami, židmi a marxistami nebudeme viac zasedat’*. Z tohoto důvodu požadoval zřízení okresního národního výboru, *‘ktorý by predstavoval jednotnú vôľu Slovákov, čistých od marxisticko-židovského zataženia.’* Tato řeč byla přítomnými zasedajícími přijata pozitivně, načež došlo k usnesení počítajícím s vytvořením národního výboru, který se měl stát orgánem nahrazujícím okresní zastupitelstvo.³⁷⁰ Ambice nahradit okresní zastupitelstvo dokazoval i počet členů zasedajících v národním výboru, který měl být roven počtu členů okresního zastupitelstva.³⁷¹ Spojování židovského živlu s marxistickým a komunistickým učením bylo pro představitele HSĽS a její příznivce typické. Zástupci HSĽS účelové podporovali tvrzení, že Židé volí zásadně levicové strany. Taktika *‘co Žid to levičák’* HSĽS nesla ovoce. HSĽS s touto kartou operovala systematicky a velice obratně. Její pomocí dokázala získat na svou stranu sociálně nedostatečně zabezpečenou střední vrstvu. Příslušníci této sociální skupiny velice často považovali za příčinu svých finančních problémů židovskou konkurenci. Právě proto byla do programu HSĽS také zařazena kritika liberalistického kapitalismu, prostřednictvím kterého Židé získali silnou pozici nejen v hospodářském, ale i veřejném životě. Nicméně HSĽS dokázala využít také stále přítomný náboženský antisemitismus, v tomto počínání se prezentovala jako obránce Slováků před náboženskými nepřáteli.³⁷²

V antidemokratických krocích v podobě čistek v krajinském úřadě a budování ľudákům loajálních národních výborů bylo pokračováno nařízením z 19. 10. 1938, které bylo adresováno všem okresním úřadům na Slovensku. Tato direktiva vydaná Krajinským úřadem v Bratislavě umožnila rozpustit k nové vládě neloajální místní samosprávné orgány a nahradit je vládním komisařem. Direktiva obsahuje návod, jakým se mají místní okresní úřady řídit. Nutno podotknout, že formulace důvodů, které měly být shledány jako dostačující k nahrazení obecní správy vládním komisařem, je značně vágní. K povolání vládního komisaře má být přistoupeno v případě, že by *‘doterajšie sosskupenie obecnej správy neposkytovalo dostatočnú*

³⁶⁹ Reálně svou činnost stále vykonávaly i ostatní politické strany. Systém jedné vládní strany se plně ukotvil až na přelomu listopadu a prosince.

³⁷⁰ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty. ISBN 80-968620-5-7. Strana 32.

³⁷¹ Tamtéž, s. 33

³⁷² KAMENEC, Ivan. Po stopách tragedie. Bratislava: Archa, 1991. ISBN 80-7115-015-0. Strana 17.

záruku rýchleho konzolidovania pomerov alebo kde na čele obce je starosta, za dnešních časov tam sa nehodiaci,“ součástí pravomocí vládního komisaře je také zřídit dle svého vlastního uvážení poradní komisi.³⁷³ V praxi to umožňovalo značnou rozhodovací volnost ľudákům loajálních politiků na obecní úrovni, kteří se sami stali rozhodujícími činiteli při obecní přestavbě politického života po tzv. vítězném 6. říjnu 1938.

Přiložen je také jeden vzorový dokument, kterého mělo být užito k ulehčení práce spojené se jmenováním vládních komisařů. Plat vládních komisařů měl být stanoven dle výše platu propuštěného starosty obce. V textu nechybí také důrazné upozornění k využití direktivy jen a pouze v případech uvedených v citaci výše. Tento dokument byl podepsán nejvyšším představitelem Krajského úřadu v Bratislavě – jeho prezidentem.³⁷⁴

O uvedení této direktivy do praxe nás informuje počínání ľudáků z Turčianských Teplíc,³⁷⁵ kteří svým dopisem z 28. 10. 2018 adresovaným prezídiu krajského úřadu v Bratislavě požadovali rozpuštění obecního zastupitelstva. Argumenty, které měly posloužit k rozpuštění zastupitelstva, nás nemohou nechat na pochybách o tom, jak revoluční dobou Slovensko procházelo. Představitelé HSLŠ za Turčianské Teplice v dopise obviňují ostatní politické konkurenty ze spiknutí, jmenovitě se ho měly účastnit konkurenční politické strany: *“československí demokrati, národní socialisti, argaláši, živnostníci, národnári a hlavně Židia.*“³⁷⁶ Důsledkem, dle členů HSLŠ, nekalého jednání bylo, že HSLŠ získala pouze 5 mandátů *“a protivníci so Židmi 10 mandátov, dôsledku čoho nebol z našej strany zvolený starosta, vzdor tomu, že předtím sme mali starostu z našej strany.*“ Autoři dopisu také hovoří o *“špinavé agitaci*“ výše zmíněných stran. Výsledkem voleb mělo být zvolení, *“takých ľudí, ktorí nemajú vôbec žiadny záujem v prospěch obce.*“ Součástí výzvy k rozpuštění zastupitelstva je také doporučení, kdo by měl být jmenován vládním komisařem Turčianských Teplíc.³⁷⁷

Situace nebyla dramatická pouze v politickém dění v rámci nižších pater politiky, myslíme okresní a krajskou úroveň, kde docházelo k vládou organizovanému, ale do velké míry živelnému nahrazování místních veřejně činných funkcionářů. Dramatičnost situace na

³⁷³ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty. ISBN 80-968620-5-7. Strana 34.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 35.

³⁷⁵ Dříve Štubnianské Teplice.

³⁷⁶ Židovskými stranami s nejpočetnější voličskou základnou mezi Židy byly – Židovská strana a Sjedenocaná socialisticko sionistická strana robornická.

³⁷⁷ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty. ISBN 80-968620-5-7. Strana 35 – 36.

Slovensku nám ve svém dopisu z 18. října adresovanému náčelníkovi *Pohotovostní skupiny Dresden SS-Oberfuhrerovi Jostovi* popisuje německý agent Stahlecker, který informuje o své činnosti spočívající v tajném navazování kontaktů s Němci na Slovensku a radikálnějším křídlem HSĽS okolo Karla Sidora. Jednalo se o revoluční dobu, a jak je známo revoluce mnohdy požívá své vlastní děti. Jeho kontakty s těmito kruhy pokročily tak daleko, že došlo na otázky, jak by se měli radikálněji naladěni příslušníci HSĽS zachovat v případě, že by převzali vládu.³⁷⁸

O spolupráci s Německem, které bylo v kruhu vládních představitelů Slovenska vnímáno jako vzor, vypovídá to, že na konci října 1938 slovenská vláda požádala o vyslání odborníka na židovskou problematiku, který by byl při řešení židovské otázky na Slovensku nápomocen slovenským orgánům.³⁷⁹ Tato žádost byla skutečně vyslyšena, na Slovensko byl vyslán pozdější “hlavní architekt“ židovské zhouby Adolf Eichmann. Eichmann se organizačně zapojil do vysídlování Židů ze Slovenska po první Vídeňské arbitráži.³⁸⁰ Rovněž byla vznesena žádost na poskytnutí poradce, co se týče oblasti hospodářských záležitostí. Vznesené žádosti na německou stranu obsahovaly také požadavek na odborníka, který by slovenským orgánům pomohl s “očistou“ veřejných knihoven.³⁸¹

Informace, kterých se nám dostává z korespondence jednoho z vysokých německých diplomatů, přinášejí také zprávu o požadavku vzneseném již dříve při audienci německého konzula na Slovensku Druffela u ministerského předsedy Josefa Tisa, kde byla nastíněna možnost povolení německých tiskových orgánů na území Slovenska, k čemuž později skutečně došlo. Povoleno bylo 5 německých novin, což dle Stahleckera také napomohlo prodeji *Mein Kampf*, kterého se, co se týče množství, za několik dní po povolení proněmeckých tiskovin prodalo na 160 kusů. Úzký kontakt byl navázán také v oblasti propagandistické, kde se slovenské orgány měly dovzdělat od zkušenějšího německého

³⁷⁸ NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch. 1, Od Mníchova k vojne proti ZSSR = Slowakisch-deutsche Beziehungen 1939-1941 in Dokumenten. 1, Von München bis zum Krieg gegen die UdSSR. ISBN 978-80-89046-61-4. Strana 151 – 154.

³⁷⁹ Tamtéž.

³⁸⁰ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2. Strana 39.

³⁸¹ NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch. 1, Od Mníchova k vojne proti ZSSR = Slowakisch-deutsche Beziehungen 1939-1941 in Dokumenten. 1, Von München bis zum Krieg gegen die UdSSR. ISBN 978-80-89046-61-4. Strana 152 – 154.

partnera. Za tímto účelem byli po vyhlášení Žilinské dohody na Slovensko vysláni rezidenti SD – Donau Kun Goldbach a Lorenzo Karbus.³⁸²

Při tendencích představitelů HSLS k adoraci německého zahraničního partnera nás nemůže překvapit, v jakém duchu se odehrávalo jednání slovenských zástupců Tisa a Ďurčanského s říšským ministrem zahraničí Joachimem von Ribbentropem, které se konalo 19. 10. 1938 v sídle Adolfa Hitlera v Mnichově. Celé jednání ze strany slovenských zástupců probíhalo ve velice servilním duchu. Ministerský předseda poděkoval jménem slovenského národa Adolfu Hitlerovi za jeho projev v Norimberku, díky kterému byl, dle jeho slov, svět obeznámen se situací a problematikou v Československu. Je nutné poznamenat, že zmíněný projev se vyznačoval kritikou národnostní politiky Československa, přičemž hlavní pozornost byla věnována problematice sudetských Němců. Problematice Slovenska se Adolf Hitler věnoval později ve svém projevu v Berlíně z 26. 9. 1938. Slovensko označil za etnologicky i jazykově samostatnou oblast. Za účelem naprostého distancování se od Československa pojímaného jako stát Masaryka a Beneše, zdůraznění pocitu již dávno předešlé nelibosti k pražské vládě a setrvání ve společném státu s českým národem byly připomenuty předcházející snahy HSLS o vyhlášení autonomie z 5. června 1938, kdy poslanci Hlinka, Sidor, Sokol (1901 – 1956)³⁸³ a Tiso v Poslanecké sněmovně předložili návrh zákona, který by tuto autonomii zajistil. Říšský ministr Ribbentrop byl stanovisky Josefa Tisa zaujatý a zdůraznil, že vůdce Adolf Hitler má velké pochopení pro národy, které se domáhají svého práva na sebeurčení.³⁸⁴

Diskutována byla také situace pražské vlády, která má dle Ribbentropa, což dle svých slov zmínil již před ministrem zahraničí Chvalkovským, dva možné způsoby, jakými se může zachovat. Prvním je orientace na Německo, která Československu zajistí existenci, druhým je pokračování v Benešově destruktivní politice, která ho přivede do zkázy. Německo dle Ribbentropa velmi sympatizuje se slovenským národem a pro je touhy má pochopení.

³⁸² Tamtéž.

³⁸³ Martin Sokol byl československým politikem, poslancem Národního shromáždění za Autonomistický blok, jehož vznik iniciovala Hlinkova slovenská ľudová strana, posléze byl jmenován ministrem vnitra autonomní slovenské vlády v období tzv. Druhé republiky. Stal se představitelem mladé generace Hlinkovy slovenské ľudové strany. Podílel se na vypracování návrhu na autonomii Slovenska.

³⁸⁴ NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch. 1, Od Mníchova k vojne proti ZSSR = Slowakisch-deutsche Beziehungen 1939-1941 in Dokumenten. 1, Von München bis zum Krieg gegen die UdSSR. ISBN 978-80-89046-61-4. Strana 155 – 162.

Jménem německého národa také prohlásil, že Třetí říše uvítá co největší možnou samostatnost Slovenska, která je předpokladem k pokojnému vývoji v této části Evropy.³⁸⁵

Ministr Ďurčanský, co se týče servility k Německu a okázalé nenávisti vůči pražské vládě, zachází ještě dál a odmítá jakoukoli svou účast na politice ústřední vlády v Praze, a to i přesto, že byl v tomto období součástí československé vlády. Dle barvitého popisu záznamu, který byl pořízen přísedícím zaměstnancem říšského ministerstva zahraničí Hewelem, také dal Ďurčanský gestem najevo, že s Čechy nechce mít nic společného.³⁸⁶

Velká pozornost je při debatě věnována otázce slovensko–maďarských hranic a maďarských požadavků na slovenské území. Tiso maďarské požadavky odmítá s tím, že Maďaři nejsou schopní předložit věcné argumenty, které by sloužily k odůvodnění záboru slovenského území. Plebiscit o setrvání území pod vládou Bratislavy či jejich přidružení k Maďarsku, kterého jsou Maďaři zastánci, považuje za nezpůsobilou variantu k tomuto rozhodnutí. Dle jeho slov jsou Maďaři v přátelském svazku s Židy a komunisty, a proto by výsledky plebiscitu nemohli vyznít pro Slovensko příznivě. Po dotazu říšského ministra Ribbentropa, jaký vývoj se dá očekávat, pokud by proběhl plebiscit v košické oblasti, Tiso odpověděl, že vzhledem k tomu, že Židé a komunisti podpoří připojení k Maďarsku, je výsledek plebiscitu nejistý.³⁸⁷

³⁸⁵ Tamtéž.

³⁸⁶ Tamtéž.

³⁸⁷ Tamtéž.

Živelné násilí na Židech

Ihned po vyhlášení autonomie jedna ze stran s nejvyšším počtem voličů zastupujících židovskou minoritu na Slovensku – *Židovská strana*³⁸⁸ - poslala dopis garantující nové slovenské vládě oddanost a poslušnost židovského obyvatelstva. *“Židovská strana dovolila si uvítat prvú slovenskú vládu už telegraficky. Úlohou našej deputácie je predovšetkým aby opakovala i touto cestou prejav oddanosti židovského obyvatelstva Slovensku a aby opakovala prehlásenie ochoty spolupracovať na zdarnom vývoji našej vlasti a na pokojnom spolunažívaní všetkých jej obyvateľov.”*³⁸⁹ Tento projev lojality neměl být vyslyšen. Následné likvidaci politických stran se strana židovské orientace nemohla vyhnout. Reakce *Židovské strany* na změnu politické situace na Slovensku byla střízlivým pokusem o zajištění své vlastní existence, která byla, jak si představitelé této strany uvědomovali, ohrožena. Zároveň se ale političtí zástupci židovské komunity na Slovensku neomezili na pouhé přitakání nové vládnoucí garnituře a vyjádřili obavy o bezpečnost židovstva na Slovensku: *“Židovská strana si však dovoľuje poukázat na to, že sa v poslednej dobe miestami prejavuje snaha, aby aspoň čo sa týka Židov, úprimná vôľa vlády zaistiť verejný klud a poriadok nestala sa úplnou skutočnosťou.”*³⁹⁰ Co se týče násilí, způsobenému ve zkoumaném období na Židech a jejich majetku, můžeme s jistotou říci, že k nepokojům a výtržnostem docházelo jak v českých zemích, tak na Slovensku. V českých zemích nebyly tyto výtržnosti tak snadno přehlíženy jako právě na Slovensku. Zde byla situace pro židovskou populaci v některých ohledech neúnosnější. Atmosféra strachu započala různými výhružkami židovskému obyvatelstvu již průběhem října 1938. Uvedme například Spišské Podhradí, kde byly v říjnu doručeny devíti Židům anonymní výhružné dopisy, které je měly donutit k vystěhování se z města do tří dnů. Tyto dopisy byly předány na četnickou stanici, ale pachatelé nebyli vypátráni. Nejspíš k prvnímu útoku na židovský majetek došlo 7. 10. 1938 v Trnavě. Útočníci se k němu odhodlali po trnavských slavnostech vyhlášení autonomie. I přesto, že byli tito vandalové, ovlivnění myšlenkou antisemitismu známí, nikdo nebyl potrestán. Další případ je známý z Turan, kde výtržníci vybíjeli židovské oblouky na domech a okna v místní synagoze. Také pachatelé tohoto činu byli známí, avšak oběti trestného činu ani nepodali trestní

³⁸⁸ Židovská strana nebyla jediná ze stran židovské orientace na Slovensku. Na Slovensku existovala také Sjedenocená socialisticko sionistická strana robotnícká. Představitelé obou těchto stran smýšleli v duchu sionistického hnutí.

³⁸⁹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty. ISBN 80-968620-5-7. Strana 31.

³⁹⁰ Tamtéž.

oznámení ve strachu, že budou vystaveni ještě větší nenávisti nejen výtržníků, ale také ostatních obyvatel města.³⁹¹

Docházelo také k rabování židovského majetku. 7. 11. 1938 se udál pokus o rabování v Brezovej pod Bradlom, kterého se zúčastnilo 25 výtržníků. Tito lidé násilně vnikli na dvůr místního obchodníka a snažili se dostat do jeho skladu zásob a prodejní místnosti. Pokus o rabování byl zastaven po zakročení četnické hlídky. Rozdíl od ostatních případů je v tom, že tentokrát byli napadeni také dva četníci, tudíž byli pachatelé pokusu o rabování zatčeni.³⁹²

Dokonce docházelo i k devastování židovských hřbitovů (např. v Stupavě, Turzovke, Jakubově, Plaveckom Štvrtku či Búrskom Sv. Juri).³⁹³ Antisemitské činy nebyly úředními orgány vůbec postiženy, nebo tyto orgány o výtržnostech a násilí vykonanému na židovském obyvatelstvu či majetku nebyly samotnými Židy zpraveny. Strach z odplaty, za oznámení té které místní policii, byl větší než touha po spravedlnosti.³⁹⁴

K zdaleka největším útokům na Židy, které dosahovaly až velikosti a síly pogromu, se místní obyvatelé odhodlali až v konečných dnech autonomního Slovenska v Piešťanech a Trnavě. K nejzuřivějšímu pogromu na Židy došlo ve zmíněných Piešťanech z 3. 3. 1939. Útoky na Židy v tomto městě byly rozsáhlejší než v jiných městech, protože je podporovali a zapojili se do nich místní učitelé, farář a představitelé státní správy.³⁹⁵ Pogrom měl předeheru v podobě výzev k očištění města od Židů, a to ať už na místních městských schůzích či prostřednictvím letáků. Na jedné ze schůzí místní farář Boháč provolával hesla jako: *‘modlit’ a udriet, žida pri krste pod vodou drzat’ 10 minút’*.³⁹⁶ Není pochyb, že farář, který požíval velkou autoritu spoluobčanů, svými výroky k vyvolání nepokojů značně přispěl. Tyto události vedly k zakročení četnictva, které od 4. do 11. 3. převzalo správu nad městem.³⁹⁷

³⁹¹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2. Strana 123.

³⁹² Tamtéž, s. 125.

³⁹³ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Politika antisemitizmu a holokaust na Slovensku v rokoch 1938-1945. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2016. ISBN 978-80-89514-40-3. Strana 39.

³⁹⁴ KUBÁTOVÁ, Hana. Nepokradeš!: nálady a postoje slovenské spoločnosti k židovské otázce, 1938-1945. Praha: Academia, 2013. Historie. ISBN 978-80-200-2230-1. Strana 80.

³⁹⁵ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2. Strana 128.

³⁹⁶ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty. ISBN 80-968620-5-7. Strana 206 – 207.

³⁹⁷ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Politika antisemitizmu a holokaust na Slovensku v rokoch 1938-1945. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2016. ISBN 978-80-89514-40-3. Strana 39.

Ve snaze o zajištění si ochrany slovenské vlády zástupci Židů na Slovensku přistoupili k výše zmíněným projevům loajality. K projevům loajality můžeme zařadit Manifest Židům ze 4. 11. 1938 vydaný *Židovskou Národnou Radou*.³⁹⁸ Tento manifest nabádá židovskou populaci na Slovensku ke spolupráci s autonomní vládou. Text odkazuje na předešlé projevy loajality, které Židé, prostřednictvím svých zástupců, projeví.³⁹⁹ Dále se text odkazuje na spontánní projevy podpory židovského obyvatelstva nově ustanovenému autonomnímu zřízení na Slovensku. Židovstvo rovněž dle autorů textu dává najevo svou oddanost a připravenost poskytnout všechny své síly do služeb národa. Za tímto účelem hodlají Židé pěstovat svůj nejen národní, ale také náboženský život, aby především židovská mládež převzala mravní hodnoty, které jsou v těžkých chvílích národa nejdůležitější. V manifestu je vyjádřena touha po zachování a vybudování nových kulturních, náboženských, hospodářských a sociálních institucí. Za tímto účelem mají být zřízeny organizace pověřené všemi životními a národními denními starostmi a problémy Židů na Slovensku. Autoři manifestu zacházejí poměrně daleko, co se týče perfekcionismu a cíl, který vytyčují, je zřízení poraden volby povolání pro židovskou mládež a větší podpora akademické mládeže. Rovněž má být intenzivněji pěstována sportovní aktivita a mají být zakládány další sportovní spolky. Pečováno má být o židovské zájmy, a to prostřednictvím organizace celého židovského života a židovské hospodářské a úvěrové pomoci. V textu je také nabádáno k pospolitému organizačnímu řešení problému vystěhovalectví Židů na Slovensko. Za účelem zdárného vyřešení všech v textu předložených návrhů, je oznámeno spojení všech židovských organizací na Slovensku v *Židovskou Národnou Radu*. Manifest je zakončen zvolácním „*Židia! ... Voláme Vás všetkých k zodpovednej a dôveryhodnej spolupráci.*“⁴⁰⁰ Fungování této rady bylo posléze Krajskou vládou na Slovensku zamítnuto. Namísto jedné společné organizace byla vytvořena *Židovská ústředná úřadovna* a poté přibyl také spolek s cílem ústředního organizování ortodoxních Židů – *Výkonný výbor židovstva pre Slovenskú krajinu*. Zajímavé je načasování vydání manifestu, který vyšel 4. 11., tedy v den, kdy dostaly všechny četnické stanice spolu s Hlinkovými gardami na Slovensku telegram, ve kterém stálo, že mají

³⁹⁸ Židovská Národná Rada se po zastavení činnosti židovských politických stran a spolků pokusila o převzetí role zástupce židovstva na Slovensku. Tento postup však nebyl odsouhlasen čelními představiteli Slovenska, proto byla posléze založena instituce „Židovskej ústrednej úřadovně pre krajinu Slovenskú“.

³⁹⁹ Například uveďme projev loajality Židovské strany. Viz strana 87.

⁴⁰⁰ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). ISBN 80-968620-5-7. Strana 36 - 37.

zadržet všechny Židy, kteří nedisponovali hmotnými prostředky a hromadně je do půlnoci téhož dne odváželi na území Vídeňskou arbitráží přisouzené Maďarsku.⁴⁰¹

⁴⁰¹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2. Strana 35.

Důsledky Vídeňské arbitráže

Nyní je na místě vrátit se o několik měsíců zpět a rekapitulovat události z konce září a začátku října osudového roku 1938. Vídeňská arbitráž nevstoupila v platnost bez historického precedentu. Precedentem pro zábor slovenského území Maďarskem se stala Mnichovská dohoda z konce září 1938. Na příkladu těchto dvou událostí lze prezentovat krátkozrakost, jistou naivitu a nedostatečnou zkušenost slovenských politiků za HSLS, kteří Mnichovskou dohodu využili k vyhlášení autonomie Slovenska, na jejímž základě se Československo v praktické rovině transformovalo ve federativní stát (Slovensku byl přiřčen nový oficiální název – Slovenská krajina).⁴⁰² Ústavně byl vznik federativního uspořádání potvrzen až 22. 11. 1938.

K přeměně na federativní republiku, která nastala po vyhlášení autonomie Slovenska, došlo na základě jednání v Žilině z 6. října, kde HSLS s podporou ostatních slovenských stran schválila dokument požadující na pražské vládě právo na sebeurčení slovenského národa. V praxi to znamenalo, že byla na slovenskou vládu přenesena vládní a výkonná moc v resortech vnitra, spravedlnosti, financí, zdravotnictví, dopravy, hospodářství, sociálních věcí, školství a osvěty. Dokument vstoupil v platnost okamžitě a platil až do novely ústavy Československé republiky.⁴⁰³ Simultánně byl také vydán Žilinský manifest určený slovenskému lidu, kde se političtí lídři HSLS přímo odvolali na Mnichovské události, které dle jejich výkladu vedli k mírovému vyřešení sporu ve střední Evropě. Důvodem, proč na tomto místě hovoříme o naivitě a krátkozrakosti, se kterou se Josef Tiso a další při vyhlášení slovenské autonomie odkazovali na Mnichovskou dohodu je nabíledni. Při pohledu na mapu střední Evropy, konkrétně na území tehdejšího Československa, nám jako první vyvstane na mysli jeho zranitelnost, pramenící právě z jeho geografického umístění ve středu všeho dění mezi třemi agresivními státy, které měly s Československou republikou nevyřízené účty. Myslíme Německo, Polsko a Maďarsko. Zmíněné Maďarsko, které požadovalo území jižního Slovenska, přišla vhod právě Mnichovská dohoda, která dávala precedent pro pozdější tzv. Vídeňskou arbitráž. Jak v případě Mnichovské dohody, tak v případě Vídeňské arbitráže šlo o problém vysokého počtu obyvatel etnicky náležejících k německé, respektive maďarské národnosti.⁴⁰⁴

⁴⁰² KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. Praha: NLN, 1998. Dějiny států. ISBN 80-7106-267-7. Strana 210.

⁴⁰³ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 157.

⁴⁰⁴ KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. Praha: NLN, 1998. Dějiny států. ISBN 80-7106-267-7. Strana 211 – 212.

Nedlouho poté, co se HSĽS v Manifestu slovenského národa přihlásila k řešení slovenského požadavku na autonomii s odkazem Mnichovskou dohodu, sami Slováci poznali, co mnichovský precedent znamená pro jejich vlastní zemi. 2. listopadu 1938 byla na základě mnichovského precedentu Slovensku odňata jeho jižní část. Přišlo zhruba o pětinu svého území a 800 000 obyvatel, ze kterých bylo asi 250 000 Slováků.⁴⁰⁵ Maďarsko rovněž získalo města, které požadovalo, s výjimkou Nitry a Bratislavy.⁴⁰⁶ Ke slovu se dostalo i Polsko, které obsadilo několik obcí na Oravě a Spiši.⁴⁰⁷ Josef Tiso na adresu Vídeňské arbitráže v rozhlasovém výstupu, zakrývající neprozřetelnost vlastních činů, prohlásil, že mu Joachim von Ribbentrop sdělil, že pokud by nedošlo k Mnichovské dohodě, Slovensko by se bývalo rozdělilo mezi sousední státy.⁴⁰⁸ V této kapitole je rozebráno, co následovalo po Vídeňské arbitráži a také jak se do antižidovské politiky autonomního Slovenska promítla frustrace režimu z vlastních politických neúspěchů.

1. 11. 1938 bylo policejními hlídkami zjištěno, že jsou po Bratislavě rozhazovány letáky v maďarském jazyce. Titulní straně letáků dominovalo zvolání “Zsidók“ (maďarsky “Židé“). Dle zprávy policejního prezidenta (1896 - ?)⁴⁰⁹ se mělo jednat o židovskou akci podněcující odpor proti samostatnosti Slovenska a nabádající k jeho spojení s Maďarskem.⁴¹⁰

Tento incident neustal bez dramatické dohry. Večer 1. listopadu se v centru Bratislavy u hotelu Carlton, kde měla jednat maďarská komise ve věci Vídeňské arbitráže, shromáždilo na 500 demonstrantů - dle výkladu policejního prezidenta v Bratislavě – “*Žido – Maďarov*,” jejichž počet postupně stoupl až na 2500 – 3000 osob. Demonstranti měli s sebou maďarské vlajky, kterými začali mávat za zpěvu národní hymny Maďarska. Demonstranti netušili, že v tomto okamžiku jednala maďarská komise v Zemědělském muzeu v Bratislavě a do hotelu Carlton se teprve chystala. Komise tedy na vlastní oči demonstrující ani nespátřila, jelikož byli rozehnaní strážníky, kteří k tomu účelu použili vodního děla, za demonstrativní přítomnosti policejní jízdy, a to ještě před jejím příjezdem do Carltonu. Dle zprávy policejního prezidenta musela být stupňována násilnost, s jakou byl zákrok proti

⁴⁰⁵ WARD, James Mace. Jozef Tiso: kněz, politik, kolaborant. Přeložil Zdeněk HUML. V Praze: Slovart, 2018. ISBN 978-80-7391-875-0. Strana 195.

⁴⁰⁶ KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. Praha: NLN, 1998. Dějiny států. ISBN 80-7106-267-7. Strana 211 – 212.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 212.

⁴⁰⁸ FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 48.

⁴⁰⁹ Jan Jusko byl po vyhlášení autonomie Slovenska jmenován policejním ředitelem.

⁴¹⁰ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty. ISBN 80-968620-5-7. Strana 226.

demonstrantům veden, jelikož se demonstrující odhodlali k útokům na úřední činitele.⁴¹¹ Po zákroku byli zadrženi dva občané židovské původu – Vojtech Goldstein a Izrael Erentreu, u kterých byly nalezeny výše zmíněné letáky.⁴¹²

Reakce na nepokoje na sebe nenechaly dlouho čekat. Demonstrace za připojení Slovenska k Maďarsku byla následována demonstrací namířenou proti židovskému živlu. Demonstraci uspořádala slovenská mládež: *‘Keď ve stredu večer došla do Bratislavy smutná zpráva o okyptení Slovenska, vybuchla slovenská mládež spravdivým hnevom proti židom, ktorí v posledním čase boli najbezočivejšími podporovateľmi územného zmenšenia Slovenska.* ‘⁴¹³ Tato demonstrace se na rozdíl od té předešlé neobešla bez vandalizmu a škod na majetku. *‘Mládež rozhorčená postupom židovského elementu, ktorý sa ešte na Všetkých svätých odvážil demonštrovať za pripojenie Bratislavy k Maďarsku, povybíjala okná na židovských domoch a rozmlátila výkladné skrine a výklady židovských obchodníkov...,’* a to za skandování hesla *‘Slovensko Slovákom Palestína židákom.* ‘⁴¹⁴

Demonstrace za připojení Slovenska k Maďarsku poskytla Josefu Tisovi a jeho spolupracovníkům velice příhodnou záminku. Po pádné reakci veřejnosti v Bratislavě bylo zřejmé, že incidentu ve skutečnosti nijak zvlášť důležitého, pokud si uvědomíme, že na 2500 až 3000 demonstrujících bylo bez většího problému rozehnáno, lze umně využít. Této příležitosti se Tiso a spol. chopili a využili její potenciál k rozdmýchání již tak vzepjatých vášní. Rovněž jako po mnichovských událostech, kdy politická garnitura, v čele které stál Rudolf Beran, nemohla za viníka označit Německo, jež bylo skutečným agresorem, naopak se na západního souseda začala orientovat československá zahraniční politika, nemohla nová slovenská vláda za viníka označit opravdové strůjce Vídeňské arbitráže - svými ideologiemi spřátelené státy – nacistické Německo a fašistickou Itálii.

Slovenská autonomní vláda, zakusujíc svou první politickou porážku, která rozhořčila i výše zmíněný dav demonstrantů, nehodlala připustit svůj vlastní neúspěch. Z tohoto důvodu musel být jednoznačně označen viník. Následovala jeho ostrakizace. Za viníka bylo označeno židovské etnikum žijící na Slovensku. Židovské etnikum, po desetiletí spojované s maďarskou zlovůlí, bylo odsouzeno k roli obětního beránka.

⁴¹¹ Tamtéž.

⁴¹² Tamtéž, s. 227.

⁴¹³ Tamtéž.

⁴¹⁴ Tamtéž.

Prvním krokem autonomní vlády, který předznamenal další postup, bylo zamezení v odchodu židovskému obyvatelstvu, které žilo na území zanedlouho okupovaného jižního Slovenska. O tomto kroku vypovídá nařízení Prezídia krajinského úřadu v Bratislavě z 2. 11. 1938. Součástí direktivy je také příkaz k odvezení části romského etnika na území nově připadající Maďarsku a znemožnění jeho návratu. Dle nařízení měli být na toto území vyvezeni také potulní Romové ze všech částí Slovenska. Ti byli dle slov policejního ředitele Jána Juska, většinou bez domovského práva a státního občanství. Nás však samozřejmě předně zajímá postup proti židovské minoritě.⁴¹⁵

Zmíněný postup autonomní vlády vůči Židům byl posléze zostřen, o čemž vypovídá nařízení ze 4. 11. 1938 - vydané Jozefem Tisem - k deportaci nemajetných Židů na území nově připadající Maďarsku. Nařízení se také týkalo majetných Židů, těm mělo být naopak znemožněno, aby území Slovenska společně se svým majetkem opustili.⁴¹⁶ Příkaz byl dle znění nařízení vydán za účelem akcelerace vyřešení židovské otázky na Slovensku. Do 5. 11. 1938 mělo dojít k vykonání opatření souvisejících s odsunem Židů. Nejpozději o poledni dne 4. 11. 1938 měly být o tomto rozhodnutí vlády obeznámeny všechny policejní úřady, četnické stanice a vedoucí jednotek Hlinkových gard. Vyjmenované výkonné složky měly postupovat následovně. Nejprve ve svých správních obvodech zadržet Židy, kteří se zde zdržovali. Nicméně zadrženi neměli být pouze Židé, příkaz se vztahoval také na všechny občany, kteří byli s Židy spřízněni rodinnými vztahy. Tato skutečnost dává protižidovskému běsnění, vyvolanému Vídeňskou arbitráží, nový rozměr, jelikož jsme prostřednictvím dokumentu zpraveni nejen o státem organizované nevoli vůči minoritě, ale rovněž vůči většinové části populace. Počinání slovenské vlády nám ukazuje pravou tvář ľudáckého režimu, který se neštítil zasáhnout ani proti nežidovským či neromským občanům svého státu. Po zadržení došlo k dokonání zlovůle režimu. Židé byli i se svými nežidovskými rodinnými příslušníky na nákladních autech odvezeni na území připadající Maďarsku. Akce musela být ukončena do půlnoci 4. 11. 1938, jelikož od 5. 11. 1938 území Slovenska započala obsazovat maďarská armáda.⁴¹⁷

Součástí dokumentu jsou přesné direktce, týkající se peněžní částky, kterou si Židé směli ponechat. Povolené "stravné" pro transportované Židy bylo vykalkulováno na 50 Kč. Tam, kde to bylo možné, měli být Židé zavezeni až do hloubi odstupovaného území, aby bylo

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 228.

⁴¹⁶ Tamtéž.

⁴¹⁷ Tamtéž.

zaručeno, že se nevrátí zpět. Před transportováním státní orgány zjišťovaly majetkové poměry Židů určených k transportu. Cílem opatření bylo zamezit vystěhování Židů s majetkem v hodnotě 500 000 Kč a více. Nejvíce pozornosti se přitom věnovalo stavu spořitelních a bankovních knížek. Po transportech byly vyklizené byty, domy a obchodní prostory uzamknuty a zapečetěny.⁴¹⁸

Výše zmíněná fakta dokládají tendence režimu ventilovat své neúspěchy agresivní politikou vůči židovské menšině. Snaha o usměrnění zloby obyvatel Slovenska - pramenící ze záboru slovenského území nenáviděnými Maďary - vůči Židům, kteří byli s Maďary ztotožňováni, autonomnímu režimu vyšla. Jako záminka posloužila bezvýznamná demonstrace za připojení Slovenska k Maďarsku z 1. 11. 1938, která se odehrála před hotelem Carlton v Bratislavě. Demonstrující dav byl bezvýhradně označen za židovský, což rozdmýchalo vášně mezi slovenským obyvatelstvem.

Události souhrnně označované jako Vídeňská arbitráž nezapříčinily pouze nárůst nevole vůči Židům, začala také klesat popularita Třetí říše. Nálady na Slovensku bezprostředně po Vídeňské arbitráži popisuje německý diplomat Polte ve svém dopisu svému protějšku Altenburgovi. Po pro Slovensko neblahých událostech způsobených Vídeňskou arbitráží docházelo k oslabování proněmecké linie, a to nejen ve vedení HSLS, ale také byly těmito okolnostmi poznamenány proněmecké nálady u slovenského obyvatelstva. Události způsobily velké rozpory uvnitř HSLS, která byla rozdělena na tři proudy. První z proudů nacházíme v okruhu okolo Josefa Tisa, tedy klerikálního křídla, které bezprostředně po arbitráži vyvíjelo mimořádnou aktivitu. Tiso v reakci na pro Slovensko neuspokojivý postoj Německa vůči maďarským požadavkům odmítl signovat s Němci předem diskutované a schválené návrhy na řešení židovské otázky na Slovensku. Rovněž zahájil skryté výpady vůči Hlinkovým gardám, které se začínaly vymykat jeho kontrole. Druhou linii spatřujeme v okruhu okolo ministra Ďurčanského, jehož konání ve sféře politiky sledovalo zaběhlou proněmeckou linii, což však nedával příliš najevo. Třetí politickou linii sledujeme v působení Karla Sidora a vedoucích osobností Hlinkových gard, kteří nadále neskrytě sledují proněmeckou linii.⁴¹⁹

⁴¹⁸ Tamtéž.

⁴¹⁹ NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch. 1, Od Mníchova k vojne proti ZSSR = Slowakisch-deutsche Beziehungen 1939-1941 in Dokumenten. 1, Von München bis zum Krieg gegen die UdSSR. ISBN 978-80-89046-61-4. Strana 183 - 186.

Česko-Slovenským ministrem zahraničí Chvalkovským byly následné události vycházející z Vídeňské arbitráže hodnoceny smířlivě až pozitivně. Vídeňskou arbitráž považoval za poslední neblahou událost, která pro Česko-Slovensko znamená, že se nyní bude moci soustředit na obnovu nového čistě národního státního zřízení.⁴²⁰ Také v přemýšlení československého ministra zahraničí je tedy patrný nový trend – upnutí se na ideu čistě národního státu, zbaveného pokud ne všech, tak alespoň většiny negativních elementů v podobě etnických menšin.

Co se týče zahraničně-politického hlediska, byla Vídeňská arbitráž nejdůležitější událostí pro vývoj pomnichovské situace na Slovensku. Na tomto místě uveďme do dnes mezi širší veřejností rozšířené mínění, že zrudnost v podobě tzv. řešení židovské otázky na Slovensku je spojena výhradně s obdobím Slovenského štátu. Nicméně kořeny klíčily již v období autonomie, což dokládá například dění, které následovalo po Vídeňské arbitráži.⁴²¹

⁴²⁰ Tamtéž, s. 189 – 191.

⁴²¹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2. Strana 9.

Retrospektivní ústavní schválení slovenské autonomie

Vyhlášení autonomie Slovenska sice proběhlo protiústavní cestou, nicméně katastrofami zmítaná Československá republika v čele s pražskou vládou, jejíž pozice byla oslabena, neměla dostatek sil, aby se mohla odhodlat k jakémukoliv odporu proti tomuto bezprecedentnímu aktu. Namísto odporu oslabené ústřední vlády v Praze byla již na 15. října svolána slovensko-česká komise v čele s poslancem Josefem Černým (1885 – 1971)⁴²² pověřená vypracováním osnovy ústavního zákona o autonomii Slovenska. Komise se usnesla, že za návrh ústavní změny bude uznána osnova zákona vypracovaná poslanci HSĽS, která byla již 5. června 1938 publikována tiskem a v srpnu 1938 předložena v parlamentu. Ministerský předseda v zastoupení Jan Syrový byl během říjnových dnů pod tlakem ministrů autonomní slovenské vlády Teplanského a Ďučanského, aby do měsíce svolal parlamentní zasedání, které by autonomii ústavně schválilo.⁴²³

Snaha ministrů autonomní slovenské vlády nevyšla naprázdno. Dne 17. listopadu, déle než měsíc a půl po Mnichovských událostech, se sešla Poslanecká sněmovna. Sněmovně byl předložen návrh poslanců Hlinky,⁴²⁴ Sidora, Sokola a Tisa na vydání ústavního zákona ‘‘o autonomii Slovenskej krajiny‘‘. Předsedou Poslanecké sněmovny Malypetrem byl tento návrh přikázán k přezkoumání Výboru iniciativnímu,⁴²⁵ a to do druhého dne, pátku 18. listopadu. Návrh na lhůtu k projednání byl většinou poslanců přijat a příkaz vstoupil v platnost.⁴²⁶

Slova se poté ujal předseda úřednické vlády Jan Syrový, který proslovem navázal na předsedu Poslanecké sněmovny Jana Malypetra. Svou řečí o problému v oněch dnech nejdiskutovanějšímu, požadavku na autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi, nám přibližuje, jak o problematice slovenské autonomie uvažoval muž v oněch dnech zastávající nejdůležitější vládní funkci v celém Československu. Rovněž nám předestírá způsob, jakým mělo být dosaženo zákonného a respektovaného - pražskou vládou posvěceného - řádu na Slovensku, čímž by se vládním představitelům dostalo dostatku času k nalezení cesty, jakou

⁴²² Josef Černý byl československým politikem, meziválečným ministrem vnitra a poslancem Národního shromáždění za Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu, tedy agrárníky.

⁴²³ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 86 – 87.

⁴²⁴ Návrh ústavního zákona o autonomii Slovenska byl sepsán již v červenci, před smrtí Andreje Hlinky, a poprvé předložen den po jeho skonání 17. srpna 1938.

⁴²⁵ Výbor iniciativní čítal celkem 20 členů. Předsedou byl Bedřich Bezděk, místopředsedy Jiří Pelíšek a Josef Svitín.

⁴²⁶ Národní shromáždění republiky Československé 1935–1938: Poslanecká sněmovna: Stenoprotokol ze 151. schůze [online]. 1938 – 11 - 17 [cit. 2018 – 11 - 19]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/151schuz/s151001.htm>>.

by bylo vyhlášení autonomie Slovenska dodatečně ústavně schváleno. Sám předseda vlády se k otázce nejen Slovenska ale také Podkarpatské Rusi vyjádřil následovně: *“Mocné lidové hnutí na Slovensku a na Podkarpatské Rusi volalo po autonomní úpravě veřejných věcí. Vláda umožnila dohodou zástupcům národa českého, slovenského a podkarpatského, aby rozšířením ministerské rady o členy, kteří pak utvořili vlády krajinské, byl vytvořen přechod k řádné ústavní změně. Bylo pak nutno rozřešiti otázku, jakým způsobem by bylo možno nejbezpečněji dosáhnouti nového zákonného řádu. Zástupci parlamentní shodli se na iniciativním návrhu ústavních zákonů, jež budou nyní předmětem porad Národního shromáždění a které mají býti až do uzákonění nové celkové ústavy směrodatné, pro autonomní vládní moc krajinské vlády slovenské a podkarpatoruské.”*⁴²⁷ Uklidnění napjaté situace mezi ústřední vládou a představiteli Slovenska, respektive Podkarpatské Rusi bylo důležité v ohledu k jednání se zahraničními partnery. Nelze si představit, že by se pražská vláda mohla vydávat za svrchovanou instituci, pokud by svůj monopol na moc nedokázala uplatnit na územích, kde na to má právo. Vlastně se jednalo o krkolomný manévr české ústřední vlády, která se pokoušela zakrýt svou slabost. Česká vládní garnitura si byla moc dobře vědoma toho, že autonomie Slovenska už byla vyhlášena a změny se dávno rozeběhly, a to bez větších potíží a odporu české vlády. Republika byla na kolenou, nedostatečně hospodářsky a vojensky silná s absentujícím sebevědomím. Vynucení si pořádku na Slovensku silou nebylo ani zdaleka možné a politický tlak již dávno neměl váhu. Jedinou možností, jak zakrýt slabost, bylo ústavní schválení změn na Slovensku a Podkarpatské Rusi, které by alespoň formálně značilo, že je česká vláda stále pánem svých držav. Jednalo se o zoufalý pokus urovnat situaci, která se nemohla vyvinout k lepšímu. Rovněž česká vláda potřebovala vyřešit tento problém co nejrychleji, aby mohla začít s konsolidací republiky, která byla hospodářsky, vojensky, a co bylo možná nejhorší - psychicky na dně.

Předseda vlády se také věnoval nutnosti schválení zmocňovacího zákona, ten stál na druhém místě porad poslanců svolaného Národního shromáždění. Zmocňovací zákon byl velmi důležitý, co se týče pravomocí, jimiž mělo autonomní Slovensko disponovat. Malypetr vyjádřil touhu vlády, která tento zákon předložila Národnímu shromáždění, po jeho urychleném projednání. Jak sám uvedl, zmocňovací zákon byl nezbytný *“z několika vážných důvodů.”* Důvody uvádí následující: *“Rychlý spád událostí vyžaduje, aby ústřední vláda, a tím i obě vlády krajinské, slovenská a podkarpatská, byly vybaveny dostatečnou pravomocí k rychlému rozhodování o všech potřebách státu. Zvláštní zmocnění je nezbytné jak z důvodů*

⁴²⁷ Tamtéž.

stability, tak i proto, aby budoucí vláda mohla rychle a závazně jednati s cizími státy a aby ujednání ta mohla uváděti bezodkladně v život, a konečně proto, aby mohla učiniti i všechna opatření k přebudování státu, jichž by poměry nezbytně vyžadovaly.“⁴²⁸ Malypetr zdůrazňuje touhu po rychlém vyřešení událostí, které vnášely nejistotu, co se týče dalšího vývoje situace, směrem k zahraničním partnerům. Patrná je jeho snaha uklidnit již tak rozhádané a nekonsolidované poměry na území Česko-Slovenské republiky.

Na jednání o autonomii Slovenska bylo v rámci zasedání Národního shromáždění navázáno 19. listopadu. Slova se ujímá poslanec Sokol, který Národnímu shromáždění předkládá návrh, který byl v posledních dnech projednáván, návrh na vydání ústavního zákona o autonomii Slovenska. Podstatou návrhu je legalizace tehdejšího již reálně fungujícího politického uspořádání na Slovensku, a to se zpáteční platností od 7. října 1938. Z hlediska Československa jako správního celku pak tento návrh požaduje nové právní postavení Slovenska v rámci republiky. Slovensku má zajistit statut autonomní části Československé republiky, což má zaručit nový politický vývoj na Slovensku v nedaleké i vzdálené budoucnosti. Přesněji řečeno vývoj nepodléhající českým “pánům“ v Praze. Slovy poslance Sokola je osnova zákona “*mimoriadne dôležitá, nielen pre Slovensko, ale aj pre republiku, lebo jej uzákonením prestane platiť terajsia centralistická ústava a pomer Čechov a Slovákov bude týmto ustanovením vyriešený na základe úplnej rovnoprávnosti českého a slovenského národa*“⁴²⁹.

Návrh se sestává z dvou částí, přičemž první část je rozdělena na sedm článků a obsahuje úvodní ustanovení jeho tvůrců Hlinky, Sidora, Sokola a Tisa věnované požadavku na autonomii. Druhá část se skládá z pěti hlav a obsahuje změnu ústavní listiny. Přičemž hlava I je věnována všeobecným ustanovením, ve hlavě II je obsaženo pojetí zákonodárné moci, hlavě III vládní a výkonné moci, hlavě IV soudní moci a hlavě V společné finanční politice.⁴³⁰

Dle návrhu má dojít k následujícím změnám, které byly popsány již výše. Vládní a výkonná moc bude decentralizována, což znamená přenesení pravomocí, co se týče právě vládní a výkonné moci, v resortech vnitra, spravedlnosti, financí, zdravotnictví, dopravy, hospodářství, sociálních věcí, školství a osvěty. Poslanci slovenské národnosti mají být

⁴²⁸ Tamtéž.

⁴²⁹ Národní shromáždění republiky Československé 1935–1938: Poslanecká sněmovna: Stenoprotokol ze 155. schůze [online]. 1938 – 11 - 19 [cit. 2018 – 11 - 27]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/155schuz/s155001.htm>.

⁴³⁰ Tamtéž.

přiměřeně zastoupeni v československé vládě a ve všech jejích orgánech, stejně jako v mezinárodních organizacích, kterých je Československo členem. Návrh se také věnuje problému jazykové nerovnosti. Úřední a vyučovací řeči na Slovensku má být pouze slovenština. Návrh počítá s vyhrazením stejných práv jazyku českému na Slovensku, jako jsou vyhrazeny jazyku slovenskému na českém a moravském a slezském území.⁴³¹

Změna ústavy má Slovensku zaručit všeobecně rovnoprávné postavení slovenského národa vůči českému protějšku. Jak konstatuje místopředseda Poslanecké sněmovny Jozef Sivák (1886 – 1959),⁴³² takto ústavně přetvořené Československo *“v ktorom budú Slováci a Česi postavení na roveň, je zaistené pre všetky budúce časy, tak že bez súhlasu kvalifikovanej väčšiny slovenského národa nebude ho možné zmeniť”*.⁴³³ Tento ústupek pražské vlády, spočívající v postavení slovenského národa naroveň s tím českým, měl Slovákům přinést pocit vlastní svrchovanosti a omezit potřeby vymezení se vůči českému protějšku. Sledován byl jediný cíl, zajištění hladkého fungování katastrofami zmítané republiky, a to i za cenu velkých ústupků.

Do předpřipraveného návrhu na autonomii Slovenska nebylo téměř vůbec zasaženo, byl předložen ke schválení ve své v podstatě původní podobě. Místopředseda Sivák rozhodnutí zachovat návrh poslanců Hlinky, Sidora, Sokola a Tisa takřka v původní podobě okomentoval následovně: *“Ústavno-právny výbor uznáva význam a dôležitosť návrhu posl. Hlinku a zároveň je si vedomý jeho veľkého dosahu ústavnoprávneho. Jeho preskúmaniu venoval preto mimoriadnu starostlivosť a uznal za vhodné bez toho, že by doporučoval niečo meniť na jeho zásadách, previesť len niektoré zmeny s hľadiska legislatívno-technického.”*⁴³⁴ Téměř nepozměněný návrh na autonomii Slovenska byl schválen kvalifikovanou třípětinovou většinou Národního shromáždění. Dle hlasování se pro uvedení návrhu v platnost vyslovilo 144 poslanců, proti jen 25 poslanců, což symbolizovalo nově nabytou pospolitost, dříve těžce hledanou, nyní považovanou za hlavní předpoklad existence republiky.⁴³⁵ Ústavní zákon u autonomii Slovenskej krajiny vešel v platnost 22. 11. 1938. Jeho vyhlášením Národní shromáždění posvětilo utváření klerofašistického režimu na Slovensku, a to za formální

⁴³¹ Tamtéž.

⁴³² Jozef Sivák byl československým a později slovenským politikem za HSĽS. Po vyhlášení autonomie Slovenska se stal ministrem školství a národní osvěty. V prosinci 1938 byl zvolen do slovenského sněmu. Rovněž se věnoval pedagogice, spisovatelské činnosti a novinářině.

⁴³³ Národní shromáždění republiky Československé 1935–1938: Poslanecká sněmovna: Stenoprotokol ze 155. schůze [online]. 1938 – 11 - 19 [cit. 2018 – 11 - 27]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/155schuz/s155001.htm>.

⁴³⁴ Tamtéž.

⁴³⁵ Tamtéž.

platnosti československé Ústavní listiny z roku 1920. Tímto ústavním aktem bylo rovněž potvrzeno v praktické rovině již fungující federativní uspořádání republiky a s oficiální platností vešel v platnost název státu Česko-Slovenská republika.⁴³⁶

Závěrečný proslov poslance Sokola z 19. listopadu, dne hlasování o osnově ústavního zákona o autonomii Slovenskej krajiny, se nesl v duchu touhy po budoucnosti, ve které spolu oba národy jak český, tak slovenský budou přátelsky vycházet: *‘‘Uzákonením prejednávanej osnovy splňujú sa odveké túžby slovenského národa. To, čo ešte len nedávno bolo želaním Slovákov, stáva sa dnes skutočnosťou. Je to politická udalosť tak významná v dejinách slovenského národa, že dnešné zasadnutie poslancovej snemovne môžeme označiť plným právom za historické. Uzákonenie autonómie Slovenskej krajiny má dejinný význam nielen pre ďalší život slovenského národa, ale i pre budúce spolužitie národa českého a národa slovenského.’’* Zajímavé je, v jakém duchu se celé jednání Národního shromáždění z 19. listopadu odehrává. V podstatě je neustále skloňováno přátelství, dobré vztahy a budoucí soužití mezi Českými zeměmi a Slovenskem. Snaha o dobré vztahy mezi českým a slovenským národem je pochopitelná, pokud si uvědomíme, že ještě nedávno byly díky myšlence čechoslovakismu oba národy považovány za jeden.

Nyní však nastala docela jiná situace. Volání po přátelském soužití obou národů není v praktické rovině naplňováno. Česká autoritativní a fašistická pravice, která zaujala nejvyšší úřady a významně se tak podílela na řízení státu, nestojí na čechoslovakistických pozicích. Slova o harmonickém přátelském svazku mezi oběma národy jednoznačně nenaplnuje antičeská politika slovenské vládní garnitury z ľudáckého hnutí, která již v říjnu započala s iniciací hnutí *‘‘Von s Čechmi!’’*⁴³⁷ Politika vládní strany HSLŠ je nezakrytě zaměřena proti českému živlu na území Slovenska. Heslo *‘‘Von s Čechmi!’’* se stalo součástí politického programu vládní strany. Proto je přinejmenším zarážející to, že pražská vláda nezařadila do svých jednání o slovenské autonomii ani zmínku o situaci Čechů na území Slovenska, kteří byli mnohdy vystaveni, nebojme se říci, pogromistickým tažením. Tažení proti Čechům na území Slovenska bylo doprovázeno okázalými projevy slovensko-německého přátelství. Vše bylo umocňováno komentáři slovenského tisku, který s nadšením referoval, že nenávisť Slováků vůči Čechům je pro samotné Čechy mnohem větší zhoubou, nežli je ztráta území Sudet. Kurz slovenské politiky zaměřený na Německo, které slovenští představitelé vnímali

⁴³⁶ GRONSKÝ, Ján a Jiří HŘEBEJK. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I: (1918-1945). Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6. Strana 124.

⁴³⁷ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 97.

jako svého ochránce a vzor, byl pro pražskou vládu, která byla na Německu rovněž závislá, velmi nepříjemnou záležitostí. Německo mělo pochopitelně velký zájem na dobrých vztazích se Slovenskem, které pojímalo jako klín k rozbití zbytku Československa a obsazení jeho území. Pražská vláda tak nemohla vznášet velké požadavky směrem ke Slovensku, které bylo pod “ochrannou rukou“ Třetí říše. Nacistické Německo v čele s Adolfem Hitlerem bylo lačné po zámince, jež by přinesla příležitost k obsazení zbytku československého území. Z tohoto pohledu je příliš vstřícné chování vůči Slovensku nutné chápat jako snahu o udržení zbytku území a touhu po dostatku klidu potřebného k částečnému obnovení integrity. Nepochopitelná je však okázalé ignorování a snaha o “skrytí“ problémů spojených s nenávisť a vysídlováním Čechů ze slovenského území za fráze o touze po budoucí spolupráci či přátelském svazku.

Češi pobývající na území Slovenska byli vystaveni paradoxní situaci. Vedení *Strany národní jednoty* a vládní představitelé se sice oháněli floskulami vyzdvihujícími národní stát, chápaný jako společenství krve, který dbá především zájmů svých občanů, nikoliv zájmů cizích, pravdou však je, že proti pronásledování Čechů na Slovensku neprovedlo žádná opatření. Orgány cenzury kontrolující všechno vycházející český tisk odstraňovaly jakékoli zmínky o špatném zacházení s Čechy na Slovensku. Samozřejmě můžeme nalézt výjimky, někteří čeští demokraté interpelovali československé státní orgány, aby proti ústavě se přičiněnému zacházení s Čechy na Slovensku zakročily. Veškeré interpelace byly marné. Uvedme například senátora Františka Modráčka (1871 - 1960),⁴³⁸ který upozorňoval, že na Slovensku jsou dvě méněcenné kasty, jimiž jsou Židé společně s Čechy. Skutečně se ale jednalo spíše o výjimku. Česká autoritativní a fašistická pravice byla zaslepena ideovým průnikem českých autoritářských ideálů s ideály HSĽS. Fašistické autoritativní kruhy očekávaly podporu Slovenska při totalitarizaci českého území. Česká autoritativní a fašistická pravice dokonce pozorovala s porozuměním antičeské štvance na Slovensku, ty dle jejího názoru byly namířeny a priori proti pokrokářům a benešovcům.⁴³⁹ Pokud si uvědomíme, že protičeské bouře iniciované slovenskou autonomní vládou pokračovaly i poté, kdy byla luďákům schválena taková autonomie, jakou si sami navrhli, bylo nutné vzít v potaz podezření, že HSĽS nejde o autonomii, nýbrž o odtržení Slovenska od republiky. Jen tak lze

⁴³⁸ František Modráček byl československým politikem, meziválečným poslancem a senátorem Národního shromáždění. Rovněž působil v Československé sociálně demokratické straně dělnické, počátkem 20. let se stal předákem Socialistické strany československého lidu pracujícíchho.

⁴³⁹ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 97.

vysvětlit systematické otravování poměrů mezi českým a slovenským národem.⁴⁴⁰ Toto podezření se později potvrdilo.

Načasování retrospektivního schválení autonomie Slovenska pražskou vládou vypovídá o mnohém, vezmeme-li v potaz události, které se ode dne, kdy byla vyhlášena autonomie Slovenska (6. 10. 1938) do ústavního schválení (22. 11. 1938) udály. Pražská vláda schvalovala režim, který postupoval nezakrytě antičesky a v antisemitském počínání daleko “předčil“ své české protějšky. Pražská vláda tedy nese částečnou vinu za represe, kterým bylo vystaveno české a židovské obyvatelstvo.

⁴⁴⁰ FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 89.

Zákaz Židovské strany

Jen dva dny po dodatečném ústavním schválení autonomie tedy 24. 11. 1938 vyšlo další z řady nařízení Krajinického úřadu v Bratislavě adresované okresním náčelníkům a dalším orgánům – správci politické expozitury ve Vyšnom Svidníku a policejnímu řediteli v Bratislavě a Prešově. Na základě tohoto nařízení byla zastavena činnost všech místních, okresních organizací jakožto i krajinické organizace *Židovské strany*. Zakázání jedné z největších stran s voličskou základnou mezi Židy bylo zdůvodněno zachováním veřejného pořádku a bezpečnosti na Slovensku. Nedbání tohoto zákazu mělo být pokutováno až 5000 korunami či dokonce pobyt ve vězení, jehož délka mohla být stanovena na 12 hodin až 14 dní. Všechny nemovitosti patřící *Židovské straně* měly být prohledány. Příkaz byl vydán také ke konfiskování veškerého majetku. Dále měly být zabaveny všechny písemnosti, které byly v držení této židovsky orientované politické strany. Domovy nejvyšších představitelů měly být podrobeny domovní prohlídce. Prohlídkám soukromých prostor se mohli vyhnout pouze poslanci požívající poslaneckou imunitu. Proti zákazům místních a okresních organizací *Židovské strany* bylo možné se odvolat, nicméně i na to byl Krajinický úřad připraven. Odvolání sice mělo být formálně možné a požadavkům na podání odvolání mělo být vyhověno, tak jako se sluší v právním státě, nicméně nařízení také obsahovalo pokyn, dle kterého byly všechny žádosti bez rozdílu vyřízeny negativně. K zamítnutí odvolání došlo do 15 dní ode dne doručení úřední obsílky o zákazu činnosti strany s odkázáním na veřejný zájem, který je existencí *Židovské strany* ohrožen.⁴⁴¹

O postupu proti *Židovské straně* se dozvídáme z hlášení Prezidia policejního ředitelství v Bratislavě určené pro Prezidium krajinického úřadu z 3. 12. 1938. Hlášení nás informuje o vykonání příkazu k zakázání činnosti *Židovské strany* na Slovensku. V případě tohoto dokumentu můžeme nahlídnout do procesu zakázání strany na centrální úrovni, jelikož se jedná o dokument pojednávající o doručení zákazu a následných krocích vedených proti hlavnímu sekretariátu strany v Bratislavě.⁴⁴²

Dne 25. 11. 1938 byl nejvyšším funkcionářům *Židovské strany* doručen výměr, kterým byla činnost organizace této strany zastavena a její další působení zakázáno. V budovách sekretariátu bylo přikročeno k provedení domovních prohlídek. Prohlídky proběhly také v soukromých bytech vedoucích představitelů strany. Zpráva nás informuje o provedení

⁴⁴¹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty. ISBN 80-968620-5-7. Strana 43.

⁴⁴² Tamtéž, s. 46 - 47.

prohlídky za účelem zajištění důležitého materiálu v sekretariátu pro zemskou a místní organizaci *Židovské strany* v Bratislavě, které bylo situováno v kanceláři židovského spolku “Ahavath Cion“. Zde byly zabaveny razítka, knihy a písemnosti *Židovské strany* a dané prostory byly následně úředně zapečetěny.⁴⁴³

Zvláštní soukromá prohlídka byla provedena u Izidora Knöpfelmachera – předsedy strany. Zde byly dle zprávy nalezeny adresář se jmény organizace svobodných zednářů se sídlem v Praze a několik písemností informujících o činnosti strany. Jedna ze soukromých prohlídek proběhla také u Hermana Kaczvera – pomocného tajemníka strany – zde nebyly nalezeny žádné přínosné dokumenty. Bez úspěchu proběhla prohlídka také u Oskára Reise – člena výboru a předsednictva strany. Tato prohlídka se jako jediná neobešla bez problémů, jelikož syn zmíněného funkcionáře strany na vykonavatele domovní prohlídky zaútočil pomocí ručního boxeru, který mu byl posléze zabaven, a následně na něj bylo podáno trestní oznámení ve věci napadení. Písemnosti obsahující důležité informace o činnosti strany byly nalezeny a zabaveny u zemského tajemníka strany – Eugena Wintersteina a člena předsednictva strany – Otty Löbla. Jiné důležité materiály či jiný zásadní majetek strany nalezený a tudíž ani zabavený nebyl. Provedení prohlídek proběhlo bez problémů, až na zmíněný incident se synem člena výboru a předsednictva strany Oskára Reisa.⁴⁴⁴

Samozřejmě, že výše zmíněný dokument není jediný, který má vypovídající hodnotu, proto je namístě zmínit i další. O dalším uvedení příkazu k likvidaci místních a okresních organizací *Židovské strany* do praxe nás informuje hlášení Okresního úřadu v Kežmaroku z 2. 12. 1938. Jedná se o zpravení Prezidia krajinského úřadu v Bratislavě o zákazu činnosti *Židovské strany* právě v okrese Kežmarok. Proti *Židovské straně* v daném okrese bylo zakročeno již 2 dny po vydání výnosu Krajinského úřadu, tedy 26. 11. 1938. Strana byla zvláštním výměrem zakázána. Jak předsedovi strany za tento okres, tak představiteli strany ve městě Kežmarok byly doručeny úřední obsílky o zákazu *Židovské strany*. Místní orgány přikročily k vykonání nařízených domovních prohlídek. Jelikož strana nedisponovala žádnými společnými prostory, byly prohledány pouze prostory soukromé. Zpráva klade důraz na prohledání soukromých obývacích prostor předsedy *Židovské strany* za okres Kežmarok.

⁴⁴³ Tamtéž

⁴⁴⁴ Tamtéž.

Zde byly konfiskovány tiskopisy, razítka a spisy strany, které byly posléze uloženy do budovy okresního úřadu.⁴⁴⁵

⁴⁴⁵ Tamtéž, s. 43 – 44.

Zákaz Sjdnocenej socialisticko sionistickej strany robornickej

Ve stejném duchu jako nařízení o likvidaci *Židovské strany* se nesla direktiva z 25. 11. 1938 o zastavení a zakázání činnosti druhé nejvlivnější židovské strany na Slovensku - *Sjdnocenej socialisticko sionistickej strany robornickej*, odvolávající se jakožto v předešlém případě na veřejný zájem a bezpečnost na Slovensku.⁴⁴⁶ Nedbání tohoto příkazu mělo být trestáno stejnými výměry jako v případě nedbání zákazu *Židovské strany*. Rovněž byly nařízeny domovní prohlídky v budovách této politické organizace a také v soukromých bytech jejich vedoucích představitelů. Odvolání se proti zákazu byla umožněna, ale výsledek odvolání neměl být v žádném z případů vyřízen kladně ve prospěch odvolávajícího se.⁴⁴⁷

O provedení příkazu nám podává informaci hlášení prezidia policejního ředitelství v Bratislavě ze 7. 12. 1938 zpravující o zákazu činnosti této strany Prezídium krajinského úřadu. Výměr vydaný právě Prezidiem krajinského úřadu byl v tentýž den, kdy byl odeslán k jednotlivým příjemcům, vykonán prostřednictvím prezidia policejního ředitelství v Bratislavě. Hlavní funkcionáři sekretariátu *Sjdnotenej socialisticko-sionistickej strany* byli bezprostředně informováni o úředním zákazu činnosti strany.⁴⁴⁸

Prohlídky byly provedeny u Eugena Krasze⁴⁴⁹ – místopředsedy strany, ale bohužel pro vykonavatele prohlídky, kteří byli Prezidiem krajinského úřadu pověřeni k této činnosti, dopadla neúspěšně, jelikož nebyly nalezeny žádné vypovídající materiály, které by posloužily, ať už k zmapování činnosti strany, jejího financování či k možnému kompromitujícímu tažení vládou ovládaných tiskových orgánů. S větší úspěšností úřední vykonavatelé příkazu pochodili u Arona Löwingera (1877 – 1944)⁴⁵⁰ – místopředsedy strany, kde byla zabavena menší část písemností. Bezvýsledně proběhla prohlídka u Hermana Fruchta⁴⁵¹ – pokladníka strany a Alexandra Bauera – člena předsednictva strany. Několik významných písemností bylo nalezeno u Jakoba Bergera⁴⁵² – tajemníka strany. Při prohlídkách nebyl zabaven žádný majetek strany, a to z důvodu, že strana v červnu 1938 dobrovolně ukončila svou praktickou

⁴⁴⁶ Tamtéž, s. 42 – 43.

⁴⁴⁷ Tamtéž, s. 49 – 50.

⁴⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁴⁹ Eugen Krasz byl místopředsedou *Sjdnotenej socialisticko-sionistickej strany*. Ostatní údaje nebyly dohledány.

⁴⁵⁰ Aron Löwinger byl místopředsedou *Sjdnotenej socialisticko-sionistickej strany*. V roce 1944 zemřel v koncentračním táboře Osvětimi.

⁴⁵¹ Herman Frucht byl pokladníkem *Sjdnotenej socialisticko-sionistickej strany*. Ostatní údaje nebyly dohledány.

⁴⁵² Jakob Berger byl tajemníkem *Sjdnotenej socialisticko-sionistickej strany*. Ostatní údaje nebyly dohledány.

činnost. Přičemž poslední schůzka vůdčích funkcionářů strany pravděpodobně proběhla 8. 6. 1938 z důvodu voleb do městského zastupitelstva města Bratislavy.⁴⁵³

⁴⁵³ Tamtéž.

Zákaz tělovýchovného spolku Makabi v Bratislavě

Dne 19. 12. 1938 byla výnosem Prezídia policejního ředitelství v Bratislavě rozpuštěna *Židovská tělovýchovná jednota Makabi* v Bratislavě. Vydání příkazu k rozpuštění tohoto spolku bylo odůvodněno zamezením rušení veřejného pořádku. Ostatně této klíčky bylo užito už v předešlých případech za účelem omezení či zakázání činnosti jakékoliv židovské organizace na Slovensku. V důsledku nařízení byl spolek okamžitě vymazán z oficiálního seznamu spolků. O čem dále pojednává nařízení o zákazu je, jakým způsobem má být naloženo s majetkem tělovýchovnému spolku patřícímu. Co se týče vkladních knížek vedených u běžných peněžních ústavů a cenných papírů, ty mají být odevzdány do správy Prezidiu policejního ředitelství v Bratislavě, které onu direktivu vydalo. Pokud jde o ostatní majetek spolku, ten má převzít do správy velitel Hlinkovy Gardy v Bratislavě, kterému od dne vydání nařízení náleží starost o hmotný i nehmotný majetek, jenž byl zabaven. K převzetí majetku má dojít protokolární cestou a velitel Hlinkovy gardy se zavazuje k převzetí osobní zodpovědnosti za vše, co mu bylo předáno. Toto nařízení mělo pouze dva příjemce, kterými byli předseda spolku *Židovskej telovcičnej jednoty Makabi* a velitel Hlinkovy Gardy v Bratislavě.⁴⁵⁴

⁴⁵⁴ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty. ISBN 80-968620-5-7. Strana 56 – 57.

Zásah do náboženské svobody

Po vyhlášení autonomie Slovenska byl novou vládou likvidován nejen politický a názorový pluralismus, ale pomyslná ruka režimu byla vztažena také na specifické tradice židovské komunity související s její náboženskou vírou. Jedním z takových zásahů bylo zakázání Eruv-drátů.

22. 10. 1938 vydal Krajský úřad nařízení s názvem *Židovské Eruv-droty*. Tuto nedílnou praktiku židovské náboženské komunity na území Slovenska zakázal. Abychom si uvědomili význam tohoto nařízení, musíme pochopit, že předpisy židovského náboženství pro soboty a svátky jsou striktně dány. Striktní předpisy pro ortodoxní Židy⁴⁵⁵ znamenaly, že je do detailů dodržovaly. Pokud rozklíčujeme výše uvedený pojem, slovo “Eruv“ znamená termín, který pojmenovává symbolické úkony, prostřednictvím jejichž mají Židé povoleno vykonávat v sobotu a o svátku jinak zakázané činnosti. Jedná se o hebrejské slovo, které znamená “smíšení“ a jeho význam tkví v přenesení zakázaného do sféry povoleného. V čase soboty či o svátcích byla určitá část města pro věřící Židy zakázaná, tomuto zákazu se Židé vyhýbali právě pomocí Eruv-drátů, prostřednictvím kterých byl veřejný a soukromí prostor smíšen, což umožnilo vklad zakázaného do sféry povoleného. Tato praktika byla naprosto klíčová, jelikož umožnila, aby věřící Židé mohli dodržovat náboženské předpisy, a to jak v soukromém, tak veřejném prostoru. Náboženské předpisy totiž přísně stanovovaly, jak se věřící může chovat právě v soukromém a veřejném prostoru.⁴⁵⁶

Nařízení Krajského úřadu v Bratislavě bylo namířeno nejen proti této praktice ale hlavně proti jejímu duchovnímu rozměru. I přesto, že bylo sepsáno v podstatě tak, aby tuto činnost odsoudilo pouze z praktického hlediska. Autoři nařízení velice dobře věděli, jak jsou hlavně pro ortodoxní Židy Eruv-dráty důležitou praktikou, bez které v období sobot a svátku nemohou prakticky žít normálním životem.⁴⁵⁷ Dle nařízení se tato činnost zakázala, protože *“...drôty sú miestami namontované bez zreteľa na požiadavky verejnej bezpečnosti, nie sú pevne pripevnéné, křižuju telefonné a telegrafné vedenia ba aj silnoprúdové elektrické vedenia elektrárenských podnikov, bez toho že by byly dejakým spôsobom zaistené.”*⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Ortodoxních Židů bylo na Slovensku cca 70%.

⁴⁵⁶ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2. Strana 20.

⁴⁵⁷ Tamtéž.

⁴⁵⁸ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty. ISBN 80-968620-5-7. Strana 174.

Jednalo se o starou náboženskou tradici. Využívání praktiky Eruv-drôtov je dokázáno v mnoha městech na území Slovenska (v Bratislavě, Nitře, Popradu, Liptovském Mikuláši, Prešově, Šarišských Lúkách či Zlatých Moravciach).⁴⁵⁹

⁴⁵⁹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2. Strana 21.

Kdo by měl zastupovat práva židovské menšiny na Slovensku?

Zákaz činnosti politických stran zastupujících zájmy židovské menšiny na Slovensku, potažmo spolků sdružujících slovenské Židy, byl pro toto etnikum katastrofou. Židovské strany byly založeny s primárním účelem – zastupování zájmů židovského obyvatelstva na Slovensku. Kdo měl židovské zájmy zastupovat nyní? Těžko se svých práv mohl úspěšně dožadovat kterýkoliv židovský jednotlivec, zvláště pak ve státě, kde přestaly platit demokratické pluralisticky liberální pořádky. Zákazem židovských spolků, mezi které patřila také *Židovská telocvičná jednota Makabi* mělo být Židům zabráněno se organizovat, dále budovat a prohlubovat svou etnickou pospolitost. Antisemitsky smýšlející vláda autonomního Slovenska nechtěla stát proti dobře organizovanému při sobě stojícímu etnickému celku. Účelem těchto opatření bylo jednotu a pospolitost rozleptat a mezi kolektivní židovskou menšinu vnést sváry.

Sami Židé si byli vědomi, že potřebují organizaci jednající ve jménu všeho židovského obyvatelstva na Slovensku, která by zaručila, že jejich hlas nezůstane nevyslyšen. Z tohoto důvodu bylo ihned po zastavení činnosti židovských politických stran a spolků přikročeno k pokusu o vytvoření takové organizace, která by sjednotila židovstvo na Slovensku a hájila jeho zájmy. Za tímto účelem byla ustavena *Židovská Národná Rada pre Slovensko*. Její existence však neměla dlouhého trvání. Vedoucí představitelé autonomního Slovenska totiž neměli zájem na zastupování židovské menšiny prostřednictvím národní rady. Proto byla založena instituce *Židovskej ústrednej úradovne pre krajinu Slovenskú*. Tato na rozdíl od *Židovské národní Rady* neměla žádné členy a z hlediska práva nemohla zastupovat politické zájmy Židů. Nebyla ani spolkem, pouze jakýmsi informačním orgánem, který měl mít za úkol sběr informačního materiálu. Financována mohla být pouze pomocí dobrovolných darů.⁴⁶⁰

Hlavní úlohou této instituce mělo být stát za židovskými zájmy na Slovensku a tlumočit prosby a potřeby židovstva slovenským úřadům, řešit sociální otázku židovstva na Slovensku, poskytovat pomoc židovským uprchlíkům a poskytovat Židům právní ochranu. Velký zájem byla židovská menšina nucena mít na převrstvení Židů napříč pracovními povoláními. Jelikož nová autonomní vláda nehodlala trpět židovskou účastí ani na jednom z povolání obecně považovaných za důležitá a lukrativní. Židovská menšina do této doby dominovala ve slovenské ekonomice, průmyslu a svobodných povoláních.⁴⁶¹

⁴⁶⁰ Tamtéž, s. 66 – 69.

⁴⁶¹ Viz. Strana 72.

Za tímto účelem v rámci *Židovskej ústrednej úradovny* vznikla komise pro převrstvení Židů v povoláních. Komise začala okamžitě jednat za účelem rychlého přeorganizování židovského vzdělávání. Byly zřízeny kurzy pro mužská povolání – automechanik, zámečnick, klempír a svářeč, strojní zámečnick, pekař, knihvazač, řidič auta, elektrotechnik, specialista na jemnou mechaniku, zlatník či panský oděvník. Rovněž židovské ženy se měly začít uplatňovat v jiných povoláních než doposud. Proto byly vytvořeny kurzy krejčovství, kuchařství a cukrářství, šňorování či šití. Zajímavý je pohled, jakým k těmto krokům, přihlížely autonomní orgány. Jak popisuje policejní ředitel Prezídia policejního ředitelství v Bratislavě ve své zprávě Prezidiu krajinského úřadu v Bratislavě – převrstvení v povoláních neprobíhá za účelem pracovního uplatnění židovské menšiny na území Slovenska, nýbrž k jeho uplatnění v zemi, kam se slovenské židovstvo vystěhuje. Slovenské orgány tedy nepočítaly s tím, že by se židovská menšina mohla i přes svou veškerou snahu stát alespoň tolerovanou součástí autonomního Slovenska.⁴⁶²

⁴⁶² Tamtéž.

Konečná etapa vývoje druhé republiky

Výše popsané nedemokratické zásahy na Slovensku pokračovaly dalším krokem, kterým bylo antidemokratické počínání při volbách do snemu Slovenskej krajiny z 18. 12. 1938. Po “útku“ na demokraticky fungující samosprávné orgány, které byly nahrazovány HSĽS loajálními úředníky, logická poslušnost vedla k antidemokratickému postupu i v rámci vyšší sféry politického života. Pokračovala tedy totalitarizace slovenské společnosti.

Co můžeme samo o sobě označit za naprosto nedemokratické, je způsob, jakým byly osekány možnosti k výběru kandidátů do snemu Slovenskej krajiny. Pokud si připomeneme události, které volbám předcházely, uvědomíme si, že zákroky vůči ostatním politickým stranám značně komplikovaly teoretickou možnost do voleb zasáhnout dalším hráčům na politickém poli. Existence jen jedné možné kandidátky v rámci *Hlinkovy slovenské ľudové strany – Strany slovenskej národnej jednoty*, znamenala také znemožnění kandidatury Čechům a Židům.⁴⁶³

O přípravě voleb, která se přičila demokratickému charakteru, vypovídá nařízení Prezídia krajinského úřadu adresované všem okresním úřadům na Slovensku. Direktiva z 2. 12. 1938 se týká vytvoření volebních obvodů dle národnostního principu. Celá příprava podléhala přísnému utajení. Volby měly proběhnout následujícím způsobem. Pro každou z pěti na Slovensku nejpočetnějších národností byly uzpůsobeny zvláštní volební místnosti. To znamenalo určení volební místnosti pro Slováky, Čechy, Maďary, Němce a Židy. Vytvoření samostatné místnosti určené k odvolení bylo podmíněno minimálním počtem 50 příslušníků té které národnosti v příslušném volebním obvodu. Přičemž v místech, kde sídlily okresní úřady, mělo k tomuto kroku dojít bezpodmínečně.⁴⁶⁴

Výše zmíněné počínání samozřejmě nebylo bezdůvodné. Cílem tohoto podniku bylo zjistit, jak se jednotlivé národnosti při volbě zachovají. Tedy mělo být odhaleno, kdo bude koho volit a zdali vůbec dorazí k volbám. Jak jsme již zmínili, mělo k tomu kroku dojít v utajení, tak aby se nikdo nepovolaný nedozvěděl, proč bylo přistoupeno ke změně volebních pořádků. Za tímto účelem měla být příprava více volebních místností vykonána bez toho, aby se to “obyčejný“ občan dozvěděl. Při samotném volení měli být voliči zavedeni do té které místnosti bez vysvětlení a ponecháni v domnění, že se volební pořádky nezměnily. Do jaké

⁴⁶³ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Politika antisemitizmu a holokaust na Slovensku v rokoch 1938-1945. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2016, 495 s. ISBN 978-80-89514-40-3. Strana 49.

⁴⁶⁴ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty. ISBN 80-968620-5-7. Strana 44 – 46.

volební místnosti má volič vstoupit a odvolit bylo napsáno na legitimačních lístcích, které voliči obdrželi. Tam, kde voličům nebyly doručeny legitimační lístky *“třeba voličov upovedomiť o tom, v ktorej miestnosti majú odvoliť, po prípade tým spôsobom, keď cedulka“* *Pán [...]* volí v miestnosti, sa im doručí spolu s hlasovacím lístkom,⁴⁶⁵ znělo nařízení Prezídia krajinského úradu.

Pomocí následného spočítání hlasů odevzdaných v jednotlivých volebních místnostech bylo zjištěno, kolik obyvatel té které národnosti se voleb vůbec nezúčastnilo, kolik hlasovalo platně a kolik neodevzdalo platný hlas. O výsledcích ze všech okresů podali okresní náčelníci podrobnou zprávu, která zahrnovala všechny obce spadající pod jednotlivé okresy.⁴⁶⁶

Reakce židovské komunity na volby do snemu Slovenskej krajiny byla poměrně nečekaná. V tisku se objevily výzvy židovských představitelů na Slovensku, aby Židé přišli splnit svou *“občanskou povinnost“* a odevzdali svůj volební hlas. Tento postoj židovské komunity ilustruje i článek v *Židovských novinách*.⁴⁶⁷ Tehdejší čtenáři se v onu pochybnou dobu bezpráví, kdy byly rušeny židovské strany, spolky a tisíce Židů bylo po Vídeňské arbitráži nárazově odvezeno na území obsazované Maďarskem, mohli dočíst následující výzvu: *“Na každom z Vás je veľká a ťažká zodpovednosť v chvíli, keď vykonávajú najhlavnejšie občianskej právo a najsvätejšiu občiansku povinnosť dáte výraz svojmu presvedčeniu.“*⁴⁶⁸ Tuto výzvu od Židů samotných bychom si mohli vyložit jako naprostou urážku vlastní židovské menšiny na Slovensku, která byla po tisících nakládána jako dobytek na korby nákladních automobilů a odvážena na území, kam směřovala maďarská armáda. Nemluvě o pozdější neřešitelné situaci, způsobené neochotou maďarské vlády tyto Židy přijmout a slovenské autonomní vlády své kroky napravit. Z těchto důvodů vznikly tábory pro Židy v krajině nikoho na slovensko-maďarských hranicích.⁴⁶⁹ Ponižení Židů se zdálo pro samotné Židy neodpuštělné, ale snaha židovské menšiny o získání důvěry a statusu tolerance byla enormní, což jen vypovídá o nespravedlivě mířené diskriminačně-násilnické politice vůči Židům na Slovensku.

Samozřejmě také musíme kalkulovat s faktem, kterým bylo prosáknutí oné přísně tajné informace o rozdělení volebních místností dle národnostního principu na veřejnost.

⁴⁶⁵ Tamtéž, s. 45.

⁴⁶⁶ Tamtéž, s. 46.

⁴⁶⁷ Tamtéž, s. 50.

⁴⁶⁸ Tamtéž.

⁴⁶⁹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2. Strana 51.

Takto lze počínání židovských voličů vyložit jako snahu nezhoršit svou vlastní situaci nedoražením k volbám.

*‘Ide sa voliť prvý slovenský snem. Budú sa počítat’ nielen hlasy ale tiež počet osôb, ktoré vykonli svoju občiansku povinnosť. Výsledok tohoto počítania bude merítkom, či obyvatelia Slovenska pochopili význam historickej chvíle a či je nadostač vyspelé, aby vládu svojich vecí si upravilo podľa vlastného dobre uváženeho záujmu,*⁴⁷⁰ zněla výzva v již zmíněném článku z *Židovských novin*. Nicméně loajalita, s jakou židovské orgány koordinující činnost Židů na Slovensku, přistoupily k volbám do snemu Slovenskej krajiny a následná pozitivní reakce židovských občanů, se může zdát poměrně zvláštní, vzhledem k útrapám, kterým byli Židé za necelé dva měsíce autonomního režimu na Slovensku vystaveni. Abychom pochopili zmíněnou zdánlivě pozitivní reakci židovského obyvatelstva na volby do snemu Slovenskej krajiny, musíme si uvědomit, v jaké bezvýchodné situaci se Židé nacházeli. Žili ve státě, který židovské menšině postupně odjímal základní občanská práva. Strach Židů ze zhoršení situace byl pochopitelně enormní.

Hodnocení se k tomuto jednání dostalo z německé strany, konkrétně počínání slovenské vlády hodnotí německý diplomat v Bratislavě Andor Hencke ve své zprávě pro Zahraniční úřad v Berlíně. Nové volební pořádky popisuje jako příznačné pro špatné vztahy mezi Čechy a Slováky. Přičemž výše zmíněné kroky vyvolaly ještě větší napětí mezi oběma národy, jelikož dle zpráv, které se mu dostaly, byla v některých okresech připravena společná urna pro Židy a Čechy. Dle jeho slov je Čech ve své podstatě antisemitsky naladěný, a proto ho uráží stavění naroveň se Židem.⁴⁷¹ Nicméně z komentáře německého diplomata nelze vyvodit závěr, že informace o vícero volebních urnách pro jednotlivé národnosti unikla na veřejnost ještě před volbami. Pomocí jednoduché úvahy nad průběhem volebního dne se však dovítíme toho, že pokud informace o rozdělení volebních urn dle národností, nedostala na veřejnost již před volbami, během volebního dne již muselo být voličům jasné, že Slováci jsou zaváděni do jiných místností nežli Židé, Židé do jiných nežli Maďari atd.

Po volbách byla potvrzena pozice Ľudáků jako všemocných pánů na Slovensku. Za jejich úspěchem stály represivní politické praktiky, represivně působící Hlinkova garda a volební triky. Nejenže bylo zřízeno vícero volebních místností na základě národnostního

⁴⁷⁰ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty. ISBN 80-968620-5-7. Strana 51.

⁴⁷¹ NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch. 1, Od Mníchova k vojne proti ZSSR = Slowakisch-deutsche Beziehungen 1939-1941 in Dokumenten. 1, Von München bis zum Krieg gegen die UdSSR. ISBN 978-80-89046-61-4. Strana 205 – 208.

principu. Demokratickému rámci rovněž odporuje časové rozmezí, do kdy musely být úředně předloženy seznamy kandidátů. Volby byly vypsaný 26. 11. 1938, přičemž seznamy kandidátů musely být odevzdány nejpozději do druhého dne, tímto dnem byla neděle. Pokud by se tedy některá opoziční skupina, i přes represivní opatření přijatá v politickém životě, chtěla pokusit zasáhnout do voleb, nemohla splnit předepsané volební podmínky.⁴⁷² Jednalo se o průhlednou machinaci, která však splnila svůj účel. Tisovi a jeho spolupracovníkům se podařilo prosadit jedinou volební listinu, a to aniž by porušili zákon.⁴⁷³

Výsledkem nedemokratického počínání byla jedna kandidátka. Volby jednotné kandidátce zajistily 97% hlasů. Zvoleno bylo 63 poslanců, z těchto bylo 48 ěudáků, 12 ělenů ostatních slovenských stran, které splynuly s HSĽS, 2 zástupci německé menšiny a 1 zástupce maďarské menšiny. Na jednotné kandidátce se tedy nacházel například vůdce slovenských Němců Franz Karmasin, ale neěfiguroval na ní žádný zástupce ěechů, i přesto, že ěeská menšina měla přinejmenším právo na jednoho poslance.⁴⁷⁴ Na tomto místě je nutné konstatovat, že volby do snemu Slovenskej krajiny byly podstatným krokem v totalitárním úsilí HSĽS. Volby dostaly podobu plebiscitu typického pro totalitární režim.⁴⁷⁵

K totalitarizaci se postupně odhodlávala i ěeská politická scéna. Připomeňme například přijetí zmocňovacího zákona. K nejzřetelnější totalitarizaci ěeských zemí však došlo z vnějšího podnětu. Klíčova byla v tomto ohledu lednová diplomatická schůzka ministra zahraničí Františka Chvalkovského s Vůdcem nacistického Německa. Nárůst totalitární tendence šel ruku v ruce s razantnějším postupem proti Židům, a to i přesto, že ještě měsíc před zmíněným diplomatickým setkáním zněla slova Rudolfa Berana následovně: *“Poměr státu k těm židům, kteří jsou již dlouho usazeni na území republiky a kteří mají pozitivní vztah k potřebám státu a jeho národům, nebude nepřátelský.”*⁴⁷⁶ O tom, jaký vztah stát zaujme k Židům, bylo definitivně rozhodnuto právě o měsíc později. Jak již bylo uvedeno, dne 21. ledna se ministr zahraničních věcí Chvalkovský vydal na několikrát odkládanou diplomatickou návštěvu do Berlína. Svou cestu podnikl s jistou nadějí v to, že dosavadní

⁴⁷² FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 77.

⁴⁷³ WARD, James Mace. Jozef Tiso: kněz, politik, kolaborant. Přeložil Zdeněk HUML. V Praze: Slovart, 2018. ISBN 978-80-7391-875-0. Strana 201.

⁴⁷⁴ FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 77.

⁴⁷⁵ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 224.

⁴⁷⁶ Národní shromáždění republiky ěeskoslovenské 1935–1938: Poslanecká sněmovna: Stenoprotokol ze 156. schůze [online]. 1938 – 12 - 13 [cit. 2018 – 11 - 28]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/156schuz/s156001.htm>

postup Česko-Slovenska dostatečně uspokojil Adolfa Hitlera. Na schůzi s nacistickým Vůdcem byl Chvalkovskému sdělen naprostý opak. Hitler podrobil kritice vše, co česko-slovenská vláda za poslední 4 měsíce vykonala. Po svém příjezdu zpět do Prahy Chvalkovský referoval vládě o Hitlerově naprosté nespokojenosti: *‘Hitler je s námi stoprocentně nespokojen. Neudělali jsme nic, co by ho mohlo těšit, ale zato pokračujeme ve všem, co nemá rád.’*⁴⁷⁷ Hitler prostřednictvím Chvalkovského pražskou vládu žádal mimo jiné o likvidaci zbytku Benešova režimu, likvidaci všech Židů, propuštění úředníků, proti kterým má Německo námitky, vydání protižidovských zákonů dle norimberského vzoru a vyloučení Židů ze všech vztahů s Němci.⁴⁷⁸ Jednání Chvalkovského s Hitlerem jednoznačně urychlila a rozšířila vnitropolitická opatření vlády, a v důsledku celého druhorepublikového aparátu.

Na konci ledna 1939, tedy několik dní poté, co Hitler předestřel pražské vládě své požadavky, vláda přijala opatření, které se týkalo státních zaměstnanců židovského původu. Starší ročníky státních zaměstnanců byly okamžitě poslány do důchodu, střední ročníky na dovolenou s tzv. čekatelným a mladší generace židovských státních zaměstnanců přeložena na místa, kde nemohla přijít do styku s veřejností.⁴⁷⁹

Jedním z požadavků Adolfa Hitlera bylo také, aby Česko-Slovensko přijalo stejnou ideologii, jakou vyznává nacistické Německo. To znamenalo urychlení totalitarizace republiky. Tento požadavek měl vliv na vnitřní uspořádání politického systému. *Strana národní jednoty* se od nynějška měla stát výhradní nositelkou mocenské vůle národa. Výhledově byla existence opoziční strany vyloučena. V tisku se začaly projevovat tendence volající po likvidaci *Národní strany práce*: *‘...jestliže strana práce tvrdí, že dělá tutéž politiku, co strana Národní jednoty, proč tedy mají být dvě strany...’*⁴⁸⁰ takto jednoznačnou otázku formuloval deník *Venkov*. Vzápětí formuloval rovněž jednoznačnou odpověď: *‘Když jedna politika, tedy stačí jen jedna strana.’*⁴⁸¹ Úlohou tisku bylo připravit obyvatele na přechod z *‘autoritativní demokracie’*, pro kterou byl typický systém dvou stran, na totalitárnější formu vládního systému. Tisk byl jednoznačně poplatný době, a to přesto, že se vůči tomuto nařčení snažil ohradit: *‘...tisk, který náleží do sféry Národní jednoty, je zároveň*

⁴⁷⁷ FEIERABEND, Ladislav Karel. Politické vzpomínky. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3. Strana 102.

⁴⁷⁸ Tamtéž, s. 102 – 103.

⁴⁷⁹ JIRÁK, Jan, Petr BEDNAŘÍK a Barbara KÖPPLOVÁ. Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3586-6. Strana 116.

⁴⁸⁰ *Venkov*, 1939, roč. 34, č. 50, s. 3.

⁴⁸¹ Tamtéž.

*tiskem vládním v dobrém slova smyslu. Není totiž jeho úkolem obhajoba vládní politiky, nýbrž soustavná služba pro národní a sociální ideály, jež tvoří vrcholný cíl Národní jednoty a vlády.*⁴⁸²

Německý požadavek na přijetí nacisty tolerované ideologie podpořil fašistické síly v Česko-Slovensku a donutil konzervativní pravici k zaujetí ještě přívětivějšího postoje vůči totalitarizaci Česko-Slovenska. Dne 16. 2. proběhlo plénum programové komise *Strany národní jednoty*, na kterém byl schválen podrobný politický program. Jeho vypracováním byl pověřen Jan Scheinost. *Strana národní jednoty* byla prostřednictvím tohoto programu prohlášena za vykonavatele mocenské vůle národa. Bylo zřejmé, že budoucí existence *Národní strany práce* je vyloučena. Zmíněný program se zasazoval za rasové pojetí národa, přičemž Židy pokládal za zvláštní národ, a to ať už užíval kteréhokoliv jazyka. Dokument vyloučil účast Židů na státní a veřejné správě. Rovněž si vytyčil za cíl zbavit Židy vlivu na fyzickou a duševní kulturu národa. Zánik druhé republiky zamezil v uvedení tohoto programu v platnost.⁴⁸³

Dne 2. 3. vyšly v denících *Venkov*, *Večer* a *Národní listy* články s víceméně totožným textem, které však nesly rozdílné názvy. V deníku *Venkov* byl pojmenován *Vláda plní svůj program*,⁴⁸⁴ v denním čísle *Národních listů* název zněl - *Jak bude řešena židovská otázka*,⁴⁸⁵ ve večerním vydání *Národních listů* - *Židé měli vliv na kulturní bolševisaci*⁴⁸⁶ a ve *Večeru* se článku dostalo nejrazantnějšího pojmenování, a to *Vláda čistí republiku od Židů*.⁴⁸⁷ Tyto články referují o propouštění Židů z pracovních pozic: *‘Podle soukromých, ale spolehlivých statistik zmenšuje se podstatně počet židovských lékařů a advokátů.’* Propouštění židovských pracovníků, o kterém periodika referovala, bylo výsledkem zmíněného opatření přijatého již na konci ledna 1939. *‘Rovněž v životě kulturním je revidována účast a vliv jinonárodních živlů,’*⁴⁸⁸ zaznělo ve všech zmíněných člancích. *‘Revize’* kulturního života se dotkla například Hugo Haase, který spadl do kategorie starších ročníků židovských občanů, které měly být bezodkladně poslány do důchodu. Tato persona Národního divadla byla neprodleně

⁴⁸² *Národní listy*, 1939, roč. 79, č. 5, s. 1.

⁴⁸³ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7. Strana 220.

⁴⁸⁴ *Venkov*, 1939, roč. 34, č. 52, s. 3.

⁴⁸⁵ *Národní listy*, 1939, roč. 79, č. 61, s. 1.

⁴⁸⁶ *Národní listy*, 1939, roč. 79, č. 61, s. 1. Večerní vydání.

⁴⁸⁷ *Večer*, 1939, roč. 26, č. 52, s. 1.

⁴⁸⁸ *Národní listy*, roč. 79, č. 61, s. 1. Večerní vydání.

penzionována.⁴⁸⁹ „...kulturní instituce jsou zbavovány vlivu nearijců [!]. V této snaze bude důsledně pokračováno,“⁴⁹⁰ rovněž referovala zmíněná periodika.

Poslední měsíce Česko-Slovenska se, i přes všechna úskalí slovensko-českých vztahů, vyznačovaly snahou pražské vlády o udržení federativního státu pohromadě. Se slovenskou tužbou po odtržení kalkulovalo nacistické Německo. Prostřednictvím slovenské touhy Německo propagandisticky zdůvodňovalo historickou neopodstatněnost existence Česko-Slovenska. Pražská vláda naopak počítala s předpokladem, že slovenská autonomní vláda bude spolupracovat na stabilizaci poměrů v Česko-Slovensku a nepodpoří snahu slovenských separatistických kruhů.⁴⁹¹ Separatistické tendence Slovenska se doposud nejmarkantněji projevíly 21. 2. 1939 v prohlášení slovenské autonomní vlády. Tiso při svém vystoupení nastínil program nové slovenské vlády, ve kterém pronesl, že je pěstována ideologie suverenity národa slovenského. Z tohoto projevu je jasná ľudácká tendence vybudovat stát naprosto nezávislý na pražské centrální vládě.⁴⁹²

V následujících dnech slovenská autonomní vláda stupňovala své požadavky vůči centrální vládě v Praze. Cílem bylo rozvolnit česko-slovenský svazek. Slovenská vláda požadovala snížení slovenského příspěvku do státního rozpočtu. Zvýšení pravomocí slovenských státních sekretářů na ministerstvu zahraničí, národní obrany a financí. Dále vyžadovala udělení souhlasu s utvořením slovenských vojenských jednotek pod slovenským vedením. Jednání mezi centrální a slovenskou vládou, která probíhala v Praze, doprovázela jednání slovenské delegace v Berlíně. Slováci zde vyjednávali podmínky německé hospodářské pomoci pro Slovensko. Göring se nebránil poskytnutí jisté hospodářské pomoci, ta však byla podmíněna osamostatněním Slovenska. Pokud by tak Slováci neučinili, Göring pohrozil tím, že Německo nechá Slováky napospas Maďarům. Souběžně Slováci diplomaticky kontaktovali Polsko, a to bez vědomí centrální vlády. Diplomatické aktivity Slováků vedly k podemílání základů společného státu. Centrální vláda ztrácela kontrolu nad

⁴⁸⁹ JIRÁK, Jan, Petr BEDNAŘÍK a Barbara KÖPPOVÁ. *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3586-6. Strana 116.

⁴⁹⁰ *Národní listy*, 1939, roč. 79, č. 61, s. 1.

⁴⁹¹ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6. Strana 232.

⁴⁹² Tamtéž, s. 230 – 232.

slovenským protějškem. Na konci měsíce února již byla centrální vláda oslabena do takové míry, že již neměla nad Slovenskem jakoukoliv moc.⁴⁹³

Situace se nadále vyhrcovala. 1. března pražská vláda zamítla slovenské požadavky. Beran dokonce navrhl dobrovolné rozejití Čechů a Slováků. Slovinci však neformulovali jednoznačnou odpověď. Na základě nejednoznačné odpovědi dospěla pražská vláda k názoru, že slovenská autonomní vláda neusiluje o samostatnost Slovenska. Nynější dramatická situace měla být vyřešena personálními změnami ve slovenské vládě, proto bylo přistoupeno k vojenskému zásahu, jehož zastáncem byl generál Eliáš. Rozhodnutí bylo výsledkem mylného přesvědčení, že většina slovenské politické garnitury si přeje setrvání ve společném státě. Zmíněné doprovázela iluze, že přáním Německa je zachování druhé republiky. V průběhu noci z 9. na 10. března prezident Hácha odvolal předsedu slovenské vlády Tisa. Sesazení vlády provázela vojenský zásah na Slovensku. Došlo k vyhlášení stanného práva. Centrální vláda na Slovensko poslala vojenské a četnické posily. Co se týče vojenské stránky, byl převrat vykonán bezchybně, problém však tkvěl v neschopnosti pražské vlády sestavit novou autonomní vládu na Slovensku. Nakonec byl 11. března předsedou vlády jmenován Karol Sidor. Sidor si přijetí této funkce podmiňoval propuštěním internovaných slovenských vládních představitelů, stažením vojska a odsouhlasením části výše zmíněných slovenských podmínek. I přes fakt, že Sidor patřil k radikálnímu křídlu HSĽS, které mělo za cíl odtrhnout se od Česko-Slovenska, se k tomu ve funkci předsedy vlády neodhodlal, a to ani přes nátlak nacistického Německa. Dostal se tak do konfliktu s Berlínem, který požadoval vyhlášení samostatnosti Slovenska. Sidorova neústupnost vedla k obrácení nacistické pozornosti k Jozefu Tisovi.⁴⁹⁴

Tiso posléze na Hitlerovo pozvání odcestoval do Berlína. Zde mu Hitler sdělil, že se Slovensko musí osamostatnit a požádat o německou ochranu, nebo bude ponecháno napospas Maďarům. Tiso telefonicky kontaktoval Háchu, kterého požádal o svolání slovenskému sněmu. Poté okamžitě odcestoval zpět do Bratislavy, kde tlumočil Hitlerovy požadavky, načež podala Sidorova vláda demisi. Následovalo utvoření nové vlády, jejímž předsedou byl jmenován Jozef Tiso.⁴⁹⁵ *“Ve vývoji politických poměrů na Slovensku nastalo dnešním rámem nové údobí. V ranní schůzi předsednictva slovenské strany ľudové přednesl Msgr. Dr. Josef*

⁴⁹³ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 177 – 178.

⁴⁹⁴ Tamtéž, s. 180.

⁴⁹⁵ Tamtéž, s. 180 – 181.

Tiso zprávu 'že se mu dostalo pozvání od říšského kancléře Hitlera k návštěvě Berlína,'“⁴⁹⁶ popisovalo v podstatě jako nijak závažnou událost konec česko-slovenské federace periodikum *Večer*.

Nedlouho poté, co se k centrální vládě dostala informace o vyhlášení slovenské samostatnosti, se vydal prezident Hácha za doprovodu ministra zahraničí Chvalkovského do Berlína. Hitler požadoval, aby Hácha svým podpisem stvrdil souhlas s vojenským obsazením Čech, Moravy a Slezska. Načež Hácha telefonicky informoval Berana, jehož úkolem bylo okamžitě svolat vládu. Následoval druhý telefonát, při kterém Beran prezidentovi sdělil, že vládní kabinet s českou kapitulací souhlasí.⁴⁹⁷

⁴⁹⁶ *Večer*, 1939, roč. 26, č. 62, s. 1.

⁴⁹⁷ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 181.

Závěr

Mnichovská dohoda pro Československo znamenala ztrátu 30 % československého území. Na zbytku území Československa vznikla pokračovatelka První republiky – druhá republika. Období bezprostředně po Mnichovské dohodě, tedy raná fáze druhé republiky, je charakteristické šokem ze ztráty území. Československá situace byla vnímána jako bezvýchodná, což dalo prostor pro nastolení otázky, jakým směrem by se měla Československá republika ubírat, co se týče politického systému a mezinárodní orientace.

V tyto dny byla velká pozornost věnována emigrantům, kteří utíkali z Německem zabíraného území. Otázka emigrace do Československa byla stěžejním bodem československé celospolečenské diskuse raně pomnichovských dní. Příliv emigrantů znamenal nárůst pracovní konkurence. Nicméně bychom se neměli omezovat na pojmání problému židovské migrační hysterie jako pouhé obavy ze zvýšené pracovní konkurence. Emigrace, která proudila do Československa, nebyla pouze židovská. Naopak bylo procento židovských uprchlíků pouhým zlomkem z celkového počtu emigrantů. Dle statistik po Mnichovské dohodě do Československa uprchlo 122 000 Čechů, 18 000 německých antifašistů a 15 000 Židů. Polský zábor Těšínska znamenal příliv dalších 30 000 Čechů. Pokud počet Židů z celkového počtu uprchlíků vyjádříme procentuálně, jednalo se o 8,11%. Nenávist vůči nově přichozím Židům nevyvěrala z obavy zvýšené pracovní konkurence, nýbrž z latentně přítomného antisemitismu, který po celou dobu trvání První republiky přežíval ve stavu hibernace. Pomnichovská deziluze se stala příležitostí k ukončení stavu hibernace. Antisemitismus byl účelně podporován tiskem agrární strany, která byla připravena v druhorepublikovém režimu zaujmout místo na výsluní. Židé byli označeni za jinonárodní živeli neboli za nepřátele Česko-Slovenska. Agrární strana, která měla jako nejsilnější politická strana Československa hrát hlavní roli v druhorepublikovém uspořádání, byla ztotožněna se samotnou republikou. Pokud někdo – konkrétně Židé – stojí proti agrárikům, stojí proti státu a národu, to bylo poselství agrárního tisku. Snahou agrárního tisku bylo čtenářům podprahově sdělit, že agrárici reprezentují zájmy občanů Česko-Slovenska.

Odpovědí na nesnáze druhé republiky se měla stát autoritativní demokracie. Autoritativní demokracie zbavená přemíry prvorepublikových partají. Hlavní úlohu při vyjednáváních o novém politickém subjektu, který měl nahradit dosavadní politické subjekty, vedla agrární strana. Kardinální role agráriků při formování druhorepublikové vládní strany je pochopitelná. Jednalo se o stranu s nejpočetnější voličskou základnou. Agrární strana se z pozice nejvlivnější koaliční strany přihlásila o svůj díl při formování druhé republiky.

Ustoupení od parlamentní demokracie k demokracii autoritativní nebylo jedinou kruciální změnou, která se udála. Ke změnám došlo také v ohledu mezinárodní orientace, což bylo podmíněno výměnou hlavních reprezentantů státu navenek. Vytyčeným cílem druhé republiky se stala spolupráce se všemi státy, především pak se státy sousedními. Prvorepublikový ministr zahraničí Kamil Krofta byl nahrazen italofilem a germanofilem Františkem Chvalkovským. Tato změna symbolizovala hodnotový obrat. Změnu zahraničního směřování Československa však nesymbolizovala pouze výměna ministra zahraničí. Největší vina totiž nebyla dávana Kroftovi, nýbrž architektovi československé zahraniční politiky Edvardu Benešovi. Prezident Beneš byl odstraněn z veřejného života.

Nutností se stala volba nového prezidenta. Důraz byl při vyhledávání potenciálního prezidenta kladen na prosazení zásady, aby do této funkce neusedl kandidát politicky činný. Volba padla na politicky neutrálního prezidenta nejvyššího správního soudu Emila Hácha. Hácha byl dobovou propagandou vykreslován jako ideální prezidentský kandidát. Propagandou byla vyzdvihována jeho služba státu v předešlých povoláních, zvláště pak u nejvyššího správního soudu. Na zvolení Emila Háchy měl vliv jeho dobrý poměr k Německu. Naopak Beneš byl považován za státníka, který byl charakteristický svým protiněmeckým smýšlením. Osoba druhého prezidenta byla označena za jednoho z viníků pomnichovské situace. Jinými slovy mu byla přidělena role obětního beránka zodpovědného za československé neštěstí.

Důležitou událostí bylo ustavení *Strany národní jednoty*. Jednalo se o jeden z nejpodstatnějších kroků při přechodu ze systému parlamentní demokracie na autoritativní demokracii. *Strana národní jednoty* měla plnit roli politické platformy pro sdružení všeho českého lidu. Brzy po jejím ustavení byly organizační směrnice doplněny o ustanovení, které zakazovalo vstup Židů do vládní strany. Listopad roku 1938 se nesl v duchu vládního opuštění oficiální masarykovské humanitní idey, jež byla substituována nacionálně-rasovým pojetím národa. Zákaz vstupu Židů do *Strany národní jednoty* symbolizoval jejich vyloučení ze společnosti. Vláda na toto pojetí národa přistoupila pod tlakem českých antisemitsky smýšlejících fašistů. Silný tlak na zaujetí negativního vládního postoje vůči Židům vyvíjelo nacistické Německo. Česko-Slovensko bylo od 30. září politicky a hospodářsky závislé na Německu, proto tuzemští politici respektovali požadavky Adolfa Hitlera.

Rasová segregace byla podpořena tiskem. Protižidovská propaganda nebyla přítomna pouze ve fašistických tiskovinách ale také ve vládním tisku. Tisk podporoval lpění na rasové

čistotě a zasazoval se o vyloučení Židu ze společnosti. Rasově zabarvený protižidovský diskurs v tisku byl charakteristický svou snahou označit Židy za entitu, která je v nepřátelském postavení vůči národu. Vyzdvižována byla úloha teprve se etablujícího autoritativního establishmentu, jenž byl tiskem prezentován jako ochránce před “židovským nebezpečím.” Tato snaha měla skrytý význam, kterým byla legitimizace nepevně zakořeněného autoritativního zřízení.

Druhorepublikový režim započal budování právního ghetta pro židovskou minoritu. Zákaz členství ve vládní straně židovskému obyvatelstvu byl následován přípravou protižidovských právních postihů. Připravovaná legislativa měla židovské minoritě uzurpovat plnoprávné postavení česko-slovenských občanů v hospodářství, kultuře a veřejném životě. Prvním bodem v přípravě protižidovské jurisdikatury bylo definování pojmu “Žid.”

Postupná totalitarizace druhorepublikového státního zřízení vyústila ve snahu snížit význam parlamentu, který vzešel z posledních voleb v roce 1935. Zlomovým bodem se stalo přijetí zmocňovacího zákona. Uzákoněním zmocňovacího zákona bylo podtrženo totalitární směřování Česko-Slovenska. Snahou druhorepublikové garnitury však bylo zachovat dojem demokratického zřízení. *Strana národní jednoty* byla posléze doplněna o *Národní stranu práce*. Účelem ustavení opoziční strany byla snaha vytvořit zdání demokratického systému. Nicméně zápas o moc byl pouhou fikcí. Specifikem oficiální druhorepublikové opozice v podobě *Národní strany práce* byla její naprostá loajalita straně vládní.

Za druhé republiky vypukla honba na údajné viníky mnichovské krize. Za způsobenou situaci byl viněn prvorepublikový předmnichovský politický systém, který byl v posledních třech letech existence reprezentovaný prezidentem Benešem. Prezident Beneš byl tedy dobrou optikou považován za jednoho nejodpovědnějších za nastalou situaci. Za odpovědné byli rovněž označeni Židé. Vina tedy padla na “vnitřní nepřátele,” nikoliv na “vnější.” Nemožnost označit za viníka nacistické Německo, na které se česko-slovenská politika orientovala jako na hegemonu ve střední Evropě, vyústila v hledání obětních beránků. Tímto způsobem měla být uvolněna frustrace nakupená ve společnosti. Frustrace nemohla být uvolněna výbojem vůči skutečnému strůjci pomnichovské krize – nacistickému Německu. Vnější výboj byl tedy vyloučen. Nahromaděná agresivita byla namířena dovnitř Československa, zejména proti Židům. V problematice stupňování agrese vůči Židům nacházíme rovinu stádia rozkladu politického systému. Autor diplomové práce se ztotožňuje s tezí Eduarda Nižňanského, který považuje útoky proti minoritám za ukazatel, pomocí

kterého můžeme určit, v jakém stupni rozkladu se ocitá parlamentní demokracie, jelikož jsou tyto akty bezpráví vedeny mnohem razantněji nežli proti většinovému obyvatelstvu. V našem případě nahlížíme do útrob druhorepublikového státního zřízení, které se postupně totalitarizovalo. Demokratický charakter Československa - pozůstatek První republiky – byl postupně paralyzován, což dokládá také způsob, jakým bylo zacházeno s židovskou minoritou.

Jak již bylo řečeno, na totalitární vývoj v Česko-Slovensku měl značný vliv tlak z nacistického Německa. Největší zvraty, co se týče politiky druhorepublikové vlády, nastaly po diplomatických setkáních ministra zahraničí Chvalkovského u Adolfa Hitlera. První setkání proběhlo již v polovině října 1938. Při prvním setkání bylo česko-slovenskému ministru zahraničí kromě jiného nakázáno, že Česko-Slovensko má vyvarovat vlivu komunistů a Židů.

Druhá republika se stala státním zřízením potírajícím židovský živel. Klíčovou úlohu hrál v protižidovské propagandě státu agrární tisk. Periodika *Venkov* a *Večer* byla ústředními tiskovými orgány agrární strany, která zastávala vedoucí pozice v druhorepublikovém aparátu. Zmíněné deníky se tedy staly jedním z nástrojů politiky nového autoritativního zřízení. Výsadní postavení deníku *Venkov*, stejně tak jako deníku *Večer*, je důležité zdůraznit. Agrární tisk určoval směr a trendy, kterými se ubírala československá žurnalistika. Na směr, který udával agrární tisk, se podstatně podílel vedoucí veškerého agrárního tisku Rudolf Halík.

Co se týče protižidovské propagandy v českém tisku lze konstatovat, že antisemitský diskurz se postupně proměňoval. Autor diplomové práce se ztotožňuje se závěry Petra Bednaříka, který proměny antisemitského diskurzu periodizoval následovně. Zatímco v měsících říjnu a listopadu byla antisemitská propaganda charakteristická útoky na emigranty a rétorikou kladoucí důraz na očistu kultury a návratu k národním kořenům, tak v prosinci a lednu již byl hlavním tématem židovský vliv na hospodářskou a politickou krizi.⁴⁹⁸ Zlomovým okamžikem se stala diplomatická návštěva Chvalkovského v Berlíně. Po této

⁴⁹⁸ BEDNAŘÍK, Petr: Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky. In: HÁMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. – LHOTOVÁ, M. (eds.): Židé v Čechách. Praha, Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 32–45. ISBN 978-80-86889-58-0. Strana 41. Dostupné z: <http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/386_bednarik_antisemitismus.pdf>.

události byla stále více patrná orientace Česko-Slovenska na nacistické Německo. Německo bylo vnímáno jako vzor ve všech aspektech - řešení židovské otázky nevyjímaje.⁴⁹⁹

Autor diplomové práce se zdržel hromadného výčtu článků antisemitského charakteru. Ostatně tisku jako pramene využila velká většina badatelů zabývajících se tématem druhé republiky, potažmo tématem za druhé republiky bujícího antisemitismu. Články, využitě autorem, plní zástupnou roli, vypovídají o celkovém antisemitském diskursu. Články, které jsme zmínili, se vztahují k určitým antisemitským druhorepublikovým fenoménům. Pokud hovoříme o antisemitském diskursu v tisku za druhé republiky, neměli bychom problematiku zjednodušovat. Jak již bylo řečeno, diskurs se postupně proměňoval. Antisemitský druhorepublikový diskurs lze dále dělit na dílčí diskursy.

Mezi tyto dílčí diskursy – subdiskursy - řadíme způsob, jakým bylo ve zkoumaných tiskovinách referováno o židovské emigraci, subdiskurs podporující lpění na rasové čistotě, subdiskurs, který volal po zastoupení židovské menšiny v povoláních pouze do té míry, v jaké byli Židé zastoupeni v rámci populace Československa, katolicko-antisemitský subdiskurs či subdiskurs podporující státem iniciované propouštění Židů z pracovních pozic. Tato mozaika subdiskursů utváří obraz o antisemitském diskursu v tisku za druhé republiky jako celku.

Autor v práci nevyužil pouze novinových sdělení, která byla antisemitského charakteru. Analýza periodického tisku posloužila také k dokreslení dobové atmosféry, chcete-li politicko-sociálního klimatu. Autorovou snahou bylo také sledovat určité jazykové fenomény, které byly v diplomové práci kriticky analyzovány. Jedním z důležitých zjištění diplomové práce je popsání legitimizační úlohy tisku v teprve se etablovujícím autoritativním režimu, jenž byl tiskem prezentován jako ochránce před “židovskou hrozbou.”

Jedním z důvodů nárůstu antisemitismu byla obava z konkurenčního boje. Antisemitismus se stal jakousi formou hospodářského nacionalismu. Antisemitské projevy se nevyhnuly živnostenské ani obchodní sféře. Se značným neklidem sledovali narůstající konkurenci ve svých oborech lékaři a advokáti. Celospolečenská diskuze byla vedena nad problematikou tzv. proporcionality. Kritici volali po zastoupení židovské menšiny v advokátní profesi pouze do té míry, v jaké byli Židé zastoupeni v rámci populace druhé republiky. Omezování židovské konkurence v advokátní profesi a dalších povoláních bylo vyjádřením oportunisticky pragmatického smýšlení s cílem zlikvidovat pracovní konkurenci. Hlavním

⁴⁹⁹ Tamtéž, s. 45.

záměrem propagátorů systému proporcionality nebylo chránit práva nacionalismem zasažených československých občanů. Atmosféry vyhroceného nacionalismu a antisemitismu bylo zneužito k materiálnímu profitu skupin nežidovského obyvatelstva, které byly ve zmíněných profesích zastoupeny.

Jednou z hlavních opor druhorepublikového státního zřízení se stala katolická církev. Persony katolické církve obsadily významná místa v nově budovaných kulturních a výchovných institucích. Druhá republika se vydala cestou křesťanských principů. Křesťanská morálka sloužila jako záruka respektování autority státu, která měla být ohrožena liberalismem. Velký význam byl přisouzen svatováclavské tradici. Svatováclavská tradice dobře sloužila k odůvodnění vazalské závislosti Česko-Slovenska na Německu. Na denním pořádku byla kritika První republiky pocházející z úst katolických intelektuálů. Křesťanství bylo v prvorepublikovém období odsunuto na vedlejší kolej, tím se dle názoru katolických fundamentalistů předmnichovské Československo zaprodalo svému národu a stalo se baštou ateistických bolševiků, svobodných zednářů a Židů. Křesťanská morálka se dle druhorepublikové propagandy ztotožňovala s nenávisť vůči Židům, kteří byli označeni za element křesťanství ohrožující.

Touze po vybudování pevně semknuté Česko-Slovenské republiky se do cesty postavily autonomistické snahy HSLS. Umírnění autonomisté požadovali decentralizaci moci či autonomii, kdežto ti radikálnější úplnou separaci obou národů. Rána v podobě Mnichovské dohody neměla být jediná, liberálně demokratická Československa republika byla na dně svých sil, čehož chtěli využít slovenští autonomisté. Důležitou událostí bylo předložení návrhu na autonomii Slovenska pocházejícího z dílny mladého křídla HSLS. Mladofudácký koncept počítal s přetvořením Československa ve volnou federaci, ve které by jak Česko, tak Slovensko dle národního zájmu podepisovalo mezinárodní smlouvy a navazovalo obchodní a diplomatické vztahy s cizinou.

Nepřehlédnutelnou se stávala fascinace mladého křídla ľudáků fašismem, který dle jejich mínění na rozdíl od demokracie, byl schopen vyřešit slovenské problémy. Vliv těchto myšlenek se projevil na stranickém sjezdu v Piešťanech. Křídlo mladých ľudáku zde prosadilo rezoluci vyzývající nejen k boji za autonomii slovenského národa, ale také brojící proti "židobolševické anarchii." Antisemitská rétorika přítomná v textu, prostřednictvím kterého byla vyhlášena autonomie slovenského národa, nás informuje o ideologické profilaci HSLS, která převzala vedoucí úlohu na autonomním Slovensku.

Mladofudácké křídlo strany v Piešťanech zformulovalo pro centrální vládu neakceptovatelné požadavky. Piešťanský sjezd znamenal komplikace pro již započaté vyjednávání o jisté míře omezené autonomie Slovenska. HSĽS se hodlala o autonomii zasloužit za každou cenu, i kdyby toto počínání znamenalo zničení Československé republiky. Jednou z potenciálních variant se pro HSĽS stala unie mezi Polskem a Slovenskem, ve které by byla Slovensku garantována dostatečná autonomie. Polsko bylo o této nabídce delegáty HSĽS informováno, avšak jeho představitelé nereagovali. Spojení s Polskem nepřipadalo příliš v úvahu, jelikož si tento scénář nepřálo nacistické Německo. Německo mělo samozřejmě zájem na slovenské autonomii, která by znamenala oslabení Československa. Účelově podporovalo právo Slovenska na sebeurčení a vyjadřovalo podporu představitelům HSĽS. Berlín tak sledoval jediný cíl – podtrhnout svou hegemonii nad střední Evropou.

Klíčovou se ve snaze HSĽS o vyhlášení autonomie stala Mnichovská dohoda. HSĽS využila oslabení pražské vlády za účelem prosazení autonomie Slovenska. 6. 10. došlo k jednání v Žilině. Zde HSĽS s podporou dalších slovenských stran schválila dokument postulující na pražské vládě právo na sebeurčení slovenského národa. V praxi to znamenalo přenesení vládní a výkonné moci v resortech vnitra, spravedlnosti, financí, zdravotnictví, dopravy, hospodářství, sociálních věcí, školství a osvěty na slovenskou vládu. Dokument označovaný jako Žilinská dohoda vstoupil v platnost okamžitě.

Autonomní Slovensko se pod taktovkou HSĽS rychle přetvořilo z původně liberálně pluralistické demokracie na režim jedné strany s jednotnou představou o politickém, kulturním a duchovním směřování Slovenska. Absentovaly prvky, kterými se vyznačoval předešlý demokratický režim. Těmito prvky myslíme toleranci k politické opozici, hledání konsensu a rovnocenné zacházení s menšinami. Období autonomního Slovenska je specifické agresivními výpady slovenské vlády namířenými proti Židům a Čechům žijícím na území Slovenska. Skrz agresivní politiku slovenský autonomní režim ventiloval své neúspěchy a odpoutával pozornost od svých politických neúspěchů. Česká menšina, která vykonávala svá zaměstnání na slovenském území, byla vyháněna. Dle statistik bylo slovenské území nuceno opustit na 130 000 Čechů. Projevům antičešství se nevyhnuli ani čeští vojáci chránící slovenské hraniční pásmo před maďarskou agresí.

Dne 6. 10., kdy byl ministrem pro správu Slovenska jmenován Jozef Tiso, započalo slučování politických stran do jedné s monopolem moci, samozřejmě pod taktovkou HSĽS. Slučování probíhalo nedobrovolně, pod hrozbou naprosté likvidace politických protivníků. Na

přelomu listopadu a prosince na Slovensku vznikl režim jedné politické strany HSĽS – SSNJ (*Hlinkova slovenská ľudová strana – Strana slovenskej národnej jednoty*). Vedle této strany byly povoleny pouze partaje německé a maďarské menšiny – *Deutsche Partei in der Slowakei* a *Szlovenszkói Magyar Párt*.

Období slovenské autonomie pojmáme jako klíčové pro následné počínání vlády Slovenského štátu. I přesto, že nedošlo k přijetí legislativy namířené proti Židům, byly vydávány restriktce, které omezovaly aktivity židovské menšiny. Židovské “nebezpečí“ bylo jedním z ľudáckou propagandou nejvíce zmiňovaných témat. Na tomto místě je nutné připomenout, že již v polovině října Ministr Ďurčanský vyřkl před Hermanem Göringem, že židovský “problém“ slovenská autonomní vláda vyřeší podobně, jako ho vyřešilo nacistické Německo. K okleštění práv nejen židovské komunity bylo využito také nařízení, jež vešla v platnost v září 1938. Nařízení přijatá z důvodu ochrany republiky byla účelově využita k omezení osobní svobody a politických práv nejen Židů, nýbrž všech slovenských občanů.

Nová éra slovenské politiky byla započata čistkou v krajinšském úřadě. Jeho novým prezidentem byl jmenován Julián Šimek. Zastupitelstvo krajinšského úřadu bylo rozpuštěno. Následně byly rozpuštěny také zastupitelské orgány na obecní a okresní úrovni. Na Slovensku začaly vznikat národní výbory, které plnily funkci samozvaných komitétů ľudácké moci. Prostřednictvím národních výborů byl vytvářen velký nátlak na pomístní úřady. V některých částech země došla situace tak daleko, že ľudácké národní výbory začaly vyhánět Židy a Čechy ze Slovenska. K těmto praktikám byly využívány Hlinkovy gardy. Hlinkovy gardy na mnoha místech vyprovokovaly pogromistické čistky namířené vůči českému a židovskému živlu na území Slovenska. Dalším krokem vedoucím k totalitarizaci Slovenska bylo rozpuštění nové vládě neloajálních místních samosprávných orgánů, jejichž funkce byla nahrazena institucí vládních komisařů. Tento postup znamenal značnou rozhodovací volnost obecním politikům, kteří byli loajální ľudákům.

Likvidaci politických stran se samozřejmě nevyhnula ani stranám židovské orientace. Konkrétně se jednalo o *Židovskou stranu* a *Sjednotenú socialisticko sionistickú stranu robovnícku*. Činnost byla zakázána také židovským spolkům – například se jednalo o spolek *Židovskej telovčičnej jednoty Makabi*. Zásahu se nevyhnula ani náboženská sféra židovského života. Do duchovního života Židů zasáhl zákaz Eruv-drátů, prostřednictvím kterých měli Židé povoleno vykonávat v sobotu a o svátku jinak zakázané činnosti.

V období druhé republiky byli Židé vystaveni násilnému bezpráví. K nepokojům a výtržnostem docházelo jak v českých zemích, tak na Slovensku. V českých zemích nebyly výtržnosti namířené proti Židům snadno přehlíženy jako na Slovensku. Mnohdy byli pachatelé trestných činů namířených proti Židům známi, ale nebyli stíháni. V některých případech se oběti trestného činu ani neopovážili podat trestní oznámení ze strachu, že budou čelit ještě větší nenávisti nejen násilníků, ale také ostatních obyvatel města.

Skutečností, která vypovídá o povaze režimu na Slovensku, je protižidovské běsnění po Vídeňské arbitráži. Precedentem pro Vídeňskou arbitráž, jinými slovy zábor slovenského území Maďarskem, se stala Mnichovská dohoda z konce září 1938. Na příkladu těchto dvou událostí lze prezentovat krátkozrakost politiků HSLS, kteří Mnichovskou dohodu využili k vyhlášení autonomie Slovenska. Vídeňská arbitráž znamenala první významný politický neúspěch autonomního režimu. Autonomní režim nepřiznal své vlastní selhání. Bylo využito principu kolektivní viny, za kolektivního viníka byla označena židovská minorita. Na dění, které následovalo po Vídeňské arbitráži, lze ukázat, jak se do antisemitské politiky autonomního Slovenska promítla frustrace z politických neúspěchů.

Pokud se vrátíme k říjnovému dění, musíme konstatovat, že Slovensko ke své autonomii nedospělo cestou, která respektovala ústavní řád. Z tohoto důvodu slovenští politici již od října tlačili na ministerského předsedu v zastoupení Jana Syrového, aby svolal parlament za účelem ústavního schválení slovenské autonomie. V polovině listopadu byl návrh na vydání ústavního zákona „o autonomii Slovenskej krajiny“ schválen. Schválením slovenské autonomie centrální vláda zakrývala vlastní slabost. Československo bylo na kolenou, centrální vláda již nepoživala takové autority jako dřív. Vynucení si pořádku na Slovensku silou nebylo příliš reálné a politický tlak již neměl váhu. Jedinou možností, jak zakrýt slabost, bylo ústavní schválení změn na Slovensku a Podkarpatské Rusi, které by alespoň formálně značilo, že je česká vláda pánem svých držav. Nicméně pražská vláda ústavně potvrdila existenci režimu, který se orientoval antičesky a antisemitsky. Schválením antisemitsky a antičesky se profilujícího režimu pražská centrální vláda posvětila represe na Slovensku. Nese tedy částečnou zodpovědnost za protižidovské a antičeské běsnění na Slovensku.

Řešení slovenské židovské otázky nezapočalo vypravováním vlaků do Osvětimi, ale již v době, kdy se antisemitismus stal oficiální - státem zaštitěnou – ideologií. Zakoreňování

ideologie antisemitismu do struktur slovenského vládního zřízení spatřujeme již v období autonomie.⁵⁰⁰

Pokud bychom přistoupili k typologizaci zásahů proti Židům na Slovensku v období autonomie, rozčlenili bychom je na dva typy. Prvním typem jsou zásahy všeobecně antidemokratického charakteru, druhým typem jsou zásahy, které se dotkly pouze židovské komunity.⁵⁰¹ Mezi zásahy všeobecně antidemokratického charakteru, které se dotkly také Židů, řadíme zásahy do samosprávných orgánů. Máme na mysli obecní, městská zastupitelstva a rady, okresní a krajská zastupitelstva nevyjímaje. Tento postup zahrnoval ztrátu mandátů stran, které byly rozpuštěné stejně jako rozpuštění celého zastupitelstva a nahrazení jeho funkce vládním komisařem. Do kategorie všeobecných zásahů spadají také volby do snemu Slovenskej krajiny, jejichž specifikem se stalo vytvoření více uren pro jednotlivá etnika žijící na Slovensku. Patří sem také zákaz politických stran. Proces zákazu stran postihl rovněž židovské strany – *Židovskou stranu a Sjedenú socialisticko sionistickú stranu robornicku*. Dále do této kategorie náleží zákaz sportovních organizací, který se nevyhnul ani židovskému spolku Makabi.⁵⁰²

Do kategorie zásahů, které se dotkly pouze židovské komunity, řadíme zákaz Eruv-drátů, který zasáhl do náboženské svobody Židů na Slovensku. Dále sem řadíme deportace Židů, které následovaly po Vídeňské arbitráži. Spadají sem také živelné útoky proti Židům, přičemž k největším došlo v Piešťanech a Trnavě. Právě vyjmenované zásahy proti židovské komunitě byly nastíněny v diplomové práci.⁵⁰³

Nejen Židé byli na Slovensku vystaveni mnohým příkořím. Češi pobývající na Slovensku se stali obětí vzedmutého slovenského nacionalismu. Pravdou je, že na Slovensku vznikly dvě méněcenné kasty – Židé a Češi. Česká vládní reakce na útlak, kterému byli vystaveni Češi na Slovensku, nebyla dostatečná. Česká autoritativní a fašistická pravice byla zaslepena ideovou shodou českých autoritářských ideálů s ideály HSLS. Část české autoritativní a fašistická pravice dokonce pozorovala s porozuměním agresi namířenou proti Čechům na Slovensku, která se údajně týkala pouze pokrokářů a benešovců.

⁵⁰⁰ KUBÁTOVÁ, Hana. *Nepokradeš!: nálady a postoje slovenské společnosti k židovské otázce, 1938-1945*. Praha: Academia, 2013. Historie. ISBN 978-80-200-2230-1. Strana 70.

⁵⁰¹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Politika antisemitizmu a holokaust na Slovensku v rokoch 1938-1945*. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2016, 495 s. ISBN 978-80-89514-40-3. Strana 38.

⁵⁰² Tamtéž, s. 39.

⁵⁰³ Tamtéž.

Antidemokratické počínání na Slovensku vygradovalo v podobě voleb do snemu Slovenskej krajiny. Totalitarizace autonomního Slovenska tímto krokem pokročila. Zveřejněna byla pouze jedna možná kandidátka v rámci *Hlinkovy slovenské ľudové strany – Strany slovenskej národnej jednoty*. Existence jediné volební listiny znamenala zamezení možnosti kandidatury Čechům a Židům. Volby ztvdily dominantní pozici Ľudáků na Slovensku. Specifikem voleb bylo zřízení vícero volebních místností pro jednotlivé národnosti.

Zřetelnější totalitarizaci můžeme pozorovat také na území českého státu. Největší vliv na stupňování totalitárních tendencí měl vnější podnět. Vnější podnětem rozumíme německé požadavky na zlikvidování zbytku benešovského Československa, vyřešení židovské otázky na základě německého vzoru, propuštění protiněmeckých úředníků a vyloučení Židů ze všech vztahů s Němci. Jednání Chvalkovského s Hitlerem jednoznačně urychlila totalitarizaci druhorepublikového státního zřízení. Nedlouho poté, co Hitler podrobil druhou republiku tvrdé kritice, vláda přijala opatření mající za cíl vyloučit Židy z veřejného života.

Jedním z Hitlerových postulátů bylo přijetí ideologie příbuzné té nacistické. Hitlerův požadavek jednoznačně povzbudil fašistické síly a donutil konzervativní pravici k razantnější totalitarizaci Česko-Slovenska. V posledních dvou měsících existence druhé republiky již bylo zřejmé, že autoritativní demokracie založená na systému dvou alespoň zdánlivě soutěžících stran již nemá budoucnost. Rovněž došlo k vypracování vládního programu, který o Židech hovořil jako o zvláštním národu. V podstatě se tento program zasazoval za rasové pojetí národa se vzorem v nacistickém Německu. Je nutné konstatovat, že pouze obsazení druhé republiky Německem zabránilo uvedení programu v planost.

Poslední dny druhé republiky se nesly v duchu neřešitelných sporů centrální vlády s krajinskou vládou na Slovensku, která jednoznačně směřovala k naprosté státní suverenitě prostřednictvím vyhlášení samostatnosti. V obou totalitárně se vyvíjejících státech bujel antisemitismus. Na českém území sehrával antisemitismus v tomto období významnou roli, protože již nebylo možné zakládat národní identitu na vymezení vůči německému živlu. Pražská vláda se stala závislá na Německu. Z tohoto důvodu byla vina svalena na židovskou minoritu. Židům byla přidělena role entity, vůči které se stát, považovaný za společenství krve, vymezoval. Židovská minorita byla ústy propagandy odpovědná za Mnichovskou dohodu. “Židovské nebezpečí“ bylo využíváno k legitimizování nepevně ukotveného autoritativního zřízení, které se postupně totalitarizovalo.

Na závěr přistupme ke stručné rekapitulaci. I přes fakt, že se v českých zemích již na podzim 1938 objevily autoritativní tendence doprovázené voláním po “zjednodušení politických poměrů,” byla omezena svoboda slova, další občanské svobody a začal bujet antisemitismus, nejzákladnější prvky demokracie byly na rozdíl od situace na Slovensku alespoň dočasně zachovány. Nedošlo ke sloučení všech stran do pouze jedné povolené jako na Slovensku (pokud nebereme v potaz povolení stran zastupujících maďarskou a německou menšinu na Slovensku). Poměry na autonomním Slovensku byly odlišné, podstatně se lišily, co se týče vnitřní struktury státního aparátu, jehož změny odporující demokratickému počínání byly popsány výše. Nicméně se české země a Slovensko vzájemně ovlivňovaly. Slovenská vláda byla nucena brát jisté ohledy na pražskou vládu, ale zároveň se slovenský autonomní model stal vzorem pro radikální české fašisty. Česká fašistická pravice zdůrazňovala, že je nutná spolupráce s Německem a tato spolupráce se neobejde bez úpravy vnitrostátních poměrů, které budou nacistickému Německu vyhovovat. Čeští fašisté nebyli dostatečně uspokojeni ani jedním z kroků, jenž česká vláda podnikla, a to navzdory faktu, že česká vláda vycházela Německu maximálně vstříc. Českým Němcům se dostalo statutu privilegované menšiny a Židé byli propouštěni ze státních služeb, avšak nic z toho české radikály neuspokojilo. Česká radikální pravice neustále zdůrazňovala, že Slovensko je v postoji vůči Německu a v řešení “židovské otázky” mnohem “vyzrálejší.”⁵⁰⁴ Poměr slovenské vlády vůči nacistickému Německu byl skutečně přívětivější nežli poměr té české. Je také nezpochybnitelnou pravdou, že postoj Beranovy vlády vůči Židům nebyl tak agresivní jako postoj Tisovy vlády, což můžeme prezentovat například na deportacích, které následovaly po Vídeňské arbitráži. K podobně agresivnímu kroku česká vláda po celou dobu trvání druhé republiky nepřistoupila.

⁵⁰⁴ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3. Strana 159.

Resumé

This thesis deals with the topic of anti-Semitism in the Second Czechoslovak Republic. The Munich Agreement led to many consequences such as an internal stagnation of Czechoslovak parliamentary democracy and changes in political and cultural life. The Munich Agreement also caused the transfer to an authoritarian regime in Czech lands. Also, a similar autonomous regime with Fascist features was established in Slovakia. The period of so-called ‘‘Second Republic’’ is characterized by a crisis of democracy, decline in moral values, a rise of nationalism and persecution of Jews. The thesis is based on analytical examination of historical sources. The text analyses stenographic records from the Chamber of Deputies, periodicals, ideological guides and the volumes of documents published by Eduard Nižňanský. The stenographic records from the Chamber of Deputies are a key source for analysis of the anti-Semitic behavior of the Second Republic political system. Further, the volumes of documents, which tell us about the anti-democratic and anti-Semitic steps taken by the Slovak autonomous regime, are immensely important. One of the main sources is the daily newspaper. The first anti-Semitic attacks were published in *Venkov*, *Večer* and *Národní listy* few days after the Munich Agreement.

Two months after the Munich Agreement, *The National Unity Party* was established the ruling party in Czech lands. Moreover, *The National Unity Party* was claimed to be the political party for every single person in the country. However the entry to this political party was forbidden for Jews. The Jewish minority was excluded from the society and the important role of such seclusion was played by the printed media. Jews were portrayed there as enemies of the nation.

Anti-Semitism became the manifestation of economic nationalism. Few days after the Munich Agreement, the position of Jewish lawyers worsened. The Jewish layers were the first to be discriminated in the Second Republic. The attempt to limit the number of Jews in the sphere of advocacy and other professions was the expression of the opportunistically pragmatic thinking aiming at the elimination of the labor competition. The primary intention of the proportionality propagators was not to defend the rights of Czechoslovak citizens but to secure and improve the prosperity for their own advantageously using the atmosphere of national struggle in Czechoslovakia at that time.

During the Second Republic the Catholic Church became one of the mainstays of the established regime. Representatives of the Czech Catholics gained significant positions in

newly built cultural and educational institutions. Jews were considered enemies of the Catholic faith. One of the key phenomena of the Second Republic was the Saint Wenceslas tradition. The escalating nationalism of Catholic publicists conceived St. Wenceslas as a synonym and symbol of Czech nation.

Changes also took place in Slovakia. *The Hlinka's Slovak Peoples's Party* took advantage of the weakening of the central government. Just six days after the Munich Agreement *The Hlinka's Slovak Peoples's Party* established the Slovak autonomous regime. *The Hlinka's Slovak Peoples's Party* issued a manifesto through which it declared its struggle ‘‘against the Marxist-Jewish ideology of disruption and violence.’’ As a result of the established Slovak autonomy, Czechoslovakia was transferred into the federative republic. The autonomous regime became a one party regime. Political parties were dissolved except for *The Hlinka's Slovak Peoples's Party*. Political, cultural and even religious opposition was not tolerated. The Slovak autonomous regime was very repressive. The autonomous period of Slovak history is covered by two levels through which the new regime ventilated its failures and detached attention from its political failure. These two levels include anti-Semitism and the expulsion of the Czech minority from Slovakia.

In December 1938, the elections to the Parliament of the Slovak Republic took place. In these elections, there was only one list of candidates allowed. Czechs and Jews were not permitted to be on the candidate list. Slovak autonomous government also ordered creating special electoral places for every single nationality. This order meant to create special electoral place for Slovaks, Czechs, Hungarians, Germans and of course for Jews. The totalitarization of autonomous Slovakia progressed through this step.

The period of Slovak autonomy is considered crucial for the subsequent conduct of the Slovak state during World War II. Although legislation against Jews was not adopted, restrictions were imposed in order to limit activities of the Jewish minority.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Naučný slovník aktualit. Praha: L. Mazáč, 1939, 2 sv.

STAŠEK, Bohumil. O novou českou kulturu: projev na plenární schůzi pracovníků Kulturní rady pořádané dne 7. března 1939. Praha: Strana národní jednoty, 1939.

VAJTAUER, Emanuel. Jak po Mnichovu: můžeme jít s Německem?. Praha: Melantrich, 1939. Svět v přerodu, knihovna nových politických obzorů.

Periodika

Národní listy (1. 10. 1938 – 15. 5. 1939)

Večer (1. 10. 1938 – 15. 5. 1939)

Venkov (1. 10. 1938 – 15. 5. 1939)

Editované prameny

NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty. ISBN 80-968620-5-7.

NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch. 1, Od Mníchova k vojne proti ZSSR = Slowakisch-deutsche Beziehungen 1939-1941 in Dokumenten. 1, Von München bis zum Krieg gegen die UdSSR. ISBN 978-80-89046-61-4.

Internetově zpřístupněné prameny

Národní shromáždění republiky Československé 1938: Poslanecká sněmovna: Stenoprotokoly [online], [cit. 2019 – 05 - 19]. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/index.htm>>.

Společné schůze Poslanecké sněmovny a Senátu (1938): Poslanecká sněmovna: Stenoprotokoly [online], [cit. 2019 – 05 - 19]. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/psse/stenprot/index.htm>>.

Literatura

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

ČAPKOVÁ, Kateřina a Michal FRANKL. *Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Praha: Paseka, 2008, 421 s. ISBN 978-80-7185-840-9.

FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky*. 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-071-3.

GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6.

GELLNER, Ernest André. *Národy a nacionalismus*. Praha: J. Hříbal, 1993. ISBN 80-901381-1-X.

GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2005, 1 sv. ISBN 80-246-1027-2.

GRONSKÝ, Ján a Jiří HŘEBEJK. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I: (1918-1945)*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-458-6.

JANČÍK, Drahomír a Eduard KUBŮ. *Nacionalismus zvaný hospodářský: střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-7363-351-6.

JIRÁK, Jan, Petr BEDNAŘÍK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3586-6.

KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragedie*. Bratislava: Archa, 1991. ISBN 80-7115-015-0.

- KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. Praha: NLN, 1998. Dějiny států. ISBN 80-7106-267-7.
- KUBÁTOVÁ, Hana. Nepokradeš!: nálady a postoje slovenské společnosti k židovské otázce, 1938-1945. Praha: Academia, 2013. Historie. ISBN 978-80-200-2230-1.
- LUKEŠ, František. *Podivný mír*. Praha: Svoboda, 1968, 369 s. Knižnice moderních dějin.
- MED, Jaroslav. Literární život ve stínu Mnichova (1938-1939). Praha: Academia, 2010, 340 s. Novověk. ISBN 978-80-200-1823-6.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999. ISBN 80-967753-3-2.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Politika antisemitizmu a holokaust na Slovensku v rokoch 1938-1945. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2016. ISBN 978-80-89514-40-3.
- PASÁK, Tomáš. JUDr. Emil Hácha (1938-1945). Praha: Horizont, 1997. ISBN 80-7012-088-6.
- PUTNA, Martin C. a Martin BEDŘICH. Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945. Praha: Torst, 2010, 1390 s. ISBN 978-80-7215-391-6.
- RATAJ, Jan. O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-516-7.
- ROKOSKÝ, Jaroslav. Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-7429-067-1.
- RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3.
- ŠEBEK, Jaroslav. Za Boha, národ, pořádek. Praha: Academia, 2016. Novověk. ISBN 978-80-200-2576-0.
- TIGRID, Pavel. Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu. 2. vyd. Praha: Odeon, 1990. ISBN 80-207-0149-4.
- WARD, James Mace. Jozef Tiso: kněz, politik, kolaborant. Přeložil Zdeněk HUML. V Praze: Slovart, 2018, 416 s. ISBN 978-80-7391-875-0.

ZOUFALÁ, Marcela a Jiří HOLÝ. *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*. Praha: Academia, 2016. Judaica. ISBN 978-80-200-2597-5

ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001, 577 s. Obzor. ISBN 80-7203-390-5.

Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8.

Internetově zpřístupněná literatura

BEDNAŘÍK, Petr: Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky. In HÁMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. – LHOTOVÁ, M. (eds.): *Židé v Čechách*. Praha, Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 32–45 [online]. ISBN 978-80-86889-58-0. [cit. 2019 – 05 - 19]. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/index.htm>>.